

Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

19 СТУДЗЕНЯ 2001г.

№ 3/4087

КОШТ 115 РУБ.

БАЛЬШАВИЗМ ПРАЦЯГВАЕЦЦА

Ніл ГІЛЕВІЧ:

“Большавізм у дачыненні да мовы — гэта ігнараванне яе як найвялікшай духоўнай каштоўнасці, гэта праява крайняй да яе непавагі і непрыязнасці, гэта непачціва-абразлівыя і проста хамскія да яе адносіны...”

4

ЗАЦЕМКІ З ЛЕВАЙ КІШЭНІ

Леаніда ГАЛУБОВІЧА

5, 12

СЛУЖЫЦЬ ЛЮДЗЯМ І БЕЛАРУСІ

15 студзеня споўнілася 65 гадоў лаўрэату Дзяржаўнай прэміі Беларусі Янку СІПАКОВУ

7

З КНІГІ “ШТОЛЬНІ ВЯСНЫ”

Вершы Віктара СЛІНКО

8

КОЛА

Апавяданне Марыі ВАЙЦЯШОНАК

9

КЛІМЧЫКІ. МОКРАЕ. ВАЙНА

Фрагменты ненапісаных успамінаў Міхася МУШЫНСКАГА

13, 15

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Аформіць падпіску на “ЛіМ” на першае паўгоддзе 2001 года можна ў любым паштовым аддзяленні. Кошт індыўідуальнай падпіскі на адзін месяц — 600 рублёў, на тры — 1 800. Кошт ведамаснай падпіскі на месяц — 560 рублёў, на тры — 4 680.

Наш індэкс — 63856.

Храм на ўскраіне

Гледзячы на гэты Храм, не адразу здагадаешся, што гэта не пабудова мінулага стагоддзя, разбураная ў часы ваяўнічага матэрыялізму і зараз адроджаная ў старых формах — а новабудоўля. Так будавалі да кастрычніка 1917 года, так Руская праваслаўная царква будзе зараз.

Новы Храм паўстаў на заходняй ускраіне Мінска (непадалёк ад новага льодовага палаца). Сваім абліччам ён рэзка кантрастуе з блочна-панельнай “архітэктурай” наваколля. Новы Храм — свайго роду эстэтычны і мараль-

ны камертон, які прымушае суадносіць наш лад і побыт з той прыгажосцю, пра існаванне якой большасць нашых грамадзян нават не здагадваецца.

Добра, што цэнтрам прыцягнення для жыхароў раёна становіцца Храм. Праўда, Храму яшчэ давядзецца вытрымаць моцную канкурэнцыю з боку вінна-гарэлачнага аддзела мясцовага гастронама.

П. В.

Фота Я. КОКТЫША

У Маскве з 16 па 21 студзеня праходзяць Дні культуры Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі. Нашу дэлегацыю ўзначаліў прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка. У першы ж дзень ён правёў шэраг важных сустрэч. Са старшынёй Цэнтрабанка Віктарам Герашчанкам Аляксандр Лукашэнка гаварыў аб узгадненні грашова-кредытнай палітыкі. Пры сустрэчы з дзяржсакратаром саюзнай дзяржавы Паўлам Барадзіным былі ўзняты тэмы выканання саюзнага бюджэту і яго праекта на гэты год. З кіраўніком расійскага ўрада Міхаілам Касьянавым прэзідэнт Беларусі абмеркаваў пытанні супрацоўніцтва ў палітна-энергетычнай сферы. Гутарка з прэзідэнтам Расіі Уладзімірам Пуціным прайшла, як і звычайна, у дружалюбнай абстаноўцы і тычылася найбольш культурных сувязяў паміж нашымі краінамі. На адкрыцці Дзён беларускай культуры ў Расіі Аляксандр Лукашэнка ўручыў дзяржаўныя ўзнагароды Беларусі Генадзю Селязнёву, Юрыю Лужкову, Міхаілу Швыдкому, Таццяне Даронінай, Ігару Макараву і Віктару Садоўнічому. Прэзентацыя беларускай культуры пачалася з балета "Жарсці" ("Рагнеда"), у якім князь Уладзімір вырашыў ажаніцца з полацкай князёўнай Рагнедай, але тая адмовіла яму. Тады Уладзімір спаліў Полацк, забіў бацьку Рагнеды, а яе саму згвалціў і зрабіў жонкай пад прымусам. Гэта гісторыя, але...

АФІЦЫЁЗ ТЫДНЯ

Быў час, а гэта было больш за дзесяць гадоў назад, калі беспрацоўных у Беларусі не было. Магчыма, і былі, але пра гэта не гаварылася, і толькі з распадам Савецкага Саюза і ў нас, як у любой іншай краіне свету, загаварылі пра беспрацоўе. На сённяшні дзень у Беларусі афіцыйны статус беспрацоўнага маюць 96769 чалавек, што складае прыкладна 1,7 працэнта ад насельніцтва, якое можа прадуцці працаваць. Найбольш беспрацоўных у Магілёўскай вобласці (2,11 працэнта ад колькасці працаздольных), а найменш на Брэстчыне (1,35 працэнта), а ў Мінску наогул усяго 1,3 працэнта беспрацоўных ад агульнай колькасці працоўных. Гэтыя паказчыкі на працягу мінулага года амаль не мяняліся. І ўсё ж стабільнасць у беспрацоўі — гэта не дасягненне, бо шмат людзей, якія засталіся без працы, не звяртаюцца ў дзяржаўныя органы, каб набыць афіцыйны статус беспрацоўных...

НАПАМІН ТЫДНЯ

Мінулася амаль тры тыдні, як грамадзяне нашай краіны, якія атрымліваюць даходы з двох і больш крыніц, і сукупны даходы ад якіх перавышае 652 тысячы 80 рублёў, пачалі прадстаўляць у падатковыя органы дэкларацыі аб сукупным гадавым даходзе. Дэкларацыю трэба падаць не пазней чым 1 сакавіка, а да 15 мая падаткапалатэльшчыкі павінны цалкам разлічыцца па падатках у бюджэт. На сённяшні дзень пакуль што ў падатковых органах няма чэргаў. Але, як гаворыцца, гэта да пары да часу...

ЮБІЛЕЙ ТЫДНЯ

Беларускаму тэлеграфнаму агенцтву (БЕЛТА) споўнілася 80 гадоў. Вішнем калектыў агенцтва з юбілеем і зычым усім яго супрацоўнікам поспехаў на ніве беларускай журналістыкі.

АД'ЕЗД ТЫДНЯ

10 студзеня ў Германію з'ехаў паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі Аляксандр Рязань. Яго запрасіў Міжнародны парламент пісьменнікаў. Колькі будзе Аляксандр Рязань у Германіі — невядома, але, відаць, вернецца не хутка, бо перад дарогай ён сказаў: "Паэты з'язджаюць на доўга..."

ТАРЫФЫ ТЫДНЯ

У вялікім горадзе, а такім з'яўляецца наша сталіца, таксі — не раскоша, а сродак руху. І ўсё ж для многіх гасцей і жыхароў Мінска таксі — гэта раскоша, бо з нашымі заробкамі асабліва не пакатаешся. Да ўсяго яшчэ і тарыфы падраслі. Цяпер у перыяд з 6 да 22 гадзін у межах граніц горада адзін кіламетр праезду каштуе 275 рублёў, адна гадзіна прастою пры ўключаным таксометры — 275 рублёў, кожная пасадка (звыш платы за прабег і прастою) — 275 рублёў. Таму, каму захочацца праехаць на таксі ў перыяд з 22 па 6 гадзін, адзін кіламетр абыдзецца ў 410 рублёў, гадзіна прастою пры ўключаным таксометры — 4100 рублёў, пасадка — 410 рублёў. Цэны кусачыя, але ўсё ж таксісты без працы не сядзяць...

РАШЭННЕ ТЫДНЯ

Як стала вядома з інфармацыі "Інтэрфакса", дэпутаты Віцебскага гарсавета адобрылі рашэнне мясцовага выканкама аб уступленні Віцебска ў Ганзейскі саюз. Ганзейскі саюз — гэта старэйшая ў Еўропе гандлёвая і эканамічная арганізацыя, якая аб'ядноўвае 205 еўрапейскіх гарадоў, што гандлююць паміж сабой. Штаб-кватэра саюза на сённяшні дзень знаходзіцца ў Любеку (ФРГ). Словам, Беларусь уступае ў Саюз з Расіяй, а Віцебск — у "Ганзу".

ПРАДУКТ ТЫДНЯ

Нікога сёння не здзівіш тым, што цана на гарэлку падрасла — гэта ўжо звычайная справа, бо толькі за мінулы год яна павялічалася 10 разоў. Цяпер паўлітровая "вінтавая" бутэлька "Крышталь-100" каштуе 1548 рублёў, "Крышталь-люкс" і "Белая Русь" — 1596 рублёў. Нехта скажа: "Ой, як дорага!", але, калі добра пакумекаць, то на сённяшні дзень гарэлка ў нашай краіне ці не самы танны прадукт... Але...

ЛЮБОЎ ТЫДНЯ

Мала ў якіх краінах існуюць дзяржаўныя ўзнагароды імя палітыкаў і прэзідэнтаў, што знаходзяцца пры ўладзе. Але ўсё ж ёсць такія краіны і да іх далучаецца Казахстан, у якім у хуткім часе будзе ўведзены ордэн імя прэзідэнта Нурсултана Назарбаева. Ініцыятарам увесці такую высокую ўзнагароду выступіў казахстанскі ўрад. Было прапанавана, каб закон аб ўвядзенні новай ўзнагароды — "Ордэн першага прэзідэнта Нурсултана Назарбаева" — пачаў дзейнічаць з 1 студзеня 2001 года. Імёны будучых кавалераў ордэна будуць заносіцца ў своеасабліваю кнігу славы. Тое, што такі закон будзе прыняты, у Казахстане мала хто сумняваецца. І ў гэтым няма нічога страшнага, але хацелася б, каб вялікая казахстанская любоў да прэзідэнта не стала прыкладам для суседніх краін, у якіх таксама нядаўна з'явіліся першыя прэзідэнты. Хаця, што нам да іх...

ПАПЯРЭДЖАННЕ ТЫДНЯ

У друку з'явілася інфармацыя, што ў канцы студзеня ў нашай краіне чакаецца эпідэмія грыпу. Яна будзе выклікана вірусам А (Н1 N1) з прыгожай назвай "Новая Каледонія". Аднак медыкі спадзяюцца пазбегнуць вялікай эпідэміі, бо ўжо даўно закуплена адпаведная вакцина. І ўсё ж, як кажуць, беражонага Бог беражэ, таму не бойцеся ўжо цяпер есці паболей цыбулі і часнаку, бо гэтыя лекі правераны нашымі продкамі на працягу не аднаго стагоддзя. Будзьце здаровымі!

ПРЭМ'ЕРЫ

Новае адзенне цара

"А цар жа... у фрак!" — такі быў загаловак лімаўскага водгуку (24.07.98 г.) на прэм'еру "Барыса Гадунова" М. Мусаргскага ў Нацыянальным тэатры оперы. Заглавак нібы адлюстроўваў спецыфіку прэм'еры: хрэстаматычная "народная музычная драма" разыгрывалася ў канцэртным выкананні, без адмысловых тэатральных дэкарацый, без гістарычнага адзення і грывы сцэнічных персанажаў. Цар Барыс, і баяры, і думскі дзяк, і просты люд — усе былі ў строгім акадэмічным адзенні.

Не мінула і трох гадоў, як оперу "апанулі", зрабілі доўгачаканы касцюмны спектакль — з размахам. Яго прэм'еры паказ адбыліся 13 студзеня. Падаеі папярэднічала досыць шырокая рэклама ў эфі-

ры, і ўжо мала хто з цікаўных тэатралаў ды меламаў не ведае імёны стваральнікаў чарговай мінскай пастаноўкі "Барыса Гадунова". Музычнае кіраўніцтва ажыццяўляў Аляксандр Анісімаў, але "выпуская" прэм'еру дырыжор Вячаслаў Чарнуха. Рэжысура — Мікалай Пінігін, сцэнаграфія — Зіновій Марголін, мастак па касцюмах — Эла Грыгарук. Над гучаннем масавых сцэн працавала хормайстар Ніна Ламановіч. Партыю цара Барыса да прэм'еры падрыхтавалі вядучыя салісты — Алег Мельнікаў ды Яраслаў Пятроў.

Другі паказ новага спектакля прызначаны на заўтра...

Н. К.

Фота А. ДЗМІТРЫЕВА

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Як звычайна, па панядзелках, адбылося чарговае пасяджэнне літаб'яднання "Літаратар" пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў, якім кіруе Аляксандр Масарэнка. Сярод пытанняў, што абмяркоўваліся падчас пасяджэння, былі зборнік паэзіі маладых літаратараў, які плануецца да выхаду ў выдавецтве "Ураджай", і падрыхтоўка да чарговага семінара юных талентаў, які мае адбыцца напрыканцы лютага — пачатку сакавіка ў Доме творчасці "Іслач". Гэта ўжо трэці запар такі семінар, які ладзіць СБП сумесна з Дзяржкамдрамамі і Дзяржаўным камітэтам па справах моладзі.

Саюз пісьменнікаў выступіць адным з заснавальнікаў Рэспубліканскага фестывалю Беларускай паэзіі і песні, які па ініцыятыве народнага артыста Беларусі, кіраўніка заслужанага калектыву Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Бе-

ларусі Міхаіла Фінберга аднаўляецца і будзе праходзіць зноў у Маладзечне. Разуумеючы, якое значэнне мае для развіцця і папулярызацыі нацыянальнай культуры гэты фестываль, СБП унёс свае прапановы па ўдасканалванні свята, зместу праграм і складу ўдзельнікаў. Створаны аргкамітэт з боку творчага саюза на чале з в.а. старшынёй СБП Вольгай Іпатавай.

"Усе нашы мары і здзяйсненні табе — святая Беларусь", — так называецца выстава твораў мастакоў клуба "Прырода і фантазія", якая адкрылася ў выставачнай зале бібліятэкі імя Н. Крупскай. Народныя майстры захачелі ўбачыць і чуць на сваёй выставе прадстаўнікоў творчых саюзаў. Сярод іх гасцей былі кампазітар, народны артыст Беларусі Эдуард Зарыцкі, паэты Аляксандр Письмянкоў і Навум Гальпяровіч, якія падзяліліся сваімі

думкамі, пазнаёмілі прысутных з уласнымі творами.

25 студзеня ў бібліятэцы Саюза беларускіх пісьменнікаў адбудзецца сустрэча з дзіцячым пісьменнікам Міхасём Пазняковым, прысвечаная яго 50-гадоваму юбілею. Пачатак сустрэчы ў 15.00.

Літаратурным героем незвычайнага ўрока, які прайшоў у бібліятэцы Саюза пісьменнікаў для вучняў 42-й і 160-й мінскіх школ, стаў пісьменнік Міхась Зарэмба, якому нядаўна споўнілася 60 гадоў. Пра жыццёвы і творчы шлях юбіляра гаварылі яго калегі і сябры У. Анісковіч, У. Марук, М. Чарняўскі, Я. Каршукоў. Выступіў і сам Міхась Мікалаевіч, цёпла сустрэты прысутнымі. А перад пачаткам урока М. Зарэмбу ад імя кіраўніцтва саюза быў уручаны прыгожы букет кветак і Ганаровая грамата СБП.

Н. К.

ВЫСТАВЫ

20 снежня 2000 года споўнілася 110 гадоў з дня нараджэння народнага мастака Беларусі А. Марыкса. Менавіта да гэтай даты прымеркавана выстаўка "Карыфей беларускай сцэнаграфіі", якая была ўрачыста адкрыта ў гасцёўні У. Галубка.

Шмат людзей прыйшло аддаць даніну павагі выдатнаму мастаку, графіку, педагогу. Сярод прысутных былі дачка мастака Л. Марыкс, галоўны спецыяліст аддзела музеяў і выставак Міністэрства культуры РБ С. Верач, народны мастак Беларусі У. Стальмашонак, вучань А. Марыкса М. Карпук (дарэчы, на

Карыфей сцэнаграфіі

адкрыцці выстаўкі ён падараваў Дзяржаўнаму музею гісторыі тэатральнай і музычнай культуры РБ партрэт мастака і афішу 1944 года).

А. Марыкс з'яўляецца адным з заснавальнікаў тэатральна-дэкарацыйнага мастацтва, працаваў мастаком амаль ва ўсіх тэатрах Беларусі, афармляў спектаклі па творах беларускіх, рускіх і замежных аўтараў, выкладаў у Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце. На выстаўцы прадстаўлены эскізы дэкарацый да спектакляў, эскізы касцюмаў і грывы дзеючых асоб, партрэты, чаканка, пейзажы, рукапісы, фотаздымкі, асабістыя рэчы.

Вельмі цікава распавядала пра мастака яго дачка Л. Марыкс. Напрыканцы вечара ўсе мелі цудоўную магчымасць паслухаць творы Рахманінава ў выкананні Барыса Бергера, дваюроднага пляменніка мастака.

Сапраўды, вечар прайшоў як мае быць, а сама выстаўка "Карыфей беларускай сцэнаграфіі" значна павялічыла і тым, што адкрылася яна ў канцы 20-га стагоддзя, а экспанаванне яе будзе працягвацца ў новым стагоддзі і тысячгаддзі.

Л. К.

СУСТРЭЧЫ

Казка ў гасцёўні

Убачыць чароўную казку — самы лепшы падарунак пад Новы год. Менавіта так павіншавалі мінчан удзельнікі дзіцячай тэатральна-музычнай студыі "Альтанка", якая створана пры філіяле Дзяржаўнага музея тэатральнай і музычнай культуры РБ у вёсцы Залессе Гродзенскай вобласці.

Напрыканцы года ў гасцёўню У. Галубка прыйшлі дарослыя і дзеці, каб паглядзець беларускі народны тэатр лялек — батлейку. І вось пачаўся спектакль "Цар Ірад". Трое дарослых іграў на музычных інструментах, а ў двухпавярховай скрынцы, нахшталь хаткі, рухаліся лялькі. Марыя, цар Ірад, чорт і іншыя дзеючыя асобы размаўлялі галасамі дзясучынак і хлопчыкаў, самаму малодшаму з якіх восем гадоў. Іх тоненькімі галаскамі напоўнілася ўся прастора аж да самага далёкага куточка гасцёўні. Дарослыя не маглі назіраць за гэтым без слёз радасці. Радасці ад таго, што ў наш час ёсць людзі, якія выхоўваюць сваіх дзяцей і перадаюць ім у спадчыну нацыянальныя традыцыі і звычкі. Радасна, што разам са сваімі дзецьмі

яны займаюцца адраджэннем і захаваннем беларускай культуры.

Паглядзець батлейку прыйшлі і студэнты Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта, настаўнікі і вучні школ г. Мінска, замежныя госці. Нехта з іх упершыню бачыў такое прадстаўленне, іншыя, як, напрыклад, вучні СШ N 89, самі прымалі ўдзел у батлейцы (на базе аднаго з класаў гэтай школы студэнт Беларускага ўніверсітэта культуры ставіў сваю дыпломную работу).

Спектакль "Цар Ірад" складаўся з дзвюх частак: сур'ёзнай, пра нараджэнне Ісуса Хрыста, і каamedычнай — інтэрмедый вясёлага зместу з песнямі і жартоўнымі дыялогамі. У канцы прадстаўлення ўдзельнікі батлейкі атрымалі падарункі ад удзячных глядачоў — кнігі, цукеркі, цацкі.

Хочацца верыць, што такія мерапрыемствы стануць традыцыйнымі, бо атрымалася сапраўднае свята як для глядачоў, так і для ўдзельнікаў батлейкі.

Людміла КАМАРОЎСКАЯ, загадчыца гасцёўні У. Галубка

"Зямля і воля"

На рубяжы тысячагоддзяў група грамадзян Беларусі сабралася на сход і ўтварыла арганізацыйны камітэт "Зямля і воля". Яго галоўная мэта — фарміраванне ініцыятыўнай групы выбаршчыкаў па зборы подпісаў для рэгістрацыі кандыдата ў прэзідэнты. Дзейнасць аргкамітэта будзе скіравана ў ас-

ноўным на працягу з сельскімі выбаршчыкамі.

Сярод членаў аргкамітэта — пісьменнік Уладзімір Паўлаў. Ён паведаміў нашаму карэспандэнту, што ў камітэт увайшлі вядомыя ў сельскай мясцовасці асобы: прэзідэнт Беларускага саюза фермераў Аляксандр Ласевіч, лідэр праф-

саюза АПК Аляксандр Ярашук, экс-міністр Мінсельгасхарчу Васіль Лявонаў, дэпутат Вярхоўнага Савета 13-га склікання Генадзь Усюкевіч, доктар біялагічных навук Уладзімір Доўнар, эканамісты-аграрнікі Міхась Антоненка, Уладзімір Кулажанка, Віктар Крastoўскі, Іван Нікітчанка, палітолаг Яўген Лугін, журналіст Анатоль Гуляеў — усяго больш за сто чалавек.

НАШ КАР.

Нацыянальны дзяржаўны гуманітарны ліцэй імя Якуба Коласа святкуе гэтымі днямі дзесяцігадовы юбілей.

Унікальная навучальная ўстанова (усе дысцыпліны выкладаюцца толькі на роднай мове — прэцэдэнт для Беларусі!) была ўтворана па ініцыятыве рады ТБМ імя Ф. Скарыны Савецкага раёна сталіцы і намаганнямі грамадскай ініцыятыўнай групы ў складзе кінарэжысёра і педагога Уладзіміра Коласа, выкладчыка педуніверсітэта Вінцука Вячоркі, гісторыкаў Міхася Ткачова і Алега Трусава, мастацтвазнаўцы Вячаслава Рацікава. Менавіта тады пачаў дзейнічаць Беларускі гуманітарны адукацыйна-культурны цэнтр, а пад яго дахам — ліцэй з адмысловай праграмай навучання, распрацаванай пад кіраўніцтвам кандыдата філалагічных навук Лявона Баршчэўскага. Быў распачаты ўнікальны эксперымент у справе беларускамоўнай адукацыі.

Але ў 1997—98 гадах вакол

ліцэя ўсчалася незразумелая чынавенская мітусня. Маўляў, навошта на Беларусі беларускамоўная навучальная ўстанова? З'явілася "думка" аб мэтазгоднасці яе існавання з ліцэем БДУ. Папросту гаворка ішла аб скасаванні аўтарскіх праграм і методик (якія даказалі сваю эфектыўнасць на практыцы), аб адхіленні ад справы высокакваліфікаваных выкладчыкаў (педкалектыў фарміраваўся толькі на конкурснай аснове!). Ліцэйцы распачалі пікетаванне і адстаялі сваё канстытуцыйнае права самім выбіраць установу і мову навучання. "Мы не займаемся палітыкай, мы рыхтуем нацыянальную эліту, інтэлігенцыю, якой так не хапае беларускаму грамадству!" — не без падставы сцвярджалі ліцэйскія настаўнікі. У выніку альтэрнатыўнага выйсця БГАКЦ з 98-га пераўтварыўся па рашэнні Саўміна ў Нацыянальны дзяржаўны гуманітарны ліцэй імя Якуба Коласа.

За гады навучання каля паўсотні ліцэйцаў атрымалі дыпламы рэспуб-

ліканскіх і гарадскіх алімпіяд, бліскуча даказаўшы высокую якасць атрыманых ведаў. З 1992 года атэстаты аб заканчэнні ліцэя выдалі каля 380-ці выпускнікам. Абсалютная большасць іх працягвала вучобу ў беларускіх ВНУ, у навучальных установах Канады, ЗША, Аўстрыі, Польшчы, Нарвегіі, Англіі, Індыі, Кітая (каля 20 універсітэтаў, каля 70 спецыяльнасцяў і спецыялізацый!)...

Ліцэй жыве. Vivat, ліцэй!
У рамках юбілейных урачыстасцяў у ліцэй адбыліся: 15 студзеня — сустрэча з журналістамі, 16-га — навукова-практычная канферэнцыя выкладчыкаў. 18 студзеня ў Тэатры юнага глядача прайшоў спектакль ліцэйскага тэатра "Народны Альбом". Сёння ліцэйцы і выкладчыкі запрашаюць на юбілейную ўрачыстую вечарыну, якая адбудзецца а 18-ай гадзіне ў Палацы культуры МАЗа па адрасе: пр. Партызанскі, 117а...

З днём народзінаў, Ліцэй!

Яўген РАГІН

Сцяжына ў вечнасць...

ЯШЧЭ РАЗ ПРА ПАЭЗІЮ

Уласна кажучы, гаворыць на гэтую тэму — справа няўдзячная, як бессэнсоўна, скажам, варажыць, колькі гадоў будзе жыць чалавецтва і ці патухне сонца. Але такі ўжо ў нас час за вакном, што прагнозы і высновы так і сыплюцца на бедных людзей, што само па сабе пачынае патроху раздражняць, і ўжо і ты, як апантаны, як інфіцыраваны агульным інтэлектуальным шаленствам пачынаеш улазіць у спрэчку і даказваць тое, што вынес у думках і душы, як супрацьддзе, як пратэст супраць "разумнічання", прыхаванага снабізму, і, як ні дзіўна, абсалютна прагматычнага, рацыяналістычнага "сцёбу".

"Канец веку — канец паэзіі?"

У розных варыянтах мільгаюць гэтыя высновы ў шматлікіх эсэ і літаратурна-навуковых артыкулах, на "круглых сталах" і іншых эстэцкіх тусоўках.

І напрыканцы мінулага года ў Перадзелкіне, пад Масквой, тама чарговай з традыцыйных міжнародных літаратурных сустрэч была сфармулявана менавіта так. І людзі ўсе вядомыя — Яўген Еўтушэнка і Аляксандр Кушнер, Мумін Канаат і Аляксандр Эбанаідзе, Андрэй Бітаў і Аляксандр Ткачэнка... А гаворка, прабачце, нібы на капусніку ці на КВН — хто больш блісне эрудыцыяй, хто якога "фіціля" суразмоўцу ўстаўць...

А за вокнамі канферэнц-залы стаялі заснежаныя падмаскоўныя сосны, праз бялёсую смугу выглядала скупое зямляе сонейка. Паэзія была сама па сабе, і ёй было абсалютна ўсё роўна, што думаюць пра яе пажылыя дзядзькі, якія ўсё жыццё імкнуліся ўхапіць за хвост прывіднае шчасце кароткага авалодвання яе таямніцамі.

Гібель паэзіі, як і ўвогуле літаратуры не прадказвае сёння хіба што лянны. Спраўды, кніжкі, за якімі некалі палявалі з чорнага ходу кнігары, спакойна пыляцца на прылаўках. На экранх тэлевізараў паэзія замяніла крыклівыя шоумены, а на паэтычных салонах перапацканія ў фарбу перастарэлых хлопчыкі выкрываюць незразумелыя словазлучэнні...

Усё гэта так. І настальгічна ўспамінаюць "шасцідзсятнікі" перапоўненыя залы, чэргі па аўтографу, а іх больш маладзейшыя калегі — тыражы, вокладкі, прыстойныя ганарары, сытыя паездкі па Бюро прапаганды...

Але гэта мы пра што? Няўжо спраўды пра паэзію, яе лёс? Не будзем хітрыць, спадарове! Пакуль што больш пра сябе, і гэта натуральна. А між тым, як пісаў у ранніх вершах А. Рязанаў, (цытую па памяці):

**Ды адкрыццё брыло начамі
Пад гоман рэчак і асін
У выпадковасці адчайнай
Невыпадковае зусім...**

Паэзія жыла, жыве і будзе жыць

абсалютна незалежна ад таго, што мы думаем пра яе лёс. І згінучы ёй памагаюць у першую чаргу тыя, хто прымае кароткае шчасце яе пацалунку за сумеснае сямейнае жыццё, штодзённы звыклы побыт. Маналізаваць званне паэта немагчыма, бо нават самаму таленавітаму і выдатнаму капрызна спадарыня можа запроста "наставіць рогі", ператварыўшы былога прыгожага Арфея ў састарэлага і нямоглага сатыра.

У час адной сустрэчы ў студэнцкай аўдыторыі, дзе разам з нашымі літаратарамі прысутнічалі іх замежныя калегі, нехта з прысутных запытаў:

— А праўда, што ў Еўропе рыфмаваным радком ужо ніхто не піша? І замежныя госці заківалі галовамі: так, маўляў, гэтай дурноты ў нас даўно няма. І нашыя маладыя "аксакалы перформансу" ажывіліся і пазадзіралі насы... А потым загучалі чаканныя строгія радкі Л. Дранько-Майсюка, распеўна-экспрэсіўна мелодый гукаў вершаў Р. Баравіковай. І ў зале назло ўсім запахла паэзія.

Польскі выдавец, журналіст, літаратар З. Федэцкі літаральна прыгажэ на вачах, калі сустракаецца з рэгулярным класічным памерам, традыцыйным славянскім вершам. Бо, нібы на канвеер, вырабляюць сёння на яго радзіме творцы бясконцыя і страшна падобныя адзін на адзін "свабодныя" вершы, свабодныя, часам, і ад думкі, і ад сапраўднага натхнення.

І зноў, пры чым тут паэзія? — прарэчу сам сабе. Паэзія — яна ж не толькі ў рыфмах, не толькі ў тых роўненых вертыкальных радочках... Яна недзе ўнутры, яна недзе ўверсе, яна, калі ёсць, у самым няўлоўным дыханні, калі нібы ветрыкам абдувае гарачы твар...

"Паэт не ведае, чаму ў яго вершах раптам узнікаюць нечаканыя выразы або летуценні, бо паэзія непрадказальная", сказаў Ігар Шклярэўскі, хаця ўслед за ім, ці незалежна ад яго гэта казалі многія. І імкненне надаць гэтаму працэсу навуковы філасофскі характар часам выклікае лёгкую ўсмешку.

На адным з семінараў маладых, якія мы праводзім у Іслачы, я за-

пытаўся ў аднаго з выбітнейшых і маднейшых нашых культуролагаў, які з захапленнем намаляваў юным талентам апакалепсічны малюнак гібелі паэзіі, ці хоча ён сам, каб такое здарылася, на што пасля некаторага замяшальніцтва мэтр адказаў:

— Я ж гавару пра гэта, каб гэтага не здарылася!...

Паэзія дваццатага стагоддзя...

Міжволі задумваешся пра гэта сёння, ужо ў стагоддзі новым... Для нас, беларусаў, гэта надзвычай багаты і пленны час. У нас не было, на жаль, як у суседзях, бляску пушкінскай пары ў дзевятнаццатым, таму з 1900 г. да 2000-га трэба было ўкласці і залаты, і сярэбрыны век, і традыцыйналізм, і мадэрнізм, і постмадэрнізм... Думаецца, гэта ўдалося. Можна было б узгадаць дзесяткі іменаў, якія праз сававалі ў сваёй творчасці гэты багаты шлях. Хіба тое не стала сведчаннем спеласці і значнасці нашай мовы, духоўных здабыткаў нацыі, паэтычнасці нашай зямлі?...

Хай паспрабуюць нешта супрацьдзейна дамагася пісьміцы і адмаўляльнікі нашай паэзіі. Іх з'едлівыя кнігі пра "неудавіхся класікаў", пра "слабость и неблагозвучие" мовы вартыя шкадобы. Не "макулатурнай", а сапраўднай літаратурай адзначылі мы стагоддзе. Бездары ж заўсёды знаходзяць апраўданне ва ўсім, чым заўгодна, шукаючы віну не ў сабе, а вакол.

Мой зямляк і цікавы крытык Пятро Васючэнка прапанаваў наступную формулу мастацтва ХХ стагоддзя: кветкі, якія прараслі праз асфальт, смецце, бруд і друз і за-красавалі над ім.

Дзякуй Богу, прараслі. І будуць расці, хоць броду, смецця і друзу з кожным днём становіцца ўсё больш, і асфальт становіцца мацнейшым.

Гэта і пра яе, Паэзію, як пра каханую, выдыхнуў у адным з вершаў паэт У. Марук:

**Я бруд цалую, а душу караю,
А ты, нібы абраз,
шчэ маўчыш.**

Яна яшчэ часам маўчыць. Яна адкрыла нам далёка не ўсе таямніцы. Яна, як сцяжына ў вечнасць. А як сказаў другі паэт, "сцэжка сама ведае, як ёй ісці".

Вечная сцэжка Паэзіі... То праз бальнег і балота, то праз бліскучы бальшак, то праз халоднае поле і цёплы сад, праз вячэсты бор і асуханую душу сцелешся ты пад ногі...

Пачынаецца новы век... Паэзія не памерла. Перажывём новы — пабачым.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

На плошчы Тысячагоддзя віябчане правялі ўрачыстую цырымонію закладкі памятнага знака і паслання пакаленням трэцяга тысячагоддзя. Аўтары калектыўнага пісьма расказалі нашчадкам аб памятных падзеях мінулага стагоддзя і слаўных людзях, ад Еуфрасініі Полацкай да нобелеўскага лаўрэата Жарэса Алфёрава, які, дарэчы, нарадзіўся ў Віцебску. У пісьме — зварот да тых, хто будзе жыць у дваццаць першым стагоддзі — мацаваць і памнажаць традыцыі, берагчы родны край — Паазер'е.

Хрысціянскі свет у новым тысячагоддзі

У выставачнай зале абласнога аддзялення Саюза мастакоў адкрылася выстава "Хрысціянскі свет. Трэцяе тысячагоддзе".

— Гэта першая выстава віцебскіх мастакоў, прысвечаная тэме хрысціянства, — гаворыць аўтар канцэпцыі Уладзімір Вальноў. — Для нас вельмі важна, каб і самі карціны, і атмасфера выставы неслі хрысціянскую

ідэю, у якой сучаснае грамадства шукае выратаванне.

На выставе прадстаўлены жывапіс, акварэль, графіка, іканаліс, мастацкая кераміка, скульптура Аляксандра Дасужава, Валерыя Шчаснага, Валерыя Магучага, Алега Скавародкі, Барыса Хесіна, Івана Казака, Уладзіміра Вальнова і іншых.

Святлана ГУК

БРЭСТШЧЫНА...

Кантрасты

Дзве запамінальныя, але такія розныя афішы на будынку абласной арганізацыі Саюза мастакоў змешчаны побач. На адной — фотартэрт хлапчука з дапытлівымі, адухоўленымі вачыма: на другой — здымак чалавека з перакошаным тварам і тулавам, закаваным у... бочку. Толькі з тэксту афішы можна здагадацца, што фігура гэтага чалавека вылеплена з воску. Тым не менш яна ўражае, як і многія, што размешчаны ў выставачнай зале. Сваю перасоўную выставу музей васковых фігур з Санкт-Пецярбурга так і назваў — сенсацыйнай. Берасцейцы атрымалі магчымасць увачымаць прасачыць гісторыю смяротных пакаранняў на працягу дваццаці стагоддзяў у розных краінах Еўропы.

Рэзка кантрастуе з гэтай выставай экспазіцыя шматфарбных жывапісцаў і малюнкаў сямігадовага мастака "вундэркінда" з Брэста — Яраслава Сафонава. Два гады хлопчык займаецца ў студыі выяўленчага мастацтва пры гарадскім Доме творчасці. За гэты час паўдзельнічаў у шэрагу айчынных і міжнародных конкурсаў, станавіўся іх лаўрэатам. Ягоная першая персанальная экспазіцыя ў хуткім часе таксама пабудвае за мяжой.

І вершы, і пераклады

У серыі "Берасцейскае вогнішча" пабачыла свет першая рускамоўная кніжка — зборнік вершаў маладой паэткі з Брэста Інгі Вінарскай "Через огонь". У серыю кніжка "ўпісалася" і шчырай, спавадальнай лірыкай, і ўдалымі перакладамі аўтаркі з беларускай паэ-

зіі, найперш — берасцейскай. З Яўгеніі Янішчыц, Ніны Мацяш, Дануты Бічэль, Алеся Рязанава, Міколы Пракаповіча... — з 15-ці аўтараў. Прадмову для зборніка напісаў паэт і перакладчык Валерый Грышкавец.

Сымон АКСЕНІН

ГОМЕЛЬШЧЫНА...

"Сустрэча на Замкавай"

У літаратурна-мастацкім салоне "Сустрэчы на Замкавай", што існуе пры цэнтральнай гарадской бібліятэцы імя Герцэна, адбылася творчая вечарына паэткі Ніны Шкляравай. Для яе гэта — адзін з адказных этапаў падрыхтоўкі да ўступлення ў Саюз пісьменнікаў. 20 год маўчання, а менавіта столькі прайшло з часу выдання апошняга зборніка "Міг і вечнасць", дазволілі набыць вялікі творчы і чалавечы вопыт, які дасць магчымасць надрукаваць новую кніжку паэзіі, доўгачаканую, выпактаваную, любімую... Адбылася і прэзентацыя дзясятага, юбілейнага зборніка паэзіі пісьменніка Юрыя Фатнева "Еще оглянусь на Отчизну", зборніка пранізлівага, хвалюючага, напоўненага глыбокім роздумам пра лёс Бацькаўшчыны.

Наталля МАЛАШЭНКА

Конкурс, прысвечаны Шамякіну

Да 80-годдзя народнага пісьменніка Беларусі Івана Шамякіна абласная ўніверсальная бібліятэка і рэдакцыя газеты "Гомельская праў-

да" абвясцілі конкурс, прысвечаны жыццю і творчасці славяна земляка. Конкурс праводзіцца ў два туры. Пераможца атрымае прыз.

"Залаты сад"

У Гомелі працуе філія вядомага Веткаўскага музея народнай творчасці. Зараз тут працуе выстава з музейных фондаў пад назвай "Залаты сад". У экспазіцыі прадстаўлены работы майстроў бісернай вышывкі, разьбяроў па дрэве, абразы.

Казкі "Чорнага золата"

У Рэчыцы жыве літаратар Анатоль Караленка. Піша ён незвычайныя казкі пра... беларускую нафту. Ягоныя творы неаднаразова друкаваліся ў розных дзіцячых рэспубліканскіх выданнях. А ня-

даўна свет пабачыла асобная кніжка Караленкі "Чорнае золата", якая расказвае пра багацці палескай зямлі, яе прыроду, слаўных людзей.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

МІНШЧЫНА...

Гаварылі пра кнігу

У дзіцячай бібліятэцы N 10 сталіцы адбылася прэзентацыя кнігі Я. Хвалея "Прынцэса з тусоўкі". Сабраліся тут чытачы-дзевяцікласнікі трынаццатай сярэдняй школы. Аўтар расказаў школьнікам, як пісалася кніга, хто прататыпы галоўных герояў...

Л. СМІРНОВА

Выстава камянёў

У Дзяржынскім гісторыка-краязнаўчым музеі — выстава камянёў. Экспанаты прадставіў Рэ-

спубліканскі музей прыроды і экалогіі. У экспазіцыі не толькі камяні, але і вырабы з іх.

Для аматараў паэзіі

Пры раённай бібліятэцы Дзяржынска арганізаваны клуб аматараў паэзіі "Выток". На яго пасяджэннях чытачы знаёмяцца з творчымі людзьмі, літаратарамі, абмяркоўваюць прачытанае. Напрыклад, вельмі цікава прайшла сустрэча з паэтам Сяргеем Ліхачовым, які не толькі чытаў вершы, але і расказаў аб працы над фантастычнай апавесцю.

Тамара ШАУЧЭНКА

Бадай, самым папулярным творам Аляксея Туранкова аказваўся яго "Раманс" — прыгожая мінорная мелодыя, пранізліва "распета" інструментальным трыо: скрыпка, кларнет, фартэпіяна. Музыканты розных пакаленняў, зачараваныя гэтым шчымлівым характам, запісалі "Раманс" у студыі радыё, і той зрабіўся класічным узорам беларускага эфірнага рэпертуару — ці не да нашых дзён.

Між тым, з дня нараджэння заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі Аляксея Туранкова 21 студзеня спаўняецца 115 гадоў. Больш як чатыры дзесяцігоддзі таму кампазітар пакінуў зямны свет. Але ягоная музыка, непадуладная зямному часавому вымярэнню, захавала жыццёвую сілу і калі-нікалі нагадвае пра сабе: "Накюрнам" ці "Вальсам-капрысам" у дуэце цымбалаў ды гітары, "Беларускай мелодый" для трубы, песняў з оперы "Кветка шчасця", жартоўнай вакальнай замалёўкай на верш М. Багдановіча "Нявесела камару". Адкрываюцца і невядомыя старонкі яго царкоўнай харавой музыкі...
І ў творчасці, і ў біяграфіі А. Туранкова яшчэ ёсць нераскрытыя старонкі. Афіцыйныя даведнікі даволі падрабязна распавядаюць пра маленства, юнацтва, маладосць гэтага таленавітага музыканта, скрыпача і альтыста, яго заняткі ў Пекарбургскай кансерваторыі, працу ў Гомелі ды Мінску, яго абранне дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР першага склікання, высокія афіцыйныя адзнакі, поспех ягонай оперы "Кветка шчасця" (лібрэта В. Барысевіч, П. Броўкі ды П. Глебкі) на Дэкадзе беларускага мастацтва ў Маскве ў 1940 г. А потым — інфармацыйны прагал. Аж да 50-х гадоў, калі, прайшоўшы супярэчлівы і трагічны перыяд свайго жыцця, ужо безнадзейна хворы А. Туранкоў вярнуўся ў Мінск і прадоўжыў кампазітарскую працу ў самых розных жанрах.

Створаная ў 1958 г. опера "Яснае світанне" (лібрэта А. Бачылы) хутка была пастаўлена ў рэжысуры Л. Александровскай, але прэм'ера аўтар не пабачыў, не дажыў без малага паўтара месяца. Праз 6 гадоў Дзяржаўны тэатр оперы і балета Беларусі зноў паставіў "Яснае світанне" — у аркестравай рэдакцыі Г. Вагнера і ў літаратурнай — А. Бачылы, у новай рэжысуры. Балет для дзяцей "Лясная казка" А. Туранкоў у паспеў аркестраваць, і гэты твор так і не набыў сцэнічнага ўвасаблення...
Размаітая, стракатая нават, спадчына А. Туранкова, у якой і сімфанічныя творы, і эстрадныя, і камерна-інструментальныя п'есы, і рамансы, і песні для дзяцей, і музыка да спектакляў, кінафільмаў, — гэта сапраўдная скарбонка прыгожых, прасякнутых беларускай інтанацыяй, мелодый. Гэты скарб чакае сваіх спадкаемцаў: руплівых, настроеных на творчасць, рэдактараў, аранжыроўшчыкаў, інтэрпрэтатараў, выканаўцаў.
С. Б.

Нашы на Украіне

Імя Валерыя Стралко добра вядома чытачам "ЛіМа". Яго пераклады ўкраінскіх паэтаў на беларускую мову неаднаразова друкаваліся на старонках нашага штотднёвіка, як і пераклады беларускіх паэтаў на старонках украінскіх выданняў. Валерыя Стралко аўтар перакладаў вядомых пэм "Тарас на Парнасе" і "Лысяя гара" на ўкраінскую мову. Днямі з Украіны прыйшла прыемная вестка — Валерыя Стралко прыняты ў Нацыянальную Спілку пісьменнікаў Украіны. "ЛіМ" шчыра вітае свайго чужынага аўтара з гэтай важнай у яго жыцці падзеяй.
Н. К.

Большавізм працягваецца

Так, у маім разуменні гэта большавізм. Большавізм у дачыненні да нашай роднай, і цудоўнай і няшчаснай, мовы. Адлік яго, ужо пры ўладзе Саветаў, трэба весці ад пачатку 1918 года, калі была абвешчана незалежнасць Беларускай Народнай Рэспублікі. Менавіта тады прагучала грозная папярэджанне вядомага большавіка Вільгельма Кіорына патрыятам-адраджэнцам Беларусі: ніякай асобнай беларускай нацыі і мовы не было і няма, запомніце гэта, беларускія пісьменнікі. Прагучала як: запішыце гэта сабе на лбе, запішыце самі, а то мы запішам — не алоўкам, а маўзерам. Усё было падрыхтавана да такога вырашэння беларускага нацыянальнага пытання — іншага ў большавікоў не прадбачылася. І толькі неспрыяльны для іх збег ваенна-палітычных абставін прымусіў перагледзець (на пэўны час) падыход да лёсу Беларусі і згадзіцца на ўтварэнне БССР, а значыць і на наданне пэўных правоў беларускай мове, на адкрыццё беларускіх школ, на развіццё беларускай літаратуры, тэатра, мастацтва, навукі. "Адушына" гэта, пад назвай "беларусізацыя", цягнулася зусім нядоўга — гадоў сем-восем, бо ўжо ў 1929-м пачаўся пагром беларусшчыны на ўзроўні тэорыі і публіцыстыкі, а ў 1930-м — і на ўзроўні хапуна, арыштаў і ссылак. Пік гэтае большавіцкае расправы над Беларуссю беларускай прыпаў на гады 1936—1937—1938.

Паралельна з такім фізічным пагромам ішло хітра-падступнае атакаванне беларускай мовы праз гвалтоўна-большавіцкае ўмяшанне ў яе граматыку і слоўнікавы склад. Атакаванне гэта завершылася ў 1933 годзе рэформай правапісу, пасля чаго наша мова, па-першае, у значнай меры страціла сваё ўласнае аблічча, сваё непаўторна-самабытнае гучанне, а па-другое, пачала шпаркім тэмпам засмечывацца небеларускаю лексікай і фразеалогіяй. І тое і другое працягваецца, па вялікі жаль, і сёння — як працягвалася і праз усе сталінскія, і праз усе хрушчоўскія, і праз усе брэжнёўскія гады.

Сёння адкрытых, кнорынскага кшталту, заклікаў да забароны беларускай мовы няма, яна нават абвешчана адною з дзвюх дзяржаўных моў, але практычна, у рэальнасці, усё з той жа большавіцкай бесцырымоннасцю вядзецца, з аднаго боку, выпясненне яе з грамадскага ўжытку, а з другога — разбурэнне яе прыроднай структуры, калечанне і нявечанне яе слоўніка, фразеалогіі і сінтаксісу, яе граматычных форм. Усё гэта адбываецца праз 160 гадоў пасля таго, як Адам Міцкевіч засведчыў, што з усіх славянскіх моў беларуская і найлепш захаваўся, і самая чыстая, і найбольш апрацаваная, г. зн. літаратурна развітая. Што яна менавіта такая — тысячы і тысячы патрыятаў беларускага слова пераконваліся самастойна, не чытаўшы парыхваскіх лекцыяў Міцкевіча. Пераконваліся — у выніку пастаяннага знаходжання ў стыхіі роднае мовы, штодзённага актыўнага карыстання ёю, няспыннага засваення яе лексічных, фразеалагічных і сінтаксічных багатаў, яе інтанацыйных і эўфанічных асаблівасцяў. На гэтай мове вырасла тым часам вялікая нацыянальная літаратура, узрос і сцвердзіўся выдатны нацыянальны тэатр. І вось, ведаючы ўсё гэта пра нашу самабытную, вусна і пісьмова развітую, незвычайна жыццяздольную мову, мусім сёння прызнаць як відочны і несумнеўны факт, што над яе

жывым арганізмам, над яе чуйнай душой чыняцца якіясьці большавіцкія экзекуцыі і здзекі. Чыняцца, вядома ж, тымі, хто яе не любіць і не паважае, хоць часам і мусіць пакарысціцца (напрыклад, на радыё, на тэлебачанні, у газеце).

Тое, што я зараз скажу, можа падацца неверагодным, але гэта праўда. Ужо на працягу некалькіх гадоў журналістыкі і дыктарскія тэксты па радыё і з тэлеэкрана рэдка калі абходзяцца без грубых памылак — і лексічных, і граматычных, і фанетычных. Проста прыкра і сорамна слухаць. Бо ўспрымаецца як наўмысны здзек з мовы. Бо не хочацца верыць, каб прафесіянальныя асветнікі і праваднікі культуры так кепска валодалі дзяржаўнай мовай краіны.

Кожны год у пару жніва чую — і па радыё, і па тэле: "Пачалася ўборачная страда...", "у закрамах пуста не будзе". Найнячай як наважылі ўзаконіць і гэтую "страду" і гэтыя "закрома" ў беларускай літаратурнай мове. Але ж нашто, панове, сілком цягнуць чужое, калі ёсць сваё? Калі ёсць выдатныя, ёмка і дакладныя свае словы: прыпар і засек. Або: "У беларускай вёсцы *благагучныя* назвы" (радыё, 2.9.2000). Гэта так пераклалі рускае *благозвучные*. Як бы і не чулі ніколі, што беларускае *блага* — значыць *нядобра*, *дрэнна*, *кепска*, *пагана*. Вось і выходзіць: хацелі пахваліць назвы нашых вёсак, а ўзялі ды зганілі. Хоць бы ў тлумачальны слоўнік заглянулі!.. Прыкладаў такіх — безліч. Аднойчы я даў сабе клопат запісаць кожны дзень — за месяц назбіраўся амаль цэлы сшытак русізмаў. А колькі *праходзіць усё кажа ў рэспубліке, пры падтрымке, па ўказке!* А колькі *на заяўкам, на дарогам, на планам, на руках і нагам!*. Так і ідзе, праз дзяржаўныя СМІ, калечанне нашае мовы, падмена яе цудоўнага ўласнага аблічча пачварнай "трасянкай". Ну, а ад "трасянкі" — паўкроку да пачварна-рускай, г. зн. рускай камароўскага разліву.

Іншы раз хочацца крыкам крычаць: паслухайце, людзі, што вы робіце? Такім калечаннем мовы вы разбураеце асновы беларускай культуры. Няўжо вам, высокаадукаваным, трэба гэта тлумачыць? У любой краіне свету гэта малодшых класаў школьнікі разумеюць. Праўда, ім зразумець гэта не так і цяжка, таму што... Прачытаў радкі з расійскай "Літаратурнай газеты" (за 24.6.1998): "Во Франции не избрелет руководителем плохо владеющего речью. Там действует закон о чистоте языка". Наконт гэтага закона Вярхоўны камісарыят па пытаннях французскай мовы (ёсць у іх такі, ведама — правільная, захалусная краіна!) зрабіў такую заяву: "Он является необходимым оружием в борьбе за сохранение национальной культурной самостоятельности, ибо *величайшее из всех преступлений — это убийство языка нации*". У Францыі за ўжыванне непісьменных выразаў і замежных слоў штрафуюць.

Вось так — у людзей. А ў нас? А ў нас — большавізм. Большавізм у дачыненні да мовы — гэта ігнараванне яе як найвышэйшай духоўнай каштоўнасці, гэта праява крайняй да яе непавагі і непрыязнасці, гэта непачыіва-абразлівая і проста хамскія да яе адносіны.

І калі ўжо мы з ім, гэтым большавізмам, развітаемся? Калі абаронім ад яго нашу мову? Такую чалавечную, такую неагрэсіўную, такую небольшавіцкую мову!

ПРЭМ'ЕРЫ

Не вер вачам сваім

Каб "замесці сляды", там ей зрабілі аперацыю. І жанчына стала мужчынам. Пра свайго мужа яна б забылася назаўсёды, калі б не іх сын. Дзеля юнага Луі "палкоўнік" вяртаецца ў Францыю.

Вось ужо з'ява дык з'ява! Акцёр-купалавец Аляксандр Лабуш іграе сваю ролю з шчырым драматызмам. Увогуле, "жыццёвая" роля, без уласцівых Купалаўскаму тэатру гіпербалізаванага гратэску і перавялічанага пафасу, Аляксандру Лабушу даводзілася іграць, бадай, толькі ў кіно. Таму ён укладае ў забаўляльны літаратурны матэрыял імэт актэра, які марыць працаваць у жанры "інтэлектуальнай драмы". Артыст шчыра перажывае лёс свайго персанажа, прафесійна абгрунтоўваючы кожную рэпліку свайго героя, кожны яго маналог па законах "школы перажывання".

А непакоіцца ёсць з-за чаго. Удавец наш збіраецца... жаніцца. І абранніца яго, чароўная Матыльда, ужо перабралася ў яго дом, нападуняючы аднастайны побыт адзінокага чалавека незмаўкальным званом галасу, нападуняючы аднастайны свавольствамі. Амплуа актрысы Алены Сідаравай скіроўваецца да трагікамічнага жанру. Актрыса ставіць перад сабой мэту перш за ўсё знайсці дакладны знешні малюнак ролі. Матыльда ходзіць па пакоі маленькімі крокамі чапурыстай арыстакраткі — падбародкам уперад. Яе голас падкрэслена мяккі, але можна даўмецца, аб чым думае будучая маладая, пераступаючы парог утульнага дома (гаспадар — буйны палітык). За знешнім камізмам экстравагантных паводзін бачны і збянтэжанасць, страх жанчыны згубіць удачу (бо Матыльда, відавочна, мае вопыт пакут у каханні).

Але ў самае пікантнае становішча трапляе Луі. Як растлумачыць наіўнаму хлапцу, што дзядзька Палкоўнік — зусім не дзядзька,

гэта значыць... дзядзька, які раней... Увогуле, нават язык не паварочваецца вымавіць тое, пра што трэба ведаць маладому чалавеку. Вядома, калі ўспрыняць сюжэт п'есы ўсур'ез. Але акцёр Ігар Пятроў (дарчы, з маладых купалаўскіх актэраў) усур'ез прыдумкі драматурга не ўспрымае. Ён наогул час ад часу выходзіць з ігры па законах драматычнага тэатра і пачынае дзейнічаць у жанры эстраднага прадстаўлення. Амаль заўсёды ў яго руках — лялькі, якія артыст па-майстэрску прыводзіць у рух на забаву глядачоў.

Не вер вачам сваім — можна сказаць і калі назіраеш за працай рэжысёра. Ніна Піскарова знайшла мноства ўдалых, воб-разных сцэнічных прыёмаў (напрыклад, чалавек-гадзіннік на чорным фоне, дзядзька-лялька на арэлях, нарэшце, некаторыя арыгінальныя мізансцэны). Відавочна, рэжысёр марыла выказацца шырэй, чым дазваляе сюжэт п'есы. Наўрад ці праблема трансвестызму яе вельмі хвалюе. Але ж і проста забаўляць глядачоў дзеля самой забавы ёй таксама не хочацца. Бадай, яна прыняла ўмовы гульні, думаючы пра нейкі іншы, больш глыбокі, больш інтэлігентны сюжэт.

Пікантная гісторыя пра "французскую тайну" Палкоўніка пераўтвараецца ў тэатр абсурду, калі наравістая Жасанд, служанка "дзіўных" гаспадароў, прызнаецца, што некалькі месяцаў таму... насіла мужчынскае імя. Значыць, "французскія тайны" абкружаюць нас усюды?

Кажуць, у любым жэрце ёсць крыху праўды. Ці вырашыла амерыканская разведчыца ўсе свае праблемы, калі задумала здрадзіць сваёй жаночай прыродзе? Бадай, не. Можна, некаторым актэрам і рэжысёрам таксама трэба быць больш уважлівымі ў выбары драматургічнага матэрыялу?..

Андрэй АХМЕТШЫН

ЧЫТАЮ ў “Дружбе народов” у Йена Д. Сырбу: “Для пролетаріев, — гаварывал отец, — нацыяналізм — п'яная чуш; для рабочых нацыяналізм — роскошы, без котрой можна абойтись”. (Отец называл “пролетарыям” поденшчыков, не членов профсаюза, а “люмпен-пролетарыям” былі для яго безработныя, батракі, п'яніцы, бродзягі, то ёсць те, кому не повезло.)

Я вспоминаю маминога брата Алоиза Глоссера. С войны он вернуўся хромым, был возчиком у еврея-трактіршчыка, пил в одиночку и размышлял. Отцу дядя Лойза очень нравился, особенно за утверждение, что после распада Австро-Венгрии он потерял национальность. Теперь он и не чех, и не немец, и не венгр, хотя был и тем, и другим, и третьим.

“Господа, — рассуждал дядя Лойза, — имеют право переходить от одного короля к другому, из одной партии в другую; следовало бы и нам переходить из одного язы-

нацыяналізму. Стварылася казённа-афіцыйнае славянафільства, для якога славянская ідэя і славянская палітыка пераўтварыліся ў рытарычную тэрміналогію і якому ніхто ўжо не верыць ні ў Расіі, ні за мяжой. (...).

Пераважнай засталася не славянская, а германская інспіраванасць (падбурхторванне, падштурхоўванне. — Л. Г.), і ёю заразіліся самі нашчадкі славянафілаў”.

Якія прарочыя словы, напісаныя больш васьмідзесяці гадоў таму назад. Асабліва трапныя да сучаснай беларускай сітуацыі.

□
Хто толькі ні *біў* Розанава?! Аказваецца, і Бярдзеяў — таксама.

Розанаў, найперш, — творца, мастак, а ўжо пасля — просты шараговы расійскі літаратар, чалавек і грамадзянін. У яго і памылкі свае — розанаўскія, і схільнасці, і ўдачы, і правалы...

Таму, пачаўшы “за здароўе”, Бярдзеяў

□
Барыс Пятровіч прапанаваў азнаёміцца з прозаю Міхаіла Велера (былі эсэсэсэравец, яўрэй, грамадзянін Эстоніі).

Таленавіты эсэіст, нечым няўлоўным (духам, яўрэйскай хваткай і нюхам?) блізка Даўлатаву. Які раз у “літаратурна-эмігранцкім рамане” “Ножык Сярожа Даўлатава” чытаю: “Замечаеш при очередных российских катаклизмах свое приятное ощущение безопасности непричастности: твоей семье это не касается, тебе лично не грозит. На Рождество получаешь стандартные поздравление Президента Республики, на четырех языках, русского нет, нет в документах и на вывесках. Хлопаешь шампанским под звон новогодних курантов Кремля в телике, звонишь родным и друзьям в заграничные с пожеланиями, а здесь еще только одиннадцать, и через час хлопаешь еще раз, по местному времени, и звонишь в Белоруссии и Израили, там время то же”.

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Зацемкі з левай кішэні

ка в другой, из одной национальности в другую. Видишь ли, румыны мне надоели, я увольняюсь из румын, уезжаю... Поищу себе другую страну, другую национальность...”

Умер он в страшной бедности где-то в Австрии, в Бургенланд. Как и моя мама, он свободно говорил примерно на пяти австро-венгерских языках.

Когда я плакала маме, что меня выгнали из Театра, она со спокойствием выдвинутой крестьянки говорила мне так: “Если тебе не дадут писать на румынском языке, увольняйся из румын и перейди к другому языку. Нигде не сказано, что мы должны умереть с тем языком, с которым родились”. Якая “мысль” румынскай бабы, га?

Я больш чым упэўнены, што мая маці так не сказала б. Не таму, што яна такая нацыянал-патрыётка — якраз наадварот, а таму, што наш пісьменнік для яе — гэта той рэдкі разумнік, які піша менавіта на беларускай мове і ні на якой іншай... І за гэта, мама: дзякуй вялікі.

□

Пасля шырокавадымага “Маршу свабоды”, што скончыўся бойкай з міліцыяй і АМАПам, нарэшце, 20 кастрычніка, пачалі цяплець батарэі ў кватэры. Менавіта цяплець і не больш... На двары яшчэ нейк пачуваеш сябе нармальна, а зайшоўшы ў “хату”, і ўжо як бы загадзя чакаючы там цяпла, распранушыся, апынаешся ў скаладзеля прасторы абжытых каменных сценаў... Ажно дрыжыкі прабіраюць... А гэтыя з тэлеэкрана ўсё плачуцца, што іх пабілі “отмороженными” хлапчукі з “Маладога Фронту” (напраўду, ім бы яшчэ марозіва лізаць!), і што хоць у краіне стабільная эканамічная сітуацыя, усё ж і надалей трэба эканоміць небагатыя паліўныя рэсурсы дзяржавы...

А ў кватэры холадна, асабліва ў ложку. Ледзянееш, нераўнуваючы, як пляшка “мінскай” мінералкі ў халадзільніку...

Але бліжэй пасунешся да жонкі... яшчэ і яшчэ бліжэй — і адчуваеш, што патрохі-памалу адтаеш... Рукі, ногі, грудзі пачынаюць налівацца цёплай крывёю... Сплывае вільготны іней з вачэй, запальваецца глыбока ўтоены агонь душы, цяжэе й наліваецца сілай прыгрэтай плочы, гарачая жарсць бунтуе й кіпіць, аж пакуль не вызваляецца вонкі сутаргавай хваляй жыцця...

Любоў заўжды саграе, а холад спараджае нянавісць...

□

Ёсць Бог і ёсць канкрэтны чалавек. І якія паміж імі стасункі — гэта менавіта іх праблема, а не царквы, касцёла, сінагогі ці мячэці...

□

Перачытваю Аляксандра Блока.
*Русь моя, жизнь моя, вместе ль
нам маяться?
Царь, да Сибирь, да Ермак,
да тюрьма!
Эх, не пора ль разлучиться,
раскаяться...
Вольному сердцу на что твоя мгла?*

А — нам? О, як далёка нам яшчэ да Блока! “Нас — тьмы, и тьмы, и тьмы”.

Цэлы дзень чытаў і разважаў над кніжкай Мікалая Бярдзеява “Судьба России”. Мыслляр вышэйшых духоўных катэгорый. Цікава было б паспрабаваць напісаць артыкул на аснове некаторых яго сцвярдзэнняў у звязку з ідэяй далучэння Беларусі да Расіі. Бо сённяшнія ідэалогі наўрад ці чытаюць падобную філасофскую літаратуру.

Ды хоць бы васьм гэта фрагмент: “Але ўсякая спроба ўкаранення славянафільскай ідэінай праграмы натыкалася альбо на яе утапічнасць і нежыццёвасць альбо яе супадзенне з афіцыйнай палітыкай улады. І славянафільства дзікім чынам вырадзілася ў эпігонаў казённага

не мог не адзначыць, што “Розанов — сейчас первый русский стилист, писатель с настоящими проблесками гениальности”, каб ўжо напрыканцы выказаць тое, дзеля чаго й намагаўся: “Розанов — гениальная русская баба, мистическая баба”.

Ці не таму й чытаецца ён (Розанаў) па сёння, што без гэтага “русского бабьего причитанья” *суседка* нашая была б чэрствай, казённая і салдафонская...

□

Яшчэ — да *свайго* Сыса... Заўжды абараняю пакрыўджаных, хоць Анатоля Ціханавіча наўрад ці хто, апроч лёсу, можа пакрыўдзіць... Ён, як кажуць, і “сам з вусамі”...

Надоечы перачытваў яго “Пан лес” (цяпер найчасцей перачытваю класіку, бо вартае ўвагі новае з’яўляецца вельмі рэдка), і знерухомеў на вершы “Чорная гадзюка, белая змяя...” Які прарочы фінал!

*З белаю гадзюкай
буду балаяць,
а па чорнай змейцы
тайна гавараць.
Чорная гадзюка,
твая смерць не я,
цябе загубіла
белая змяя.*

Калі “белую змяю” вобразна ўявіць “залеўным змеём”, то многае з сённяшняга жыцця паэта “кладзецца адно да аднаго”... А тады (верш напісаны ў другой палове 80-х) Толік быў яшчэ “красивым и трезвым гением”...

О, гэтыя чортавы пазты! Ці ўсё ж — бо-скія?!

*Не хавай не хавай не жажайся
за стіною крылаў
прывыкай прывыкай да уродства
мая уродкачка*

Ці не з таго “лесу” і ўсёв далейшы “лес”...

□

Чытаю ў юбілейным (90-годдзе!) інтэрв’ю Максіма Лужаніна: “Мне няма чаго ўтойваць. І таму я ўсё жыццё не пісаў у шуфляду. Іншая справа, што мне цяпер трэба ад многага з напісанага адмовіцца. (...) ... панапісаў багата лішняга. Пахадзіў з алоўкам па сваім 4-томніку. Ён значна пахуднеў. Ад цэлых пазэм адмаўляўся, напалавіну скарачаў. Так што тут ідзе не ўтойванне, а паўнейшае выяўленне сябе. Таму што я хачу, каб засталася такое, ад чаго і на другога чалавека падзьмуў бы той самы вецер, што і на мяне...”

І ўсё ж цяжка даўмецца: утойвае сябе ці выяўляе шануюны *доўгажыцар* нашай *шматпакутнай* літаратуры? Дажыць “да махаўкі веку”, аказваецца, не такая ўжо й праблема. Праблема — перажыць сябе...

Вось тут і трэба — “паўнейшае выяўленне”... А проста выкрэсліваць напісанае — гэта як скарачаць марна пра жытае...

□

Трагічна загінуў пад коламі машыны барана-віцкі пазт Анатоля Станкевіч. Чалавек 37-га года нараджэння. Гадаваўся сіратаю. Сталяр. Пазт не толькі па светавыяўленні, але і па натуре. Апошнім часам спрабаваў пісаць на роднай мове. У свае 62 гады нарэшце — з другога заходу — стаў сябрам СБП. Ён так дамагаўся гэтага афіцыйнага прызнання, але, мабыць, і членскага білета не паспеў атрымаць... Добры, таленавіты беларускі чалавек быў — шчыры, сумленны, якіх заўжды бракуе... І — васьм...

*Я ўжо стары:
Хутка на тым свеце
Сустрэнуся з табою,
мама...*

*Ці пазнаеш
такога?
Ты ж пакінула мяне
Двухгадовым
хлопчыкам.*

Не маці, дык Бог прызнае, бо варты быў...

О, каб жа! Мабыць, яшчэ за Шушкевічам пісана... Сёння наша “уремя” зноў сугучнае з “курантамі”... З новым часам, Велер!

□

Жонка часта бывае незадаволеная мной... Не, не ўтым сэнсе, пра які многія з вас падумалі, хоць і тут здараюцца свае праблемы...

Проста, сам па сабе, я чалавек вельмі паскудны. Не магу і не ўмею пазбягаць спрэчных момантаў і трываць крывадушнасці...

Мне даводзяць, што ёсць рэчы, якіх нельга “кранацца ні рукамі, ні языком” — святыя, адным словам.

Я разумею — што святыя. Але мне цяжка даўмецца, чаму я не магу мець з імі блізкі адносін і крытычна да іх ставіцца, не адмаўляючы пры гэтым іх каштоўнасці і неабходнасці...

Я хачу да ўсяго “дакрануцца рукамі” — адчуць рэч у сабе, часам нават “лізнуць яе языком” — каб выказаць і выславіць праз сябе яе сапраўдную жывую сутнасць...

Вось адкуль выцякае семя майго паскудства і цынчнай шчырасці...

□

Кнігі, газеты, часопісы, тэлевізар... Ну, яшчэ па глыбокіх вечарах — флегматычнае думанне ды кароткае хаатычнае пісьмо...

Праводзіны свайго часу, сузранне прамільгнуўшага жыцця... Калі ТАМ спытае Гасподзь: чым жыві на зямлі? — то што я скажу Яму? Спадзяваннем? На што? На сустрэчу з ім?.. І гэтага дастаткова, каб жыць ТУТ? Не упэўнены. Але дастаткова, каб памерці...

□

Чытаю ў лісце Кандрата Лейкі да Янкі Купалы ў Беларускага Выдавецкага Таварыства ў Вільні ад 1914 года: “Затым шапкую Вам, паночкі. Ваш шчыры ўслужнік К. Лейка” (“ЛіМ” ад 5-XI-99 г.).

Шапкую — якое шыкоўнае цёплае слоўца! Колькі ў ім пашаноты й павагі да адрасата і ў той жа час ані каліва асабістага прыніжэння.

Я ўспамінаю, што і ў нашай вёсцы да нядаўняй пары сярод старэйшых людзей захоўваўся выраз: “Ды не шапкуй ты ўжо перад ім заната...” Гэта значыць, не прагінайся вельмі, залішне не мітусіся, трымайся годна, па-чалавечы...

А ў Кандрата Лейкі да ўсяго яшчэ ёсць у згаданым выразе і развіталы сэнс: “да пабачэння, усяго добрага, будзьце здаровыя” і г. д.

Дарэмна страчанае з ужытку слова. Ці не таму, што сталі ўсё больш мітусіцца, прагінацца ды чалавечую і нацыянальную годнасць страчваць?

□

У тым жа “ЛіМе” Аляксандр Наварыч паказвае свой апошні пра мітынгуюшчыну: улады, АМАП, апазіцыя, дэманстранты, электарат... Барацьба да крыві.

Мне ўпадабаўся апошні сваім адстароненым аўтарскім поглядам на сённяшнюю беларускую рэчаіснасць. Бо ўжо, падчас, і сам насцярожваўся ад падступаючай небяспекі — аслаблення і нянавісці да тых, хто насупраць... Вось-вось, адчуваю, можа выплеснуць... А чым гэтыя цёмныя людзі перада мной завываціліся? Сваёй цёмнасцю ды рабскай псіхалогіяй?

Адстароньвацца трэба, каб дарэшты не здзічыцца і не стаць падобным да іх... Не, не скарыцца ім, не падрабляцца пад іх, не прызнаваць іх статкавай большасці й перавагі — а як бы забыцца на іх прысутнасць увогуле... Жыць вольным ветрам, гібка абмінаючы перашкоды на шляху, аднак напрамку свайго не змяняючы...

□

Усе вялікія ў маім сённяшнім “узросце

душы” — луналі ў небе, а ў маіх гадах — ляжалі ў зямлі...

Іх вялікасць — у ім *у-маленні*...

□

Аляксандр Рэзанаву выдаў у Бабкова (БГ АКЦ) кніжку “Рэчаіснасць”, набраную такім буйным і густым шрыфтам, што не змяшчаецца ў вачах...

Нельга паззію друкаваць як напаказ. Тым больш — яго, разанаўскаму, са сваімі рыфмамі, падтэкстамі, метафарам — патаемным зместам і формам...

Выдаваць яе *вялікай* абсурдна. Яна і так дастаткова вялікая сярод нашай *дробнай* літаратурнай рэчаіснасці.

□

Апошнім часам у мяне вялікія праблемы з чытаннем. Кніжак у шафах як бы і многа, аж залішне, можа, — а пачытаць для сябе, для душы ўтомнай, як ты ні перабірай, няма чаго... Асабліва з нашага — беларускага...

Скрушна... Ці то ад таго, што ты такі прывярэдлівы і празмерна начытаны, ці то ад таго, што не знаходзіш ані ў процьме чужых, ані ў сваіх уласных кніжках праўды і сэнсу жыцця... Не ведаю... Проста распачна стаю перад кніжнымі паліцамі, як “баран перад новымі варотамі” ў стары свет.

А ўсё ж, нарэшце, — бяру і чытаю: “Неба распаленае да беласці. Усюды, як вокам кінуць, гоні... скідаю з пляча касу і вастрэ яе. Жаўрук у высі славіць працавітасць маю аж па суседнія вёскі. Першым я выйшаў у поле!

Сіваўсыя каласы кланяюцца ў пояс і прасяца:

— Дай пажыць, дай пажыць, дай пажыць...
А мне весела ад іх роспачы”.

І — яшчэ:
“Куды ж ты паперла, дзяўчына?! Чаго панясло цябе ў горад далёкі? Шукаць лёс спадзяванні?..

Уцякла дзяўчына ад спакою вёскі, ад палёў васільковых, ад лугоў зарэчных...

Прыйшлі, Марыся, хоць пісьмо!
Без цябе пуста туг”.

А то:
“Ён схаваў яе імя, закопваў яго штора з глыбей. Часамі адкопваў, каб паглядзець для пэўнасці, быццам скнэрлівы багацей. Сцярог імя, наглядаў за ім, як шчаслівы ўласнік скарбу”.

Сакрат Яновіч. “Загоны”. 1969 год выдання. Яшчэ той Сакрат — наіўны, малады, шчыры, *непазлочаны*... Прастата людская і прымітыўны зямны...

Мо гэтага нам сёння і бракуе: любіць тое, што бачым, і бачыць тое, што любім?..

□

Мабыць, мала хто адроз, з налопу паверыць мне, калі я скажу, і сам тое на днях выпадкова адкрыўшы: што рэдактарам першай кніжачкі, тады апальнага, а сёння ўслаўленага, Аляксандра Рэзанаву “Адраджэнне” (1970 г.) быў пазт-франтавік Пятро Прыходзька... А-а-а?!

□

50! — а ўва мне самім і ў маіх пісаннях столькі яшчэ недасканалы, непаўнавартаснага, па-дзіцячы наіўнага і дзёркага — *непаўналетняга*...

Ад чаго ж тады плеш на галаве і сабачая самота ў вачах?..

□

Зусім выпадкова — спатрэбіўся жонцы для працы — перагледзеў-перагартваў 10 нумар часопіса “Маладоць”...

Часопіс, хоць знешне і паглядны, але ўнутрана няўходжаны — усё “рэчы” не па сваіх кутах разбэрзаны, і многа такіх, што варта было б і ва ўтыль здаць: бабам — на мыла, малым — на свісткі...

Але, да прыкладу, старонкі з дзённікавых запісаў Вячаслава Адамчыка — гэта адна з самых вартых там рэчаў. Падумалася, я-бо, без крыўды — што васьм гэтае, магчыма, нават і пра мяне:

“Ота Вайнінгер — аўстрыйскі філосаф — заўважыў, што добры аферыст мусіць умець ненавідзець. Але, як пераканаўся я, у нас найбольш злосным і з’едлівым аказаўся лірык”.

Праўда, праз старонак колькі завагаўся, натыкнуўся на гэта:

“Падумалася яшчэ: пазнейшую, ужо ўгодлівую паззію Танка выратавала хіба “Ave Maria”. Але ж у Б. няма і гэтага”. То мо і вышэй было пра Б.?

Стрэмкай уеўся ў сэрца і “слупок” майго літаратурнага хросніка Юрася Свіркі, якога, на жаль, пакінула наша крытыка “круглым сіратай” пры яшчэ жывой паззіі...

*Ты вялікая, Русь. Ты ніколі
Не згаджалася з доляй цяжкай.
Хоць яеш пра раздалле і волю,
А малых берагла пад пятой.*

Як вам метафорыка апошняга радка? “Малых берагла пад пятой”... Чамусьці прыйшоў на памяць верш Таркоўскага:

*Пляшет перед звездами звезда,
Пляшет колокольчиком вода,
Плячет шмель и в дудочку дудит,
Пляшет перед скинией Давид,
Плячет птица об одном крыле,*

(Працяг на стар. 12)

Вокліч вякоў

“Гісторыя беларускай літаратуры”

Выдавецтва “Вышэйшая школа” працягвае выпуск падручніка “Гісторыя беларускай літаратуры”, які зацверджаны Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь для студэнтаў філалагічных спецыяльнасцей вышэйшых навучальных устаноў. У 1996 годзе была выпушчана першая частка “Старажытны

перыяд”, наклад якой разышоўся вельмі хутка, таму неўзабаве з’явіўся дадатковы. Другая частка, што часова ахоплівае перыяд XIX — пачатак XX стст., пабачыла свет у 1998-ым. Напрыканцы ж мінулага года з’явілася трэцяя — XX стагоддзе (20—50-ыя гады). Трэба адзначыць, што аналагічны падручнік выходзіў раней, а гэтая частка яго выдавалася ў 1981 годзе і, адпаведна тагачасным палітычна-ідэалагічным рэаліям, называлася “Гісторыя беларускай савецкай літаратуры”. Ды, як вядома, у жыцці адбыліся важныя змены, на чым і засяроджвае ўвагу ва “Уводзінах” акадэмік Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, цяпер, на жаль, ужо нябожчык М. Лазарук, пад рэдакцыяй якога, а таксама прафесара А. Семяновіча і з’явілася кніга. Так сталася, што другое выданне гэтага падручніка выйшла ў свет на самай мяжы двух стагоддзяў — XX і XXI. І не толькі стагоддзяў — двух тысячагоддзяў! Ужо такая акалічнасць міжволі абавязвала аўтараў і рэдактараў кнігі па-асабліваму паставіцца да яе зместу, ацэнкі і высоку, што робяцца ў дачыненні да розных з’яў літаратурнага працэсу. М. Лазарук сведчыць: “Родная літаратура мае патрэбу ў новым навуковым працытанні і асэнсаванні (хоць адразу зрабіць гэта мо і немагчыма). Такое новае працытанне найперш павінна адпавядаць тым зменам, што адбыліся ў жыцці, самым непасрэдным чынам закранулі грамадска-гуманітарную сферу і адпаведна тым ідэалагічным асновам, на якіх грунтвалася ўся савецкая навука аб літаратуры”. Разам з тым істотны не толькі так званы “унутраны” момант: “Надзвычай важным пытаннем нашай літаратурнай навукі становіцца і другое, хоць яно таксама цесна звязана з першым, **НОВАЕ, ПАДКРЭСЛІМ, НАВУКОВАЕ** вытлумачэнне беларускай літаратурнай гісторыі ў **КАНТЭКСТЕ СУСВЕТНАГА ЛІТАРАТУРНАГА ПРАЦЭСУ**. Гэты аспект набывае асаблівую важнасць не толькі як сам па сабе разумелы, важны ў даследаванні кожнай грамадскай з’явы, але яшчэ і па той прычыне, што ён вельмі слаба, можна сказаць, недавальняюча ўлічваўся, даследаваўся ў нашым літаратуразнаўстве раней па прычыне ідэалагічнага процістаяння, нават пэўнай адмежаванасці ад сусветнага літаратурнага працэсу. Падобныя аспекты і ўлічаны аўтарамі падручніка, а імі з’яўляюцца вопытныя, дасведчаныя даследчыкі, якія даўно добра зарэкамендавалі сябе ў літаратуразнаўстве. І гэта адчуваецца з першага ж раздзела “Літаратура 20-х гадоў”, аўтарам падраздзелаў якога “Агульная характарыстыка”, “Пазіцыя”, “Праза” з’яўляецца А. Майсеенка. Аўтару ўдалося, нягледзячы на абмежаванасць у памерах, даць глыбокае спасыканне згаданага перыяду ў літаратуры. А. Майсеенка выходзіў з таго, што 20-ыя гады — складаны перыяд у жыцці беларускага грамадства і літаратура не магла не рэагаваць на працэсы, што адбываліся. Але, з аднаго боку, гэта выклікала з’яўленне твораў, актуальных па сваім змесце, а з другога — усё мацней яна адчувала на сабе палітычны дыктат: “Класны прынцып” стаў зброяй барацьбы з народнай мараллю, з праўдай, ісцінай. У канцы дзесяцігоддзя ўсё часцей і з вялікай эфектыўнасцю стаў выкарыстоўвацца жупел “нацэмакратызму” для запалохвання і нейтралізацыі ўсіх, хто яшчэ не быў спаралізаваны і выказваў трывожу аб стане беларускай культуры, аб лёсе яе душы — роднай мовы, а пазней у 30-ыя гады прывід нацэмакратызму быў паспяхова выкарыстаны для разгрому і вынішчэння беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі”. Выразнасцю даследчыцкай пазіцыі, аб’ектыўнасцю аналізу, усебаковым пранікненнем у сутнасць прадмета гаворкі вызначаецца і артыкул А. Майсеенкі, прысвечаны М. Зарэцкаму. Ды і іншыя аўтары падручніка годна справіліся з пастаўленай задачай, а гэта А. Семяновіч, М. Шаўлоўская, М. Мушынік, А. Ліс, А. Майсейчык, М. Мішчанчук, У. Гніламедаў, А. Рагуля, М. Яфімава, В. Казлова і іншыя. Атрымаўся не проста падручнік, а і кніга, з якой з цікавасцю пазнаёмяцца ўсе, хто неаб’якова да нацыянальнага прыгожага пісьменства.

Міхась ГЕНЬКА

Кніга “Дзесяць вякоў беларускай гісторыі” Уладзіміра Арлова і Генадзя Сагановіча выйшла ў віленскім выдавецтве з сімвалічнай назвай “Наша Будучыня”. Гэта выданне пыталі ў кнігарнях і бібліятэках, на чытацкіх канферэнцыях, падчас сустрач з аўтарамі, але адшукаць яго было амаль немагчыма: наклад у 5000 асобнікаў разышоўся імгненна. Падзаглавак “Падзеі. Даты. Ілюстрацыі”, відаць, пэўным чынам тлумачыць такі поспех: у вельмі сціслай, пераканаўчай форме, грунтуючыся на дакладных лічбах і фактах, аўтары падрабозна знаёмяць з гісторыяй Бацькаўшчыны, багата праілюстраваны тэкст выдатнымі гравюрамі, рэдкімі фотаздымкамі і цікавымі малюнкамі. Чатыры асноўныя раздзелы — “Старажытныя беларускія княствы”, “Вялікае Княства Літоўскае”, “Беларусь у Рэчы Паспалітай”, “Беларусь у Расійскай імперыі”, кожнаму з якіх прыярднічае невялікі ўступны артыкул, а таксама своеасаблівыя табліцы, што знаёмяць з беларускай даўнінай паралельна з сусветнымі падзеямі, — ахопліваюць аичынную гісторыю, пачынаючы ад варажскага князя Рурыка, які ў 862 годзе прыслаў на княжанне ў Полацк аднаго са сваіх васалаў, да ўтварэння 25 сакавіка 1918 года Беларускай Народнай Рэспублікі.

Аўтары ўзгадваюць адыход ад язычніцтва, якое “несла ў сабе шмат светлага, такога, ад чаго чалавеку нялёгка адмовіцца”, прыняцце хрысціянства, прычыны падзелу на рэлігійныя канфесіі, суіснаванне каталіцтва і праваслаўя. З цікавасцю чытаюцца старонкі, прысвечаныя прынцыпам дзяржаўнай будовы на Беларусі, якія падаюцца ў параўнанні з адпаведнымі прынцыпамі суседніх краін, магдзбургскаму праву ў беларускіх гарадах, шляхецкім вольнасцям, шматлікім царкоўным і палітычным уніям, якія заключала наша дзяржава, іх становішчу і адмоўнаму ўплыву на развіццё Беларусі. Шмат увагі надаецца адлюстраванню культурнага жыцця, развіццю літаратуры, мастацтва, філасофіі, дзейнасці знакамітых асветнікаў, пісьменнікаў, друкароў, прыняццю і ўдасканаленню дзяржаўных законаў, стварэнню такіх дэмакратычна-прававых нормаў грамад-

скага жыцця, якіх не ведала тагачасная Еўропа.

Аповед пра сівую мінуўшчыну пачынаецца ад часоў Беларускай дагістарычнай, “калі крывічы займалі абсягі Падзвіння і Верхняга Падняпроўя, дрыгавічы — землі ад правага берага Прыпяці да лініі Заслаўе-Лагойск-Барысаў... радзімчы занялі басейн Сажы”. Сучасныя беларусы, сцвярджаюць аўтары, — гэта вынік лучнасці славянаў, якія падчас “вялікага перасялення народаў” прыйшлі на тутэйшыя землі, з балцкімі плямёнамі яцвягаў і літвы, уплыў якіх і дагэтуль адчуваецца “на антрапалагічным, этнаграфічным і лінгвістычным узроўні”. Прасочваецца лёс розных княстваў, якія існавалі на беларускай зямлі побач з Полацкай дзяржавай, развіццё гарадоў, якія паступова рабіліся цэнтрамі рамяства і культуры, стасункі і зацятая барацьба з рыцарскімі ордэнамі, якія ажыццяўляючы экспансію на ўсход, карэнным чынам мянялі палітычную карту Еўропы. Загадкавая смерць апошняга полацкага князя Валодзьшы, які “так і не пусціў захопнікаў на крывіцкія землі”, паставіла апошнюю кропку ў гісторыі Полацкай дзяржавы, разам з якой знікла і дынастыя Рагвалодавічаў.

Ваенная небяспека адначасова з захаду і ўсходу прымусіла крывічоў і балтаў утварыць агульную дзяржаву — Вялікае Княства Літоўскае, якое вядома незалежным палітыку, мела добрае войска і магло належным чынам сустрэць агрэсараў. Тут паспяхова развіваліся навука, асвета, прыгожае пісьменства, у палацах і замках гучала беларуская мова, на якой пісаліся зводны законы, статуты, літаратурны творы сусветнага значэння. Многа легендарных імёнаў і падзей данесла да нас гісторыя. Князь Альгерд — сын Гедзіміна, які, аб’яднаўшы “пад сваёй уладай вялікія усходнеславянскія абшары... першым з манархаў пачаў называць сябе ўладаром не толькі ліцьвіноў, але й русінаў” — разумны палітык і таленавіты вай у бітве на Сініх Водах, што на 18 гадоў апырэдзіла Кулікоўскую бітву і стала першай бліскаўчай перамогай над азіяцкай наваляй, здолеў дашчэнту разграміць залатардынцаў. Гэта старонка беларускай гісторыі, як і шмат

якія іншыя, сёння амаль забылася. “Ці не таму, што беларускія харугвы былі там з Альгердам, супернікам маскоўскага князя Дзьмітра Данскога?” Варта адзначыць, што праз колькі гадоў Альгерд, баронячы інтарэсы Вялікага Княства, ажыццявіў удалы паход на Маскву. Да кровапраліцця тады не дайшло, гаспадар маскоўскі запрасіў літасці, бакі замірыліся, але “памятай, што здзіда літоўская стаяла пад Масквою”, — чуюцца вокліч вякоў. Ішоў час, і вось ужо вялікі князь літоўскі і кароль польскі Казімір Ягайлавіч падпісаў “вечны мір” з усходнім суседам, “што для Вільні стала паваротным пунктам”. Пачаліся бясконцыя войны за памежныя землі, гарады і воласці. Баланс сіл і ваенны поспех размеркаваліся не на карысць Вялікага Княства: трагічнае сутыкненне каля Ведраша, бітва пад Клецкамі, вайсковыя дзеянні на рацэ Вуле, наступ войск Івана Грознага знясілілі магутную дзяржаву, якая вымушана была абараняцца, у той час як ворагі вялі няспынную палітыку захопу.

Пад цяжарам абставін адбылося злучэнне Вялікага Княства Літоўскага і Польшчы ў адну дзяржаву — Рэч Паспалітую. Правы і самастойнасць Княства ў гэтым альянсе былі значна абмежаваныя, назіралася шырокая паланізацыя ўсіх сфер жыцця, усё радзей і радзей гучала беларуская мова ў элітных колах. Пачаўся паступовы заняпад нашай краіны. Працяглая вайна з Маскоўскай дзяржавай, калі загінуў кожны трэці беларус, пазней са Швецыяй ператварылі квітнеючы край у залупцелую і правінцыйную ўскраіну. Тры падзелы Рэчы Паспалітай давяршылі канчатковае разбурэнне дзяржавы, скасавалі самастойнасць і канстытуцыйныя правы. Наша Бацькаўшчына трапіла ў склад Расійскай імперыі і перастала існаваць як палітычны суб’ект. Драматычным падзеям, што адбываліся за часамі існавання Паўночна-Заходняга краю пад юрысдыкцыяй Масквы, прысвечаны апошні, чацвёрты, раздзел кнігі, які завяршаецца пераходам “ад агульнай ідэі свабоднай Беларусі да яе канкрэтызацыі ў сэнсе дзяржаўнага самавызначэння”.

Марыя РУДОВІЧ

Куфэрак, поўны скарбаў

Нездарма існуе тэорыя, што беларускую нацыянальную культуру адраджаюць рэгіянальныя ўтварэнні. Усё часцей так званая правінцыя ператвараецца ў культурніцкі цэнтр, дзе ёсць свае энтузіясты і свае таленты, грамадскія ўтварэнні і выданні, што працуюць на беларускую культуру.

У мінулым годзе такіх выданняў пабольшала. Чытачы змаглі сустрэцца з першым нумарам гісторыка-краязнаўчага і літаратурна-мастацкага часопіса “Куфэрак Віленшчыны”. Вядома, што Віленшчына, паўночна-заходні рэгіён Мінскай вобласці — радзіма многіх славутых дзеячаў беларускага нацыянальнага руху, людзей, што з’яўляюцца гонарам айчынай гісторыі і культуры. Так што традыцыя змагання за беларускую ідэю тут сталая.

Выданне ажыццявіў вядомы краязнаўца і актывіст ТБМ з Маладзечна Міхась Казлоўскі разам з папелчнікамі. Падтрымаў выданне Рэгіянальны цэнтр грамадскіх ініцыятыў. Назва часопіса знаёмая жыхарам Віленшчыны — нейкі час так называўся ўкладшчы да “Рэгіянальнай газеты”, што выходзіла там. Часопіс у пэўнай ступені яго пераемнік, і ён можа скласці канкурэнцыю аўтарытэтным сталічным выданням.

Першы нумар “Куфэрка” прысвечаны славетнаму адраджэнцу Віленшчыны, краязнаўцу і літаратуразнаўцу Генадзю Кахановічу. Першы матэрыял часопіса — мемуары згаданага асобы, шырычы ўспаміны пра свой род і жыццё. Пра Генадзя Кахановіча ўспамінаюць Любоў Карповіч і Міхась Казлоўскі. Ёсць у часопісе і

шмат іншых публікацый, прысвечаных Г. Кахановічу, раскіданых па розных рубрыках.

Найбольшае месца ў часопісе адведзена матэрыялам гістарычнага накірунку. У рубрыцы “Сляды аднаго продкаў” — артыкулы Эдварда Зайкоўскага “Сляды язычніцкіх вераванняў на Віленшчыне” і Людмілы Душчы “Старажытны касцюм Вілейшчыны”.

У рубрыцы “Святыні Вілейшчыны” Эдуард Корзун распаўвае пра гісторыю праваслаўнай царквы ў Гальшанах і Гальшанскага касцёла, якому спаўняецца 500 гадоў.

Друкаванне прыватнай перапіскі вядомых людзей заўжды выклікае цікавасць. У “Куфэрку”, як у сапраўднай скарбніцы, ёсць і такія матэрыялы-перліны. Рубрыка “Эпістэларый” прапаўвае пазнаёміцца з лістамі Зоські Верас да Генадзя Кахановіча. Змешчаны таксама ўспаміны Зоські Верас пра гісторыю беларускага адрыўнага календара. Панараму Віленшчыны 20-х гадоў далаўняюць успаміны Міколы Каспяровіча і Віцэнта Жук-Грышкевіча, якія сведчаць, што беларускі дух у гэтым краі захоўваўся заўсёды.

Янка Бабёр расказвае пра беларускую школьную адукацыю на Віленшчыне ў перыяд нямецкай акупацыі. Пасля гэтага матэрыялу змешчаны лісты дырэктара Вілейскай настаўніцкай семінарыі ў 1942 годзе Мікалая Грышкевіча, дасланыя з савецкіх лагераў, з якіх ён на радзіму не вярнуўся. Незвычайна хвалюючая і ўразлівая публікацыя.

Артыкул Генадзя Кахановіча расказвае пра музейную справу і мецэнацтва на Віленшчыне, — падстава для сённяшніх заможных людзей задумацца над сваім месцам у гісторыі роднага краю. Таццяна Кляшчонак дадае некалькі сваіх штрыхоў да партрэта Адама Міцкевіча.

Рубрыка “Гартаючы старыя выданні” знаёміць з артыкулам Аўгена Бартуля “У абліччы Рэйскага тэрмідура” і “Недахопы “айчоў”, прысвечаным фармаванню нацыянальнай ментальнасці.

Рэцэнзія Пятра Бітэля на пераклад “Пана Тадэвуша” Язэпам Семянонам уяўляе цікавае не толькі для спецыялістаў. П. Бітэль пераклад гэтай славетнай пазмы Адама Міцкевіча быў зроблены яшчэ ў савецкіх лагерах. Аднак яго выданне пры жыцці П. Бітэля так і не дачакаўся. Толькі нядаўна пераклад выйшаў асобнай кніжкай. П. Бітэль вельмі доказаў ўказвае на недахопы ў перакладзе “Пана Тадэвуша” Язэпам Семянонам.

У рубрыцы “Памяць” Аляксандр Камінскі робіць згадку пра гісторыю Крэва, Міхась Чарняўскі — пра мястэчка Нарач, былыя Кабыльнікі.

У рубрыцы “На суд гісто-

рыі” змяшчаецца нарыс Паўла Урбана “Ці імкнецца беларускі народ (беларусы ў БССР) да незалежнасці?” Артыкул напісаны ў 1982 годзе, але яго аўтар дае станоўчы адказ на пастаўленае ў загаловку пытанне, абаяраючыся на мастацкія творы беларускіх пісьменнікаў.

Багата прадстаўлена і літаратурна-мастацкая частка “Куфэрка”. Друкуюцца вершы пээта-нашаніўца Альфонса Петрашкевіча, вершы Сержыка Сокалава-Воюша, Віктара Шніпа, Аляксандра Камінскага, Вячаслава Міхасёнка, Таісы Трафімавай, Кастуся Цыбульскага, апавяданне Міколы Капыловіча. Змешчаны і творы замежных аўтараў — апавяданне амерыканскага пісьменніка Шэрвуд Андэрсана “Рукі” ў перакладзе Міхася Чыкалава і Германа Гесэ “Дрэвы” ў перакладзе Алены Ярашэвіч.

Напрыканцы часопіса, так бы мовіць, на дне “Куфэрка” — рэцэнзія Язэпа Рокаша на кнігу маладой паэткі Наталлі Капы “Панна Каханка”.

Такім чынам, Віленшчыне пашанцавала. Ужо першы нумар яе часопіса дае шырокую, змястоўную панараму яе мінулага і сучаснага, адкрывае мноства постацяў, вядомых і дагэтуль невядомых. Напэўна, і самы выпадковы чытач пасля знаёмства са зместам першага “Куфэрка” зірне на гэты край новымі вачыма, адкрые для сябе новыя фарбы яго аблічча. Наклад часопіса пакуль невялікі, але думаецца, што запатрабаваны ён будзе, і адпаведна павялічыцца ягоны наклад. У Віленскім краі хапае скарбаў, якімі можна напаяць новыя “Куфэркі”.

Л. ШНІП

Фота В. ЖЫЛІНА

Янка СІПАКОВ

Заўжды

У вянок Уладзіміру КАРАТКЕВІЧУ

У міжрэччы Рубона-Дзвіны
і Дзяпра-Барысфена,
На стагоддзях настоена,
стаіць векавечная ціш.
Ты, зямляча, жывеш паміж намі,
жывымі, нятленна,
Нібы птах, над Аршанічынай нашою
любай ляціш.

Ты ляціш там, дзе даўні быў шлях
ад варагаў у грэкі,
Там, дзе волак зялёны паяноўваў з ракою раку,
Дзе маглі, як за рукі, здароўкаца
нашы вялікія рэкі
Праз Аршыцу-руку, праз Лучосу-руку.

Ты Лучосу любіў, а Аршыцу зваў
роднай сястрою.
Дзе ж яшчэ, як не тут, таму
даўняму волаку быць?!
Ты ляціш — і ўжо Орша на ўзвышшах
ляжыць пад табою,
Тыя вулікі і хаты, тыя вокны і плёсы,
што нельга забыць.

Пад табою Ляўкі, над якімі і сёння
кружае Купала...
Чуеш шум яго крыл? Бачыш, як на цябе ён
зычліва глядзіць?
Яго крылы ў вышынях, дзе заўсёды
дыханне займала,
А ён сам, хоць і з каменю, на паліне
задумна сядзіць.

Ты любіў, як і ён, родны край і народ
свой бязмежна,
Ганарыўся ім, гордым, нязломным
у чорнай бядзе.
Цябе помняць і сёння ўсе нашыя
замкі і вежы,
І вятрына любая пад крыллем цябе
ў родны край прывядзе.

Пад табою лугі зеляныя
росы чыстыя росяць,
Над табою прадоння касмічнага
прывідны пыл.
Твой народ, што унізе, і плужыць,
і сее, і косіць,
Звеку дружыць з зямлёю, ад яе набіраецца сіл.

А народ зневажаюць:
"Вы ўсе халуі і шайморы".
І нясуць на свой род, як сказаў бы ты,
столькі брыды.
Ты і сам не любіў нашу цярліваць,
ціхмянаць, пакору,
Але ж нават зубамі быў гатоў бараніць
свой народ ад бяды.

Так, мы крышачку таўры.
Без зямлі і без мовы. Знікаем.
Беларус, намаўляюць нам, на планеце,
у сусвеце ўжо госць.
І мы быццам бы таўры, неспазнанья
ў свеце, блукаем
І не ведаем самі, хто ж урэшце мы,
неспазнанья, ёсць.

Ты ж шчаслівы, што ў родзе крывіцкім
сваім нарадзіўся.
Ты казаў: маю гонар належаць
да людю майго.
Як бы сёння ты сам
за наш ціхі народ заступіўся,
Як бы рыкнуў, што леў, ты на ўсіх,
хто шальмуе яго.

У паветры — ты птушка, на зямлі —
ты ўжо дрэва над намі,
Што пусціла карэнне на нашай
пакутнай зямлі.
Ты пяшчотна абняў Беларусь
усю нашу сваімі крыламі,
А карэннем ласкава яе да сябе прытуліў.

Ты ідзеш па дарозе, якая нідзе не канчаецца,
Ты ляціш між аблок, між маўклівых,
як сам ты, чарод,
І усюды цябе пазнае,
і усюды з табою вітаецца
Твой нязводны, як песня,
твой горды і добры народ.

З прыдняпроўскіх паданняў твае
пачыналіся творы
І з аршанскіх сцяжын, што з надзей
у свет павялі.
Як цярліва цябе ўсё чакаюць
астральна-далёкія зоры,
Ты ж не можаш ніяк адарвацца
ад распачна-роднай зямлі...

У міжрэччы Дзяпра і Дзвіны,
паяноўшыся крыламі ў лёце,
Караткевіч з Купалам увесь час,
у любую пару
Над Аршанічынай кружаць
ададана пры сонцы і ў слоце,
А пад імі — святая, як маці,
дарасая для нас Беларусь.

Наша родзіць зямля і калосіца роднае слова,
Нашы продкі зблягогам
будуць над намі кружыць.
Не загіне наш край
і не знікне руплівіца-мова, —
Мы жылі, мы жывём,
мы заўжды будзем жыць!

26 лістапада 2000 г.

Служыць людзям і Беларусі

У студэнцкія гады мы з Уладзімірам Маруком зайздросцілі Міколу Мятліцкаму. Зайздросцілі, як кажуць, светла, па-сяброўску: Мікола быў на пару курсаў старэйшы за нас і тэмай сваёй дыпломнай работы выбраў кнігу Янкі Сіпакова "Веча славянскіх балад". Мікола, як і належыць выпускніку і маладому мэтру, хадзіў важны і пры сустрэчах з намі пра творчасць Сіпакова разважаў, як ён тады любіў гаварыць, глыбака і маштабна. Трэба сказаць, што на той час, у сярэдзіне 70-ых, "Веча славянскіх балад" было ў нашым філалагічным асяроддзі адной з самых любімых і папулярных кніг. Па ёй ахвотна пісалі курсавыя і дыпломныя работы, рыхтавалі навуковыя рэфераты на семінарах па паэзіі, якія цікава і натхнёна веў няўрымслівы Алег Лойка, з уласцівай яму высокай энергіяй думкі, і, натуральна, у нашых амаль штодзённых дыскусіях у вузкім сяброўскім коле да "Веча..." мы зярталіся даволі часта. І ў гэтым не было нічога дзіўнага: акурат у 70-ыя гады пачалі імкліва абуджацца гістарычная памяць і нацыянальная свядомасць, рэзка ўзнік попыт на гістарычную літаратуру ва ўсіх славянскіх народаў, на якую, шчыра скажам, у нас, беларусаў, быў вялікі голад і наталіць яго магло толькі шырокае і глыбокае мастацкае асэнсаванне гісторыі народа. Ва ўсякім разе кожны новы твор Уладзіміра Караткевіча быў нарахвот, а ў нашым інтэрнаце па Паркавай магістралі ягоныя кніжкі зачытвалі да дзірака.

Услед за Уладзімірам Караткевічам Янка Сіпакоў сваёй кнігай значна пашырыў тэматычныя і жанравыя абсягі нашай паэзіі. Ён упершыню (апроч "Песень Заходніх славян" А. Пушкіна нешта падобнае цяжка і прыпомніць) шырока расчыніў дзверы ў гераічную і ў той жа час да вусцішнасці жажліваю гісторыю славяншчыны. І зрабіў гэта смела і цэльна, па-мастацку гожа! "Веча..." не толькі хвалявала, здзіўляла, але і прымушала думаць, шукаць, берагчы ды шанаваць свае карані і свой род:

*Сцягі — ўперад, славу — ўперад:
Мы прывыклі да яе!
Наша смеласць, нібы верад,
Нам спакою не дае.*

*Хто наш сябра, хто нам вораг —
Разбіраць няма калі.
Толькі зброяй мы гаворым,
Грэм бітвамі палі.*

*Мы — руяне, мы — славяне...
Ну, каму падаць руку?
Супраць брата нават станем,
Калі ён на тым баку.*

"Руяне",
Балада Палабскіх славян,
XII стагоддзе.

Думаецца, што сёння будзе вельмі дарэчы згадаць ацэнку У. Караткевіча, якую ён даў гэтай мужнай кніжцы ў артыкуле "Справядлівасць", змешчаную ў "ЛіМе" 27 чэрвеня 1977 года: "Гэты хлопец, сам таго не жадаючы, даў ладнага выспятка пазтам майго пакалення, і ў тым ліку, мне. І дзякуй богу. Свет, дзе няма месца нечаканасцям — гэта не свет. І кніга гэта добра паслужыць людзям і Беларусі."

Сказана шчыра і бескампрамісна — так умеў гаварыць толькі Караткевіч. І ўсё ж мне здаецца, што "Веча славянскіх балад" было нечаканасцю толькі для чытачоў, для самога ж аўтара яно стала новым віткам у развіцці ягонага таленту. Ужо сваімі папярэднімі

зборнікамі "Лірычны вырай" і "Дзень" ён падрыхтаваў глебу для сваёй **галоўнай** кнігі. Ужо ў іх гістарычная тэматыка займала адно з цэнтральных месцаў, як, між іншым, і фальклорныя матывы ў спалучэнні з разнастайнасцю форм і рытмаў (ад антычнага гекзамэтра да сучаснага верлібра). Як некалі слушна заўважыў Алег Лойка, у гэтых зборніках "шэраг вершаў суаднесены з гістарычна першым паэтычным адчуваннем чалавецтва".

Зрэшты, пра гэтае сваё адчуванне гаворыць і сам паэт у зборніку "У поўдзень, да вады" (1976 г.), які выйшаў праз тры гады пасля "Веча...":

*Раніца. Сонца. Раля.
Трава ўся ў расе — як плача.
Неба. І навесь галяя...
Дзе я ўсё гэта бачыў?
Туман. Рачулка. Лугі.
У кожнай расіне — на промню.
Краскі — яшчэ без смугі...
Адкуль я ўсё гэта помню?*

*І я, магчыма, ўжо быў,
І я ляжаў, можа, гэтак.
І вось праз вякі не забыў,
Як прачынаецца лета.
Было ўсё, было... І ўсё ж —
Раніца. Неба. І промні.
І цёмны — праз сонца — дождж...
Чаму я ўсё гэта помню?*

Ці не адсюль, ці не ад гэтага прыроднага, генетычна вострага адчування нарадзіліся ў паэта цікавыя гістарычныя апавяданні з эпохі паганства, надрукаваныя не так даўно ў "Полымі" і ў "ЛіМе"?

Выбачайце, я абмовіўся, сказаўшы **паэта**, дакладней, толькі паэта. Проста зараз я кажу пра тое, што мне найбліжэй...

Прызнаюся, што да ягонай прозы я доўгі час ставіўся з насцярогай, відаць, як і большасць чытачоў звычайна ставяцца да прозы паэта. Але аднойчы, прачытаўшы апавяданне "Клопат" (дарэчы, адно з самых пранізлівых у нашай літаратуры), у якім галоўны герой пастух Хілюта-сухарука памірае пасля паспяхова аперачы ад сардэчнай недастатковасці, я быў уражаны тонкім псіхалагізмам у абмалеўцы характараў і глыбінёй абагульненняў. Сённяшняму грамадству, хвораму на чэрствасць, абьякавасць і раўнадушша, пісьменнік паставіў дакладны дыягназ: сардэчная недастатковасць. Уважліваму чытачу няцяжка заўважыць, што ў прозе Янкі Сіпакоў такі ж элігічна-роздумны, як і ў паэзіі. Эмацыянальна-псіхалагічнае поле яго праявітых твораў высокае і ачышчальнае, хоць яны і не вызначаюцца асаблівай вастрынёй сюжэта, для іх хутчэй характэрна іншае — вастрыня пачуццяў, боль і клопат пра чалавека (апавяданні "Свята", "Стафета", "Сіротка", прытчы "Слабыя і моцныя", "Тыя, што ідуць"). Разважаючы пра творчасць гэтага самабытнага і арыгінальнага пісьменніка, у нас сёння ёсць усе падставы гаварыць не толькі пра паэта і празаіка Сіпакова, але і пра Сіпакова-эсэіста, Сіпакова-перакладчыка, Сіпакова-крытыка...

Так, і — крытыка! Напісаная ім артыкулы пра Дантэ і Пушкіна чытаюцца не менш цікава, чым ягоныя прытчы і мініяцюры. Гэта высокая філалогія, грунтоўная па змесце і выхаталонай па форме, як і ўсё, што выходзіць з-пад пяра гэтага высокага Майстра і сціплага чалавека.

Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

Я. Сіпакоў з М. Танкам, 1968 г.

Часам вельмі прыемна пазнаёміцца з чарговай кнігай, выпушчанай адным з тых недзяржаўных выдавецтваў, якія не тыражуюць сумніцельнае "чціва", а ўдзяляюць увагу выпуску літаратуры, што ўзбагачае чытача духоўна. Калі ж на адной са старонак значыцца "Пейто" — сумненню не застаецца: абавязкова трэба хутчэй прыдбаць яе. Не памыліўся я і гэтым разам. Аўтабіяграфічная аповесць Аляксея Новіка "На краі" (літаратурная апрацоўка Алеся Дзеравянкі) чытаецца з цікавасцю, а галоўнае дазваляе лепш пазнаёміцца з жыццём краіны на працягу не аднаго дзесяцігоддзя. Канечне, аўтар маштабных адкрыццяў не робіць ды і пры ўсім жаданні зрабіць іх не можа, бо

біяграфія А. Новіка, як кажуць, з шэрагу тыповых: вясковае маленства, юнацтва, звязанае з сацыяльнымі зрухамі ў жыцці грамадства, вайна, у час якой не хаваўся ў зацішку, настаўніцтва, што пачалося яшчэ перад фашыскай наваляй, нарэшце, шматгадовая праца дырэктарам школы.

Аднак А. Новік — з людзей, якія валодаюць зайздросным уменнем сістэматызаваць у сваёй памяці галоўнае, каб пранесці яго праз усё жыццё. З цягам часу яно набывае неацэнную каштоўнасць як тая першакрыніца, з якой можна чэрпаць звесткі, што тычацца і лёсаў людзей, і лёсу грамадства. Пры тым звесткі, сутыкацца з якімі дагэтуль не даводзілася. Гэта я магу засведчыць з усёй пэўнасцю, як зямляк А. Новіка. І не важна, што мы нарадзіліся ў розных вёсках. Як і не важна тое, што ў нас вялікая розніца ў гадах. Проста я стараюся па меры магчымасці збіраць усё, што тычыцца гэтага рэгіёна. Бацькаўшчыны. Нямаю ведаю і з вуснаў блізкіх мне людзей, у тым ліку мамы. Чуў і пра колішні засценак Працавічы, што знаходзіўся ў трох кіламетрах ад вёскі Іграева, у якой нарадзіўся А. Новік. Але аўтар кнігі "На краі" падае такія падрабязнасці, якія дазваляюць на, здавалася б, прыватным факце адчуць, наколькі прымусовы адрыў чалавека ад зямлі гібельны, як ён ломіць звыклы ўклад жыцця і плодзіць абьякаваецца, безгаспадарчасць. Сёння Працавічаў няма, "а колісь кожны селянін Працавічаў меў квітнеючы сад. Усе сядзібы былі абсаджаны ліпамі, клёнамі, таполямі. Сярод садоў і кветак — прыгожыя і прасторныя сялянскія хаты, аздобленыя разьбой, гумны, хлявы для жывёлы. Сяляне навакольных вёсак вучыліся ў працавіцкіх дбайна гаспадарыць". Ды гэта па сутнасці і вызначыла лёс Працавічаў: "Тагачасным сацыялістычным уладам заможная вёска была блямом на воку, не даспадобы ім былі гаспадарлівыя людзі". А ў выніку — раскулачванне, пасля якога "у дамах пасяліліся сем і беднякоў і бяздомных батракоў". Ведама, якія з іх гаспадары: "...праз некалькі гадоў дамы і іншыя будынкі разабралі і некуды перавезлі. Урадлівыя сады былі высечаны і выкарыстаны на дровы для кацельнай калгаснага свінарніка. На месцы колішняга квітнеючага засценка доўгі час была пустэча і толькі перад вайной месца чалавечага жылля было выкарыстана пад ворыва. Часам дастаткова аднаго толькі стрыха, пададзенага А. Новікам, каб упэўніцца, што нават дзеля гэтага варты яго аўтабіяграфічныя згадкі. Для прыкладу, мне цікава было даведацца, што знакаміты на ўсю Беларусь старшыня калгаса Герой Сацыялістычнай Працы В. Козел быў стрыечным братам бацькі аўтара кнігі. Але яшчэ цікавей прачытаць, што, аказваецца, В. Козел у свой час быў арыштаваны органамі НКУС: "на допытах яму зламалі ў грудзях рабрыну, але праз год апраўдалі, выплацілі грашовую кампенсацыю за вымушаную "прагул" і вярнулі на старшыніўства. Ці яшчэ... Колькі пісалася, якой бядой абярнуўся для ўкраінскага народа голад трыццаці першага года. У А. Новіка "свой" факт: "У мястэчку Пагост, што недалёка ад Іграева, адзін даведзены да адчаю ўкраінец засек сякерай сваіх дзяцей і жонку, калі яны спалі, а сам павесіўся. Не мог чалавек вытрымаць здзекаў са свайго гаротнага лёсу з боку "народнай улады"... Слушна гаворыць у прадмове "Ён ведае, што такое край жыцця" журналіст, член рэдкалегіі газеты "Звязда" В. Хурсік: "Шкадую, мала выдадзена кніг успамінаў простых людзей. Неяк усё больш у пашане выдаюць мемуары знакамітасцяў". Сапраўды, калі ўспаміны такога кшталту, як у А. Новіка, іх трэба як мага хутчэй даносіць да чытача.

Міхась ГЕНЬКА

Віктар СЛІНКО

З кнігі "Штольні вясны"

недзе ў безданях ёсць
сенажаці
... але тут застаецца маці

там ідуць з хатулямі
касцы
...але тут застаецца сын

залатыя там кажуцца
словы
...але раптам усё гэта — ловы?

Адрозні за домам
Пачыналіся горы,
І гэта прыемна было ведаць,
засынаючы;

А ў гарачым пяску чарапахі
адкладвалі яйкі
І салодкае сонца хурмы мне
студзіла далоні.

Але гэта былое, а значыць —
амаль што няпраўда.
Ці прачнуся я побач з табою
ля выдмы пясчанай,

Ці пачую, як з намі гамоніць
вятрак адзінокі?
А цяпер я на ўскраіне поля
па шыю ў траве і сонцы,

А цяпер я памёр —
і паверу дзіцячаму шчасцю.
І брыдзе мой распрэжаны конь,
і са сэрцай насечкаю лейцы

Ціха, нібыта вужачка,
цягнуцца следам вадою.
Колькі за мной бяссонных дарог
у прасцяг сінечы!

Колькі за мной далоняў,
што клаліся мне на плечы!
Выну з гнязда твайго
жменьку птушынага пуху,

Ветру аддам, каб усе,
хто нястомна блукае,
згадаліся лету.

Запальвайце ж вогнішчы ўсе,
не кажучы слова
"агонь"!

Я прыдумаў, як гэта будзе.
Месяц — напэўна, студзень.
Час — восем гадзін.

Буду адзі?.. — адзін
Стаяць ля шумных кампаній.
Ніхто не стаіць паміж намі.
Голле шапоча: Амінь.

Слухачом ля асілай птушкі
Запынюся — і буду гушкаць
Нашу дачку на руках.
Ты — як вялікі птах.

Навошта ты — побач са мною?
Крылы ў цябе за спіною.
Валуном урастаю ў зямлю.
Заімшэлы, крылатых люблю.

Грыфель ламаў мне пальцы.
Адкуль мне, цёпламу, ўзяцца
Пасля ўжо столькіх завей?
"Крануцца мяне пасмей —

І я цябе адагрэю..." —
Шагнула ты... Я — не смею.
Быццам — хрышчэніне вакол,
А потым — жалобны стол.

Калека багаты калецтвам,
Жабрак — калітой падранай.
А хто выракаўся дарогі —
Не помніць, што будзе заўтра.
А хто выракаўся дарогі —
Хату крылом падмятае.
А я з уласнай далоні
Дачцы выразаю свістульку,
З далоні, драўлянай далоні.
Павярнулася неба ў профіль.
Хіба ёй бацька — калецтва?
Хіба ёй жабрацтва — маці?
Дачцы выразаю свістульку
Няўмелым, іржавым сэрцам.
Ячмень спавядае мёртвых,
Пшаніца — каму нараджацца.
У кішэнь не схаваш радасць,
А гора просіцца ў рукі
Дачушцы маёй недасяжнай.
Хай на парозе сядзе,
Будзе склікаці птушак
Няўмелым, іржавым сэрцам,
Далонню маёй драўлянай.
Сыдземся хутка, знаю!..
На белай дарозе, у цемры
Разам заплюшчым вочы.
Дарэмна паліць паходні,
Выпрошваць, каб ноч вярнула
Дачку і чужога бацьку.
Святкуе ў палях канюшына.
...Разляціцца птушынным граем
Услед за мятлушкай шчасця,
Дачушка мая, Алена.
...І толькі мяне самога
Трымае матчына ўлонне.

Нешта прыдбаць для сябе;
адхукаць ад холаду, вырошчываць,
а потым — пабачыць: гэта яблыня
на пічыйнай зямлі
і не дае пладоў;
дараваць — і пакінуць сабе самой:
хай цвіце
і скідае пялёсткі
на чужыя надзелы.

Пачціва
Саступаюць дарогу,
Прыбіраюць з яе каменне,
Моляцца...

На пяць крокаў
Я аддаліўся,
Але ўжо нада мною —

Рунь.
Падыходзяць...

Падыходзяць у белым, у белым,
У зялёным, з кветкамі ў валасах.
А я — заручоны, шчодрый ў чаканні,
Бо ты любіш мяне
За тых суніцы, што прыгаршчамі
Раздаваў я іншым.
Звязкі сушонах грыбоў,
як вялікія пацеркі,

На шыях, і ўсе яны ў белым,
У зялёным, з кветкамі ў валасах,
І ўсе яны — лісце, і іх не шкада,
Бо мы — заручоныя.

Сон

...І як мяне завуць —
не ўспомніць маці.

Ішла дасюль гаворка ні аб чым,
Пакуль я не намацаў крокам дзень,
Дзе селяцца памерлыя зязюлі.

Там прадзеда і праўнукі мае
На доўгай лаўцы за адным сталом,
І каравай, што дыхае знутры,
Рука не падымаецца дзяліць.

А клубні варушыліся ў раллі:
Чаму я пасярэдзіне стаю
І рухацца далей ёй замінаю?
(А прадзед мой разораю ішоў,
Мяне не бачыў, справаю заняты —
Якраз тады ён бульбу абганяў).
А ганак у дзвярэй пытаў-рыпеў:
Чаму не адпускаю клямку я
І месяц да расколатага дня
Навошта прыкаваў

самім сабою?
(А праўнук мой гуляўся на двары,
Сачыў за коткаю —
ці зловіць дзьмухавец,

Над ёй смяюся,
сэрцам непрытомны).
А я ў адказ паветрам задрыжаў
Над комінам, жарынкаю пячною,
Хоць у мяне нічога не спыталі,
Як быццам і на свеце не было
Майго нічога — хаты і куці,
Што некрутай астывала ў місе,
І іх, маіх, якія ўсё ідуць
Разораі, што нікуды не вядзе.

Зязюля помніць малако грудзей,
І як мяне завуць —
таксама помніць...

Крупамі снежнымі зраўняецца
зямля —
І ні мяне, ні прадзедаў, ні дня.
А як мяне ў той хаце сустракалі,
Зязюлі потым маці
расказалі.

ГАЛІНЕ
Зямлю, што належыць мне,
увабралі адбіткі ног.
На абарону выспы,
калі наступае прыліў,
Падобна жаданне ўтрымаць
яе болей, чым мог,
Заняўшы ступнямі —
для той, якую любіў.

Што ж ты робиш сягоння са мною,
неба маё?

Зноў нічога не позна:
заслужана старасцю ўтулле,
Зморшчыны з твару не змыць
маладою крывёй,
І знесены плён, і паточаны
шашалем вуллі.

Камяністы пагорак араць
мне пакінулі пёрка —
Уздыць цагляныя дахі,
чарапічныя схілы.
Трысціне балотнай мой посах
зайздросціць, і горка
Глядзець у пустыя буслянкі
тваіх небасхілаў,

Божа.

Краявід

1
Дрэва ўва мне
І студня.
З маленства
Чэрпаю,
Паліваю...
Разрывае мяне
Карэнь.

2
Чую:
"Дыхай, дыхай
На поўныя
Грудзі!"
І падаюць
Чарацінку,
І кладуць
На дно ручая.

3
Яшчэ да таго,
Як з'явіўся суды,
Чакала мяне
Хата,
І дарога
Была маладзейшай
За мае сляды.

4
...А сонца — старэйшае,
Але я
Помню і т о е,
Што помніць
Яно.

5
Лес уваходзіць
У мяне
Натоўпам хараства
Нямога —
І святлею я,
А лесу робіцца
Цёмна.

6
Дык вось які я!..
Белае імя маё,
Як сон
Пераказаны,
Памяць
Нясе ў руцэ —
Дзіва
Неўміручае.

Толькі памятай:
калі не любіш,
апустаеш свет.
Ян СОХАНЬ,
ксьндз, паэт.

Сава праляцела нізка паміж густымі дрэвамі, і па пацёмках, не зачэпіўшы вялікім крыллем ніводнага ліста, бы нхтарапка перайшоў на другім паверсе дома, падабраўшы начную кашулю. Мы з Мурзай павярнулі з лесу, з гэтых начных пакояў назад, у вёску. А раницай — яшчэ лепей: заляцелі на веранду дзве сінцы, доўга назалілі, абтрасаючы букет на сталі, сухія зёлкі; не ўдалася выправіць — і забылася на іх. Зайшла і чую, што птушак ужо няма — веранда бы сваё пустое гняздо.

Выдасца час, дзень, што і чалавека ў вёсцы не сустрэнеш — адны птушкі — сенакос!

Бразнулі дзверы — баба стаіць на

га. Сусед Хведар крыкам крычыць на ўсё поле, што не прыехаў абяцаны зяць з дачкой памагчы. “Ужо калі ты ім у сумку што-якое дасі ў горад — пасяку!” — спавядае жонку. Тая ідзе за возам, як упрогшыся — галавой уперад, ногі ззад, упрэўшы, укарэўшы. Мошкі хмарай. Надзя з поля нешта скорна вярнулася, ага, грабавідла пашчэпалася, ногі падмае высока, каб не паваліцца — за потам дарогі не бачыць. “Надзя?” — і казаць не маю чаго, абы вывесці яе з неспрытомнасці. — “Пэўна, удалося добра ўкасіць, возіце сёння і возіце”. — “Я ўжо толькі адну капку злучаю на воз падаць, — вінаваніцца. — Трэцюю суценку ад раніцы змяніла, усё мне цесна, усё намумльвае, гэтак цела набракае, як дзяжа на печы. Неба мурзасца, гром недзе кратасца, байшэ грому? Падмы, як пачушы, што-небудзь надта цяжкое. Што? Хоць бы і печ у хаце!” — і не

Чаму павага да іх не збываецца? Чаму ўсё змоўчыш і не ад страху, што можа і жвірам жхнуць у вочы, калі што якое не па-ейнаму. Яна набліжэй у вёсцы каля таго вечнага КОЛА, за ўсіх нас бліжэй, на яе ляміш і кастра, і пыл ад таго вечнага рухавіка, у яе самае рупнае месца — яна штатная, і ніхто ей замяны не дае. Бачу, нешта шчэпаецца, ключы кладзе пад камень ля майго плоту, каб не згубіць у полі — няма каму іх пакідаць, замкнуўшы хату, і мужык на цэлы дзень пайшоў касіць. Хто кінуў даўно, хто толькі ўляпіўся, цяляпаецца, гэты надта пільнуецца пагоды, выглядае ў вакно, наракае на дождж, маразы, той спадзяецца на дармавізну, аніякага руху ў руках, маўляў, “усё роўна начальнікі крадуць, а каровы запускаюцца”, як той казаў. Надзя не адыходзіцца! Адзін раз я пачула, як, пільваючы дрывы, муж загаварыўся і ей незнарок пілоў па пальцах,

Пагода сёння ёсць, заўтра няма — птушак пераліць. А каб жа кнзя, а каб жа прыехалі з горада памагчы, бягуць, азіраюцца на дарогу: а можа, каторы з аўтобуса, а можа... — зладу анікога, толькі пыл. Праўда, адзін наезджы, малады яшчэ, хату купіў, гарэлка яму не шкодзіць ад самай раніцы, голы жывот, кашуля не сыходзіцца. Ідзе іншы раз з лесу, нясе на плячы ланцуг хмелю, шышкавінне вакол шыі да самага долу — чыста лесавік, блішчыць сыты жывот, набгты жалудамі. І ён з касой, пасак на самае прычындалле, вантробы цяляпаюцца, маты асцём, поле вакол яго дзічэе, там ужо, дзе ён “пасіўся”, нічога, пэўна, не родзіць. Б’е ў званы зязюля.

**Божа мой, Божа,
Дзе цябе болей,
Як не ў гэтым полі...**

Адчайна, як на хаўтурах, хочацца яго перабіць, перакрычаць, пераспяваць: “Хмелю ты мой хмелю, хмелю зеляненькі...”, знаёмая старая песня, а ноты рассяпаюцца, не складаюцца ў мелодыю, удушша хапае. Голас не ідзе далей працягнутай рукі — тугая сцяна пераспетага, як не распавітага, поля. Чалавек ужо тут не спявае за работай, толькі птушкі, поле сцуралася чалавечай голасу. Я адлучана ад поля, як ад мора ўсё роўна.

А ў майі хаце яшчэ “палешала” — свежая навіна: стары Макавей дакошваў нашу дзялку напроці дома, добра ведаючы, штолета аддаем траву Надзі, бо купляем у яе малако. Пляменніца ходзіць пераможам: маўляў, вось табе і маеш, нічога тут твайго! Сядым у хаце на той час, як у атачэнні, каб перачакаць, пакуль Макавей сыдзе з вачэй. Колькі разоў прычыналася на досвітку, бы не ў сваім дождж — трэба пакавацца, думалася, трэба з’езджаць адсюль, пакуль не астыла сэрца. Не, не гэтак: вось і добра, вось і добра мне, думалася, нарэшце пажыву дома, сама з сабою, зачынюся, а то век у пошуках, як у вандруцы: хаджу па вёсцы, заглядаю ў вочы, шукаючы ілзэл, век на дыбачках перад імі, з сябе віну спаганяючы. Хачу нарэшце пажыць без сваёй падучай любові. Побач лес, рака, поле, красуе адна прырода, а чалавек тут жыве толькі дзеля карысці, ну і хай сабе! На кожным кроку зямля інакшым строем. Квінцісты змрок, вунь пагорак, маладая зеляніна, мяккі авал, амаль пшчотны, рухомай хвалі ладкуецца на ноч, хочацца ступіць — і не адважыцца. Але Вадзіянікі і Лесавікі не дапусцілі да сяброўства, адварнуліся — прыроду патрабуе чыстага сэрца. Прыехаўшы, памятаецца, наведць хату, зімовы лес, кунка лесу, выдалася скоккімі могілкамі сярод поля. “І гэтым убоствам можна жыць?” — дзівілася з сябе. Раптоўна тады паніжэў, наблізіўся гарызонт, як бывае на захадзе сонца, запаволіўся рух, адчула сябе на развароце, калі паварочнаеш на другую дарогу — на другое жыццё без любові. Ледзьве спынілася... “Вой, як вас няма на дачы, дык быццам паўвёскі выехаўшы!” — пераняў быў стары сусед Макавей, бы дарогу зваротную кветкамі засыпаў — чыста царыцёнскі шлях...

Гэтым часам дастаўся з Мінска майстра рамантаваць антэну. І стары Макавей палышоў, дакасіўшы, павітаўся, глядзіць, цікавіцца: а што тут яны парабляюць, як тут у іх і навошта? — па-свойску, цнатліва, вочы чыстыя, амаль без колеру. І нічога ў яго за душой, адна во ка са-літоўка ў руках і кароўка ў хляве, а ён гаспадар, і трэба расстараша сена ўкасіць, каб зімку перазімаваць, а вы скаціны на маце, вось і ўсё. Ён нявінны, адлягае ад сэрца.

— І гэта ўсё, што ім ад цябе трэба, і то не пытаюцца! — пытывала пляменніца. — Ну во яшчэ парнік на расадку збіць, за векам жывучы на зямлі, самі не дапетрылі! Лічыш, што мы, сялянскія дзеці, сцураліся, нічым вёсцы не дапамагем, сканцэнтравалі навуку, культуру — тэатры, музеі — на гарадах, што людзі тут як бязродныя? А ці папытаўся хто з іх калі ў цябе, у пісьменніцы, што ты пішаць, ці пацікавіўся? У іх свядомасць, патрабаванні на ўзроўні грабавідла! І гэтага невука сам прэзідэнт западруку вядзе да падараванай за працу машыны на дзень калгасніка?! А настаўнік, урач, што, яны меней за яго вартыя? Такім чынам мы святкуем сваю адсталасць: жыве вёска без аніякіх высілак, намаганняў, духу, толькі пільная работа наўма: бульба, буракі, скаціна. І ў гэтай іхняй нерухомасці, застыласці іхняй ты бачыш унікальнасць, нават пра-веднасць? Колькі разоў табе тэлефанавалі наконт перакладу апавяданняў, і

(Працяг на стар. 12)

Марыя ВАЙЦЯШОНАК

КОЛА

АПАВЯДАННЕ

парозе, незнаёмая, далёкая пэўна. Хустка нізка на лоб, рагамі сцягнута на патыліцу. Кола, кажа, на дарозе рассыпалася ў тарантасе, сена везла; у людзей тут колы не драўляныя, не задапамаглася, во толькі ў нас убачыла на сцяне ад вуліцы. Баба стаіць, маўчыць, чакае...

Мы ўжо удзвюх на ейнай дарозе. Нават выпадкова ўзышоўшы на палявую дарогу калясьмі, чую сінюю цягу, сілу, іду па ёй доўга, не саступаючы, іду лягчэй, як конь без паганятага, вяртаючыся дамоў — яна мне вечным напрамкам — Млечным Шляхам. Іду, абчапаўшыся вялікай хусткай-апінанкай у шклянкі, пэўна, я яе зняла з матчыных плеч, калі яна, сялянка, выходзіла за майго баньку, польскага асідніка. Іду басанож, лодачкі ў руках, і ў снах я заўсёды босая, мне карціць зняць абутак з нагі гэтаксама, бы нарэшце саскочыць на зямлю з доўгай вузкай кладкі-зыбаўкі. Але...

Яшчэ добра памятаю, што кола гэтае ледзьве адмылі ад дзегію, алкалупаўшы яго ў суседа за хлявама. Што пафарбавалі, што цяперака яно як бы стылізе нашае вясковае жытло. Мне шкада яго аддаць і не адважыцца прычыць: вочы ў бабы, як у тапельніцы, стаячыя, залітыя потам — кола павінна быць, калі яно вартэ, на месцы. Пераход у ейнае жыццё карцейшы, чым ад пісьменніцкага стала на панадворак, каб зняць тое кола са сцяны.

— Навошта аддала? — вяртае мяне з трансу пляменніца. — Кажаш, абяцала прывезці вечарам?! Паглядзім! І наогул, ты б бачыла свой твар, абы толькі хто з вясковага цябе зачэпіў, загаварыў!

У ейных вачах я хаджу па вёсцы, жыву тут у блазенскім каптурі: адпэйтаноў, зняважаш — выбачаю, рада пазычыць, хутчэй аддаць што якое, быццам і зямля і неба, і кола — усё іхняе. І праўда, ці адчуваю я тут сябе дома?! Хоць і зямля выкупленая, і жывеш гадоў з дзесятак — дача не дача — загарадны дом. Яны тут карчавалі лес, смяглі, вунь у суседа яшчэ сівы дым у валасах, будаваліся, тут скрозь іхнія сцекі. Вось глыбака ўзаруць, засеюць калгаснымі аўсом ці жытам, а сцекі, бачу, бы па возеры, па вадзе, на доўгі ціхі дождж варожачы, выступяць зноў. Бягуць тамсама, што і летась і пазалетась, у розныя бакі, і пазнаць нямажна, па што якое ходзіць чалавек — то да дубоў у Кудры, то ў Каменны Лог, то ў балота, калі яшчэ ані тых грыбоў, ані ягад, ані сенакосу, — і хто ён ёсць — у вёсцы адны старыя і тыя лічаныя. І не на аднаго чалавека сцэжэка, густая, нага ў нагу — дзедзавы, прадзедзавы — і след мокры. І па лесе гэтаксама. “А я ўжо і па тваіх хаджу!” — скажа мне, можа, на ўсёху найлюбшай Надзя, бы толькі што адклаўшы кнігу на калені, перакладаючы Ананіяшвілі, маўляў, след твайго дыхання ў кнізе свету ні вечнасць не сатрэ, ні забышчэ...

Вось табе і маеш: як з пажару, з чужога гора выхапіць тое кола і схавашь — а ў людзей самая пільніца.

Сенакос, ужо ў нашай старой вёсцы няма такога свята, зязюля толькі кувае — лясныя званы ад аднаго лесу да друго-

смяецца. На момант, абы яна загаварыла да мяне, ні тваіх гадоў, ні тваёй навукі, толькі дзіцячае пачуццё шчаслівага выкармака “млека мовы”. “А мы яшчэ не снедалі, мы так: снедаем, абедзем — раз, палуднуем, вячэраем — два!” — расстаўляе тычкі, размеркаваўшы свой сенакосны дзень, ворушыць, а рот запладае, вусны падцінаюцца, бы сёрбае надта гарачае. Тут жывучы, век карціць уціснуча, уставіць, як палку ў ейнае кола, паклікае на дапамогу багіню Імізду, каб вызначыць меру рэчаў, меру сялянскага здабытку. Ледзьве стрымаеш. Яна з хаты выходзіць, уцякае, калі дзеці з горада прыязджаюць, крыку наробяць, каб свіней не трымала, карову, страшаць, будуць прадаваць. Дык яна тады хітрыкам давай рабіць: насыяла былловых буракоў іхенька, маўляў, ні дзе не дзенесца, будзце палюць! Хацелі ляжу ля хаты запустыць травой, каб было дзе гуляць малым нукам, як зазлавалася і есці разам не пайшла: дзеці растуць, яны ж не на ўсё жыццё дзеці, кажа, а зямля запускаецца, дзічэе! Было што і падзяліла быццам зямлю паміж дачок, а кожную вясну пераменьвала іхня дзяліка, перакідвала з рук у рукі кавалкі, не даючы ўкараніцца — не чула іхняга духу, не па-ейнаму робяць, няма даверу. Ад’язджаючы на зіму ў горад, хацела ей вазон занесці, каб не замерз, “не-не-не, яны ў мяне не выдуцца, — кажа, — я ўжо баюся іх, бо ўсё роўна гінуць, дык лепш не мець, не ведаць, што я г...ая гаспадыня!” Не давайце ей анічога жывога ў хату, бо яна дамоў толькі ўнаначкі прыходзіць. Зямля, зямля, яна і на зубках трашчыць і парог у хаце заносіць. Не павязу дзяцей у вёску, збычыцца гарадскі зяць, бо баба есці не гатуе, не варыць — толькі свініям і курам! Якая чорта ежа, калі век пільніца: агурок у адну руку, хлеб у другую — і ў поле. Затое суберыць у ахапак бялізну, вымые, выпалашчыць на рацэ, яно аж галубовае, укладасца на ноч у чыстоткі ложка — пажыць не выходзіць, дык хоць паспаць, тут яна яшчэ з астагняга трымае абарону. “Вой, карова хвастом запэцкала!” — схамянецца, убачыўшы мае вочы, поўныя жаху, і не суберыцца пераапрагнуцца да вечара, і не збіралася. Скіне з нагі гумовікі ў гнаі перад маімі веснічкамі яшчэ на вуліцы, ідзе да мяне па падворку ў адных шкарпэтках. “У цябе чыста, як у небе!” — скажа, а мне хоць ты праваліся, быццам пакінула роднай сястры, падзяліўшы матчыну хату, толькі глухі запечак, сама раскашую ў лепшых пакоях. “Табе рэчыню і суседка спячэ, яна якраз дома, а мне трэба ляцець сена варочашь”, — скажа мне дваюрадная сястра, таксама як на тое Надзя, і палыціць, размянаючыся на вуліцы, у поле. Я наведлася да яе праз доўгія гады наездкам, на хвіліну. Прыляцела, пабыўшы: “Здым з мяне граху, прабач!” Сама чорная ў твары ад стомы, спякоты, глядзіць невідуча каменнай багавіцай у пустэльні, да якой я аніяк не дабару адмысловага часу не толькі што прыхаць, а прыйсці да яе пешшу — паломніцай...

Кола... Хто яна такая, гэтая Надзя?

Вайна паміж смаўжом і чарапахай

У Маладзёжным тэатры — прэм'ера. "Трызненне удваіх" Эжэна Іанескі. У апошні час гэтае імя сустракаецца на афішах куды радзей, чым гадоў дзевяццацца таму, калі ў Беларусі пачалося павальнае захапленне еўрапейскім авангардам — дзякую перабудове з яе свабодай ставіць усё ды так, як заўгодна. Маладзёжны тэатр тады апынуўся адным з лідэраў у асваенні інтэлектуальнай драматургіі: ўзгадайце "Дзённік аднаго генія" С. Далі і "За зачыненымі дзвярыма" Ж.-П. Сартра. Здавалася б — усё, наіграліся, наставіліся, дагналі і засвоілі. І тут, пасля "Дзядзькі Вані" Чэхава і "Рамэа і Джульета" Шэкспіра — абсурдыст Іанеска са сваім "Delirio a deux". Што ж блізкае і зразумелае, сучаснае ўгледзеў у гэтай п'есе сам і прапанаваў сваіму гледачу рэжысёр Віталь Катавіцкі?

"Трызняць" у спектаклі двое — Ён і Яна. Імёны можаце падставіць самастойна: Адам і Ева, Рамэа і Джульета, хоць Саша і Маша — як каму больш падабаецца. Сутнасць застанецца тая ж — усё ў гэтым свеце пачынаецца з двух людзей. Яны — аснова. Ад іх узаемаадносін у канчатковым выніку залежыць жыццё ўсяго грамадства. У п'есе знакамітага абсурдыста гэтая залежнасць увасобілася ў трапіную метафару: звычайная побытавая спрэчка спараджае сапраўдную вайну. Знешні свет на кожны ўсплёск узаемага незадавальнення неадкладна наносіць адказны ўдар — куляй, гранатай, бомбай.

З першых хвілін спектакля адчуваецца, як расце раздражненне герояў адно адным. Ён (у выкананні Віктара Маўчана альбо Сяргея Навіцкага) сядзіць у сваім кутку ды ўпарта намагаецца сыграць на акардэоне непаслухмяных "Паяцаў" Леанкавала; у другім кутку Яна (Ганна Лавухіна альбо Эвеліна Сакура) займаецца сваёй прычоскай. Абодвух прыгнятае перад- (а можа, пасля-) навалнічнае маўчанне... А некалі ж дзеля таго, каб быць разам, яны адважыліся пакінуць сваіх першых мужа і жонку. Толькі, шкада, не ўбачылі тады праз "ружовыя акулары" закаханасці, што на самай справе яны — "розных відаў". І зараз два чалавекі побач смуткуюць па так і ненабытай гармоніі, не разумеючы, што іх шчасцю перашкаджаюць не ўраган, не забастоўка на чыгунцы, не грып, не вайна.

Папросту аднаму "не ў час гораца", другому — "не ў час халада". А сярэдняй тэмпературы яны і не шукалі... Яны пражылі разам семнаццаць гадоў, але так і не навучыліся прымаць адзін аднаго. Здавалася б — ну што ім да таго, ці ёсць розніца паміж смаўжом і чарапахай, альбо гэта адна і тая ж жывёліна? Іх спрэчка настолькі ж абсурдная, наколькі і бясконца. У Яе — жаночая логіка, у Яго — мужчынскі здаровы сэнс. Забываецца ўсё, акрамя жадання настаяць на сваім. Адна за адной сыплюцца абразы — "крэтын", "бессаромніца" ды "спакуснік". Смешна, бязглузда? А цяпер узгадайце ж сябе дома, у сям'і — спрэчкі з пенай на губах пра тое, на якой паліцы ў шафе павінны ляжаць шкарпэткі, ці пра тое, што глядзець па тэлевізары: прамову прэзідэнта ці "Санта-Барбары". Але, канешне, куды лепш гэтая бязглуздаца бачна ў спрэчцы пра смаўжа і чарапаху праз мяжу з чайніка, вентылятара ды гадзінніка, якую ўсталявае на сцэне Віталь Катавіцкі. На тое і тэатр, каб было лепш бачна.

Сцэнаграфія і касцюмамі да спектакля займалася вядомая тэатральная мастачка Алена Ігруша. У гэты раз на змену яркасці, запамінальнасці яе папярэдніх "касцюмных" работ прыйшлі рэчы такія ж смешныя і недарэчныя, як і іх гаспадары.

На Ім — падношаны касцюм, які відавочна ведаў лепшыя часы; на Ёй — звычайны квяцсты халат, сімвал непазбежнага побыту, у якім так безнадзейна паслазла яго ўладальніца. Алена Ігруша засталася герояў Іанескі ў маленькіх закуток рэальнага свету, рэальнай кватэркі з абшарпанай мэбляй і звяклай дробяззю на лесвіцы-этажэрцы.

Але рэальнасць гэтага сямейнага гняздэчка заканчваецца разам з яго плаўна зрэзанымі сценамі — зрэзанымі ці то снарадам, ці то фантазіяй мастацкі. За сценамі — нябачная гледачам вуліца, дзе ідзе бой, дзе гінучы людзі, знешні свет, за якім героі з жахам і цікаўнасцю назіраюць.

"Мне здаецца, у чалавеку ёсць глыбокая тэндэнцыя да разбурэння і самазнішчэння, і што вайна цалкам ірацыянальная, ніякай логіцы не падаецца", — кажа Эжэн Іанеска ў адным са сваіх інтэр'ю. Так, можна колькі заўгодна прыводзіць эканамічныя, палітычныя, ідэалагічныя абгрунтаванні сусветных канфліктаў. А можна, як гэта зрабіў Віталь Катавіцкі, убачыць за войнамі канкрэтных людзей, палітыкаў, ваенных, асабістае жыццё якіх праецыруецца на жыццё грамадства ў цэлым. Менавіта яны не могуць дамовіцца, знайсці кампраміс. Таму зноў і зноў атрымліваецца "трызненне", але ўжо не "удваіх", як у Іанескі, а сучаснае і куды больш кровапралітнае.

Юлія ПАЛАЧАНІНА

ДАТЫ

Беларускі народ таленавіты, музычны, творчы, вынаходлівы. На працягу сваёй шматвяковай гісторыі гэты шматаблічны геніяльны музыкант стварыў цудоўныя, самабытныя, разнастайныя песні, танцы, інструментальныя найгрышы і арыгінальны музычны інструменты — нацыянальны генафонд, наш духоўны арсенал. У шматстайнай "сям'і" народных інструментаў Беларусі цымбалы — самы, бадай, любімы і распаўсюджаны.

Гэты інструмент са старажытным радаводам, прыгажосць і гонар беларусаў, да яго ўдасканалення быў прыналежнасцю сельскіх музыкаў і, верагодна, з гэтай прычыны лічыўся "мужыцкім". Музыкі-цымбалісты, як правіла, выступалі ў трох іпастасях: выраблялі інструмент, гралі на ім і рыхтавалі сабе змену. У народзе іх пачціва называлі ўмельцамі...

Прыкладна з сярэдзіны 20-х — на пачатку 30-х гадоў вызначыўся перыяд своеасаблівага рэнесансу

народна-інструментальнага мастацтва. Музычныя інструменты, асабліва цымбалы, якія сталіся асновай Дзяржаўнага народнага аркестра Беларусі, некаторыя духавыя (дудкі, ражкі, жалейкі, акарыны) набылі значныя канструктыўныя змены. У 1927—28 гадах група энтузіястаў, пры актыўным удзеле таленавітага беларускага майстра-самавука К. Сушкевіча, рэканструявалі і ўдасканалілі цымбалы (утварылася іх сям'я: прымы, альты, тэноры, басы і кантрабасы — кштальту сямейства балалаек і домраў у аркестры рускіх народных інструментаў, створаным цудоўным рускім музыкантам В. Андрэевым). Рэканструяваліся таксама дудкі і калёсная ліра. З такіх інструментаў і быў створаны першы беларускі ансамбль.

Ідэя стварэння ансамбля беларускіх народных інструментаў узнікла як быццам выпадкова. Але выпадковасць слухна лічаць пэўнай заканамернасцю.

Музычны сімвал Беларусі

ДА 70-ГОДДЗЯ ДЗЯРЖАЎНАГА АКАДЭМІЧНАГА НАРОДНАГА АРКЕСТРА імя І. ЖЫНОВІЧА

У 1926 г. на канцэрце ў клубе Мінскага дома інвалідаў сустрэліся вядомы ў Мінску кіраўнік аматарскіх калектыў народных інструментаў, акцёр, спявак і віртуоз-балалаечнік Дзмітрый Захар і Канстанцін Сушкевіч — цудоўны майстар па вырабе цымбалаў і іншых народных інструментаў, да таго ж умелы выканаўца на іх. Сушкевіч выступіў тады ў сямейным цымбальным трыо са сваім сынам і пляменнікам. Гэты ансамбль Захару вельмі спадабаўся, ён прапанаваў Сушкевічу сумесна стварыць больш шматлікі, паўнакроўны калектыў з ліку аматараў ігры на народных інструментах. Хутка майстар вырабіў некалькі разнавіднасцей цымбалаў, жалеек і дудак, а Захар узяў на сябе клопат пра стварэнне рэпертуару і падбор выканаўцаў.

Ансамбль рабіў свае першыя крокі доўгім шляхам. Сведчыць пра гэта, прынамсі, запрашэнне Захара ў Беларускі музычны тэхнікум у якасці кіраўніка класа народных інструментаў. У хуткім часе ансамбль папоўніўся навуэнцамі гэтага тэхнікума. Сярод іх былі Я. Жыдовіч (І. Жыновіч), І. Герман і М. Шчарбо (Шчэрба). У 1928-м на Беларускім радыё быў арганізаваны аркестр народных інструментаў. Ансамбль цымбалістаў пад кіраўніцтвам Д. Захара часта далучаўся да яго. Рэпетыцыі чаргаваліся з выступленнямі непасрэдна ў студыі радыё, а таксама ў клубах розных прадпрыемстваў, перад вайсковцамі, навуэнцамі. Узнімаўся аўтарытэт і грамадскае прызнанне маладога мастацкага калектыву...

1 снежня 1930 года пастановай Калегіі Наркамасветы БССР, у распараджэнне якой наступіў гэты калектыў, яму была дадзена такая назва: "Беларускі Дзяржаўны Ансамбль народных інструментаў". Крыху пазней выйшаў першы буклет з пералікам складу артыстаў ансамбля: Л. Александровіч, Д. Захар, І. Герман, Я. Ліпніцкі, Я. Жыдовіч (І. Жыновіч), С. Навіцкі, М. Пляшчынскі, В. Самсонаў, К. Сушкевіч, Б. Фрыдман, Я. Фрыдман, Х. Шмелькіна, М. Шчарбо. Кіраўнікі галоўнага мастацтва Гурскі ды Любан у той час пісалі: "Два гады працы Беларускага Дзяржаўнага Ансамбля народных інструментаў даказалі, што ён з'яўляецца высокай мастацкай адзінкай. Факт існавання Ансамбля з'яўляецца адной з шматлікіх перамогаў на фронце культурнага будаўніцтва ў БССР..."

І ў роднай Беларусі, і на Украіне, і ў рэспубліках Закаўказзя творчы калектыў меў трывалы поспех і прызнанне ў слухачоў. Самай адметнай падзеяй таго часу для яго артыстаў была паездка ў Маскву для ўдзелу ў Тыдні беларускай культуры.

У 1937 годзе адкрылася Беларуская дзяржаўная філармонія. Ансамбль пераўтвараецца ў Дзяржаўны народны аркестр БССР, яго першым мастацкім кіраўніком і галоўным дырыжорам прызначаюць К. Сімянонава (пазней народны артыст СССР, галоўны дырыжор сімфанічнага аркестра Ленінградскага акадэмічнага тэатра оперы і балета імя С. Кірава). Народны аркестр хутка робіцца адным з лепшых музычных калектыў ваў Беларусі. Для яго пішучы арыгінальныя музычныя творы, у тым ліку буйной формы, вядучыя беларускія кампазітары: В. Залатароў, М. Аладаў, М. Чуркін. Вялікі поспех мелі выступленні аркестра ў Маскве, падчас Дзяды беларускага мастацтва (1940 г.).

І вось на сапраўдным творчым уздыме жыцця аркестра перарвалася. Над краінай навеслі чорныя хмары фашызму. Беларускі народ у ліку першых уступіў у няроўную сутычку з карычневай чумой. Артысты Дзяржаўнага народнага аркестра змянілі музычныя інструменты на вінтоўкі, кулямёты, аўтаматы, пайшлі абараняць сваю Радзіму. Толькі невялікая частка музыкантаў была эвакуіравана. Яны прадаўжалі служыць на роду сваім мастацтвам, пастаянна вьязджа-

ючы ў складзе франтавых брыгад для культурнага абслугоўвання воінаў Чырвонай Арміі, ладзілі канцэрты і для працаўнікоў тылу.

1944 год. На франтах Вялікай Айчыннай вайны яшчэ грэмелі баі, а І. Жыновіч, які вярнуўся з эвакуацыі ў родны Мінск, думаў пра лёс Беларускага народна-інструментальнага мастацтва. Менавіта яму, чараўніку цымбалаў, знаўцу беларускага інструментарыя, цудоўнаму арганізатару было даручана аднавіць нацыянальны мастацкі скарб — Дзяржаўны народны аркестр БССР. Дзякуючы яркаму таленту, нястомнай энергіі, бескарыслівай любові Жыновіча да народнай музыкі, аркестр за вельмі кароткі тэрмін адрадіўся як легендарны Фенікс з попелу.

Праца ішла ў розных напрамках. Перш за ўсё неабходна было знайсці музычныя інструменты, а перадусім — цымбалы. Але іх нідзе не было. За час акупацыі ўсё было згублена. Жыновічам у садружнасці з майстар-эксперыментатарам У. Крайко былі створаны палепшаныя варыянты сям'і цымбалаў, дудак, калёснай ліры.

Давалася вырашаць і праблему рэпертуару. На пачатку адраджэння аркестра аснову выступленняў складалі народныя песні і танцы ў аранжыроўцы для аркестра, а таксама творы для салістаў, спевакоў ды інструменталістаў у суправаджэнні аркестра. Пад яго акампамент спявалі вядомыя беларускія майстры вакальнага мастацтва: Л. Александровіч, Л. Аляксеева, І. Балочнін, М. Дзяніскаў, С. Друкер, В. Малькова, Р. Млодак і інш., паказвалі сваё віртуознае майстэрства таленавітыя цымбалісты: І. Жыновіч, А. Астралецкі, М. Шмелькіна, дуэт С. Навіцкага ды Х. Шмелькіна. З часам эстафету перанялі прадстаўнікі новага пакалення спевакоў ды інструменталістаў: З. Бабій, У. Вепрык, В. Глушакоў, С. Грыдзюшкаў, С. Данілюк, А. Дзедзік, Д. Зубрыч, Б. Казанцаў, Н. Казлова, Т. Ніжнікава, І. Адзіноцава, А. Рудкоўскі, А. Цвятаява, Л. Шубіна, В. Шутава, В. Бурковіч, Я. Гладкоў, А. Лявончык, У. Навіцкі, А. Ткачова, Т. Чанцова і інш. Супрацоўніцтва з такімі яркімі салістамі, вядомымі, спрыяла павышэнню ўзроўню аркестравай ігры, пашырэнню стылёвых і жанравых межаў, дазволіла паглыбіць пазнанне тэхнічных і мастацкіх задач. Актывізавалася цікавасць вядучых беларускіх кампазітараў да аркестра народных інструментаў, які зрабіўся і творчай лабараторыяй нацыянальнага інструментальнага мастацтва.

Як заўважыў адзін з адметных савецкіх дырыжораў, "аркестр — гэта стыль ігры, гэта гучанне, гэта рэпертуар. Іначай у яго ніколі не будзе таго, што называюць "ліца не обчим выраженьем". Усім гэтым "складнікам" І. Жыновіч надаваў выключнае значэнне, дамагаючыся ансамблевай зладжа-

насці, рытмічнай выразнасці і дакладнасці, інтанацыйнай чысціні (ад інструментаў доўгіх сумніцельнай якасці), непаўторнай прыгажосці гучання цымбалаў, глыбокай і насычанай гукавой і тэмбравай палітры духавых.

Новая эра ў гісторыі Дзяржаўнага народнага аркестра Беларусі пачалася з прыходам у калектыў выдатнага музыканта Міхала Казінца, па-рыцарску адданага мастацтву аркестравай ігры, прадаўжальніка лепшых традыцый Іосіфа Жыновіча.

Пасля доўгіх і пакутлівых пошукаў і роздумаў Жыновіч спыніў выбар свайго будучага пераемніка на гэтай кандыдатуры. Інтуіцыя і на гэты раз не падвела. Пачынаючы з 1972-га, два напружаныя гады малады дырыжор прыслухоўваўся да парад свайго знакамітага калегі і да голасу ўсяго калектыву, зважаючы і застаючыся самім сабой. Гэта імпанавала і галоўнаму дырыжору, і артыстам аркестра. У 1974-м І. Жыновіч не стала. З 67 гадоў свайго жыцця 60 ён верай і праўдай служыў сваіму любімаму інструменту — цымбалам. Ён пакінуў неацэнную спадчыну — сваё "дзіця", Дзяржаўны народны аркестр Беларусі, мноства вучняў і паслядоўнікаў; паспеў падрыхтаваць дастойную замену на дырыжорскім подыуме...

Сёння імя Міхала Казінца — таленавітага беларускага музыканта, дырыжора ведаюць не толькі ў нашай краіне, а ў на абсягах былога Савецкага Саюза, у Германіі, Індыі, Іспаніі, Кітаі, Польшчы, Францыі, Турцыі і інш. Да таго ж, М. Казінец — не толькі мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор Дзяржаўнага акадэмічнага народнага аркестра Беларусі, а і стваральнік і кіраўнік сімфанічнага аркестра "Маладая Беларусь" нашай Акадэміі музыкі, якую на працягу пятнаццаці гадоў узначальвае як рэктар, дзе выкладае як прафесар кафедры дырыжыравання.

Аднойчы ў гутарцы з М. Казінцом я папраціў маэстра ахарактарызаваць з пазіцыі сённяшняга дня дзейнасць аркестра ў гістарычным ракурсе, прынамсі, на этапе станаўлення і ўздыму падчас кіраўніцтва Жыновіча. Вось што адказаў Міхал Антонавіч:

— Пачну з таго, што ў прычынах пытаннях я ніколі не мяняю сваёй думкі. За гады працы без Жыновіча я яшчэ мацней пераканаўся, што Іосіф Іосіфавіч — гэта з'ява, эпоха ў народна-інструментальным мастацтве Беларусі. З яго імем звязаны велізарны ўзлёт ад простага народнага музыцыравання да вяршыняў прафесійнага акадэмічнага выканальніцтва. Сваю думку я хацеў бы ўдакладніць і растлумачыць. Любы мастак, нават самы буйны і ў вышэйшай ступені таленавіты, стварае штосьці новае зусім не на голым месцы. У яго, натуральна,

Адноўленая старонка гісторыі

былі папярэднікі, аднадумцы, вядома, апаненты, якія таксама спрыялі сцвярджэнню творчай ідэі. Таму я па-ранейшаму лічу сябе вучнем Жыновіча ў самым глыбокім значэнні гэтага слова. Я, і ўвесь калектыў Дзяржаўнага акадэмічнага народнага аркестра, свята шануем запаветы і традыцыі незабыўнага майстра. Але што азначае шанаванне традыцыі? Гэта значыць захоўваць усё лепшае, няўхільна развіваючы і ўдасканальваючы. Бо традыцыі жывуць да таго часу, пакуль у іх ёсць энергія для далейшага руху.

Увесь 2000 год мы лічылі юбілейным для аркестра, старанна і грунтоўна рыхтаваліся дастойна сустрэць 70-годдзе калектыву. І сёння мне хочацца побач з нашым дарагім Настаўнікам І. Жыновічам паставіць імёны тых, хто быў поплеч з ім ля вытокаў нашага калектыву. Гэта стваральнік і кіраўнік Беларускага дзяржаўнага ансамбля народных інструментаў Д. Захар, першы вынаходнік-майстар, які ўдасканаліў і стварыў сямейства цымбалаў, К. Сушкевіч, адзін з першых яркіх цымбальных дуэтаў С. Навіцкі і Х. Шмелькін і, вядома, першая спявачка, якая супрацоўнічала з ансамблем, — Л. Александроўская... Сярод тых, хто ў розныя гады ўносіў сваю лепту ў творчую працу калектыву, — В. Барсаў, Е. Енін, С. Ратнер, Г. Алоўнікаў, Ю. Яфімаў, А. Энгельбрэхт, В. Мнацакнаў, С. Сакалоў, М. Гапееў. Сёння ж поруч са мной творча працуе наш выхаванец, рознабакова адораны музыкант Аляксандр Крамко. Пэралічыць усіх, хто быў творча звязаны з нашым аркестрам, пайменна, на жаль, немагчыма... Таксама выказваю самую гарачую ўдзячнасць кампазітарам, якія стваралі і ствараюць для нас цудоўную музыку, выканаўцам-спевакам ды інструменталістам, якія імкнуліся данесці гэтую музыку да сэрцаў слухачоў, усім сябрам — аматарам і знаўцам беларускага народна-інструментальнага мастацтва.

Вядома, 70 гадоў творчага жыцця мастацкага арганізма немагчыма ўявіць у выглядзе гладкай дарогі да вяршыняў Алімпа. Але нягледзячы на досыць натуральную чараду ўздымаў і спадаў галоўныя дырыжоры І. Жыновіч і М. Казінец заўсёды захоўвалі вернасць народнай, сур'ёзнай класічнай і лепшым узорам сучаснай музыкі, звяртаючы ўвагу на праблемы мастацкага і тэхнічнага росту аркестра.

— Так, я шчыра падзяляю пэўную заклапочанасць становішчам, што склалася, калі часам назіраецца зніжэнне выканаўчага ўзроўню аркестра, — гаворыць М. Казінец. — Мы можам і павінны стаяць на самай высокай прыступцы

народна-інструментальнага выканаўчага майстэрства.

Прычыны некаторага застою ў тым, што нельга працягнуць час эксплуатаваць адны і тыя ж, нават самыя арыгінальныя, формы выканальніцтва (своеасаблівыя канцэртныя "дывертысменты"). Неабходна выкарыстоўваць пастановачныя элементы, улічваць прыроду, манеру, стыль ігры аркестра ў цэлым ды індывідуальныя рысы кожнага яго артыста, саліста. Для гэтага патрабуюцца смелы пошук, імкненне абуджаць творчы патэнцыял музыкантаў, калі хочацца, здзяйсняць адкрыцці. Што, на мой погляд, і ажыццяўлялася ў нашым юбілейным годзе. Праведзена цэлая серыя канцэртных выступленняў пад рубрыкай: "Насустрэч 70-й гадавіне народнага аркестра". Калектыў з пачуццём вялікай адказнасці падышоў да місіі асветніцтва і прапаганды сваёй творчасці. З вялікім поспехам прайшлі канцэрты нашых выдатных салістаў, заслужаных артыстаў Беларусі Святланы Лясун і Аляксандра Крамко. Адна з найбольш яркіх зорак у нашым калектыве, цудоўная цымбалістка, лаўрэат многіх музычных турніраў Ларыса Рыдлеўская, безумоўна, успрымаецца ўпрыгожаннем кожнага канцэрта. Індывідуалізацыя выканаўчага аблічча аркестра адбываецца ў значнай ступені менавіта праз яркія індывідуальнасці салістаў, выхаванню якіх калектыў надае асаблівую ўвагу і значэнне Дуэты, трыо баяністаў, ансамблі дудароў, цымбалістаў садзейнічаюць выяўленню больш багатага спектра і разнастайнасці форм пабудовы праграмы канцэртаў.

Асабліва ўдзячнасць — кампазітарам за цеснае супрацоўніцтва з нашым аркестрам: А. Мдзівані, Д. Смольскаму, Я. Глебава, Г. Вагнеру, Ю. Семянюку, В. Іванову, В. Помазаву, А. Рашчынскаму, У. Кур'яну, В. Кузняцёву, а таксама творцам-аматарам В. Малых, А. Крамко. На вялікі жаль, некаторых з пералічаных ужо няма з намі, але памяць пра іх жыве ў нашым калектыве.

Цудоўны аркестр, адметны і вялікі творчы шлях... Зроблена вельмі шмат. А наперадзе — новыя і новыя мастацкія рубяжы, на якія накіравана выйсці музыкантам-жыноўцаўцам.

Міхась СОЛАПАЎ

На здымках: кампазітар І. Лучанок з І. Жыновічам; гарэзлівыя найгрышы; лаўрэат міжнародных конкурсаў Л. Рыдлеўская.

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА і з архіва "ЛіМа"

Хто толькі ні наракае сёння на цяжкасці нашага жыцця. Размовы пра творчасць усё часцей зводзяцца да праблем фінансавых, матэрыяльных. Тым не менш, і ў наш, сапраўды складаны час, адбываюцца падзеі, якія не могуць не радаваць прыхільнікаў мастацтва і тэатральную грамадскасць. Менавіта ў 90-ыя гады беларуская навука аб тэатры ўзбагацілася значнай колькасцю выданняў. З'явіліся кнігі пра знакамітых дзеячаў беларускай культуры І. Буціцкага, М. Кавязіна, Ф. Аляхновіча, акцёраў Г. Глебава, С. Станюту, З. Канапельку, В. Тарасова. Выйшлі ўспаміны дырэктара тэатра імя Я. Купалы Ф. Алер, актрысы гомельскага тэатра Н. Карнеевай, слыннай майстроў купалаўскай сцэны Галіны і Мікалая Яромненкаў. Калі прыгадаць працы Р. Смольскага, Г. Барышава, Р. Баравіка, новае выданне хрэстаматыі па беларускім тэатры і драматургіі, падрыхтаванае А. Сабалеўскім, агляды тэатральных сезонаў і шматлікія зборнікі, то відавочна, што жыццё наша не спынілася, і, прынамсі, у галіне айчыннага тэатразнаўства наглядаюцца адчувальныя зрухі.

Сведчаннем гэтага стаў выхад летась кнігі "Лёс аднаго тэатра" Г. Герштэйна, дзе разглядаецца дзейнасць Дзяржаўнага юрэйскага тэатра БССР, пра які не вельмі прынята было пісаць раней. Праўда, у трохтомнай "Гісторыі беларускага тэатра", выдадзенай у 80-ыя гады, ёсць раздзел, прысвечаны гэтаму калектыву, аднак, па зусім зразумелых прычынах, ён у рэчышчы тагачасных ідэалагічных абмежаванняў.

Кніга Ганны Герштэйна "Лёс аднаго тэатра" захапляе з першых старонак. Яна арганічна спалучае грунтоўны тэатразнаўчы аналіз і вельмі ўсхваляванае, эмацыянальнае стаўленне аўтара да падзей, што робіць яе лёгкай для ўспрымання як навукоўцаў, так і звычайных прыхільнікаў сцэнічнага мастацтва. Тлумачыцца гэта, відаць, тым, што тэатразнаўца па адукацыі, Г. Герштэйна была дачкой акцёраў юрэйскага тэатра. Яе даследчыцкая праца заснавана не толькі на сухіх архіўных матэрыялах, артыкулах, рэцэнзіях, але і на асабістых уражаннях, жывых успамінах аб спектаклях і людзях, якія іх стваралі.

Крок за крокам аўтар аднаўляе гісторыю Дзяржаўнага юрэйскага тэатра, які быў адкрыты ў 1926 годзе на базе выпускнікоў Маскоўскай юрэйскай студыі, і скончыў сваю дзейнасць у 1949 годзе. Апынуўшыся ў эпіцэнтры яркага, бурлівага жыцця Масквы 20-ых гадоў, навуэнцы знаёміліся з рэалістычным мастацтвам рускіх класічных тэатраў, далучаліся да новай, незвычайнай эстэтыкі У. Меерхольда, Я. Вахтангава, А. Таірава. Праца з выдатнымі рэжысёрамі і акцёрамі А. Дзікім, В. Сахноўскім, С. Гячынтавай, М. Тарханавым, І. Меерхольд, мастакамі Г. Якулавым, А. Тышлерам не толькі спрыялі набыццю прафесіяналізму, але і ўзбагалі ўнутраны свет, пашыралі інтэлектуальныя і адукацыйныя магчымасці студыйцаў. Адчушы на сабе ўплыў розных эксперыментальных школ, тэатр паступова выпрацоўваў свой метад і стыль, якія фармі-

раваліся пад непасрэдным уздзеяннем буйных дзеячаў беларускай культуры М. Рафальскага, В. Галаўчынера, Л. Літвінава.

Постаці гэтых творцаў паўстаюць на старонках кнігі ёмістымі, маштабнымі. Аўтар валодае талентам даць аб'ёмную характарыстыку рэжысёрам і адначасова глыбока выявіць іх чалавечую індывідуальнасць. Яна пранікае ў звычайна схаваныя таямніцы творчай лабараторыі майстроў і раскрывае перад намі іх адметнасць, непаўторнасць. Пры гэтым аўтар пазбягае як разбуральна-крытычнага адмаўлення мінулага, так і ідэалізацыі дзеячаў сцэны. Г. Герштэйна тонка і далікатна даводзіць, што ўсе яны былі людзьмі свайго часу, верылі ў яго ідэалы і ўвасаблялі іх у сваёй творчасці.

Такі ж удумлівы падыход уласцівы і аналізу спектакляў. Аўтар вобразна і ярка аднаўляе своеасаблівую эстэтыку, стылістыку пастановак "Свята ў "Касрылаўцы" паводле Шалом Алейхеа, "Глухі" Д. Бергельсона, "Вальпозэ" Б. Джонсана, "Суламиф" А. Гольдфадэна і шмат іншых. Разам з тым у кнізе паказана, што многія сцэнічныя творы непазбежна неслі на сабе адбітак тагачасных нарматыўных устаноў. Так, у прыватнасці, адзначаецца, што ў спектаклі "На пакайным ланцугу" І. Пераца рэжысёр М. Рафальскі імкнуўся "перш за ўсё выявіць сацыяльны канфлікт, зрабіць асноўнай тэмай процістаянне паміж багатымі і гаротнікамі, жабракамі. Аднак такога матэрыялу ў драматургічнай аснове было недастаткова". Як даніна часу ўспрымаецца і трактоўка Л. Літвінавым п'есы "Фуэнта Авехуна" Лопэ дэ Вегі, дзе, на думку аўтара, не толькі ўзбуінялася антыпрыгонніцкая тэма, але і "на хвалі барацьбы з догмамі царквы, рэлігійным цэнтралізмам (як гэта называлася ў нас тады, у 30-ыя гады) ён уводзіць тэму антыклерыкальнасці". Такі гістарычны, навуковы падыход аўтара да ацэнкі тэатральных з'яў выклікае асаблівы давер.

Прывабляе ў манасграфіі і тое, што яна пазбаўлена сенсацыйнага выкрыцця і істэрый наконт "юрэйскага пытання", што ўласціва, на жаль, многім сучасным публікацыям. Тут ёсць мудрае асэнсаванне гісторыі, шчыры боль аўтара за тэатр, за трагічны лёс яго першага кіраўніка М. Рафальскага, які падзяліў лёс У. Галубка і многіх іншых дзеячаў беларускай культуры.

Кніга "Лёс аднаго тэатра" пабачыла свет дзякуючы фінансавай падтрымцы арганізацыі "Джойнт" і прывабляе талентам і прафесіяналізмам аўтара, рэдкімі фотаздымкамі, змястоўным дадаткам, сучаснай паліграфіяй. Галоўнае ж, манасграфія поўна і ўсебакова аднаўляе для нашых сучаснікаў невядомыя старонкі гісторыі Дзяржаўнага юрэйскага тэатра БССР. Тэатра, які па сведчанні аўтара "быў народжаным часам і выявіў час, увабраўшы ў сябе лепшыя рысы юрэйскай, беларускай і рускай тэатральнай культуры, дакладней, юрэйскай культуры на беларускай зямлі".

Тамара ГАРОБЧАНКА

У гонар Народзінаў Хрыстовых

Ва ўтульнай зале музычнай школы духавых інструментаў N 14 г. Мінска адбыўся святочны канцэрт, прысвечаны Ражству Хрыстова. Зала была перапоўнена, прысутныя сядзелі і стаялі паміж радамі крэслаў.

З цёплымі словамі выступіў дырэктар музычнай школы Ігар Пятроў. Ён павіншаваў усіх гасцей з Ражствам Хрыстовым, Новым годам, новым стагоддзем, новым тысячагоддзем.

Святочны канцэрт распачалі фанфарысты і духавы аркестр на чале з Яўгенам Паддубоцкім. Публіку прывабіла выступленне музыкантаў, якія заўсёды з поспехам удзельнічаюць у святочных імпрэзах.

Ларыса ІЎЛІЕВА

"Мастацтва", N 12

У сваім апошнім за мінулы год нумары часопіс "Мастацтва" завяршае публікацыю даследавання У. Конона "Мастацкая культура Беларусі эпохі Рэнесансу": змешчаны раздзел "Пазія і красамоўства: мастацкія і тэарэтычныя аспекты". Алена Яскевіч выступае з артыкулам "Старабеларуская марыялогія ў анталагічных даяглядах". Некаторыя старонкі гісторыі беларускага кіно перагортае Е. Бондарова — "Чэмпіёны кінапракату". Сярод іншых матэрыялаў — "Варыяцыя на тэму флейтаў" І. Сырыцы, "Я люблю Карнеева" Н. Цыпіса, "Марковічы" А. Ільіна, гутарка В. Трыгубовіч з мастаком С. Цімохамым "Род — радзіма, прырода, радня", уражанне Э. Істамёнак ад выставкі твораў Л. Грышука "Пошукі ісціны і любові", фестывальны роздум Т. Пладуновай "Беларуская полька". У сябе дома — на покуці! Пра творчасць кампазітара У. Кандрусевіча ("Шлях") разважае М. Мдзівані. Пра першага ілюстратара "Вайны і міру" Л. Талстога М. Башылава расказвае Д. Мароз — "Ожиданка ваши рисунки и того подстрекающего чувства, которое они вызывают во мне...". А Н. Саўчанка ("Святлапіс на агнявую тэму") знаёміць з адным з першых беларускіх фатографістаў і прафесійным работнікам пажарнай службы Р. Міранскім. Багаты на паведамленні раздзел "Дыскаграфія".

Родная вёска Віктара Кудлачова — Сласціны. Цяпер яна ў складзе Дрыбінскага раёна. Ён паэт прывяціў такіх радкі:

Вёсачка радзімая,
Цудоўная мая,
Ты ў мяне адзіная,
Цябе кахаю я.
З маленства я ўлюбёны
І сэрцам і душой
У родныя Сласціны —
Куточак родны мой.

У 1944 годзе В. Кудлачоў пайшоў у першы клас, але ўлетку 1945-га падарваўся на міне і страціў зрок. З 1947 года прадаўжаў вучобу ў спецшколе для сляпых дзяцей у Гродне. Адначасова займаўся па класе баяна ў дзіцячай музычнай школе. У 1958 годзе скончыў Гродзенскае музычна-педагагічнае вучылішча і пачаў працаваць настаўнікам спеваў і музыкі ў Гродзенскай школе-інтэрнаце для сляпых і з аслабленым зрокам дзяцей.

У 1972-м выступіў з першым сваім вершам на старонках газеты "Гродзенская праўда". У В. Кудлачова выйшлі кнігі "Я расту", "Я сам", "Нарысую горад Гродно", "Едет радость", "Здравствуйте, дети", "Как медведь ходил за медом", адрасаваныя дзецям, а таксама "дарослыя" — "Встреча" і "Дали дорог". Друкаваўся ў калектыўных зборніках. Асобныя вершы В. Кудлачова ўключаны ў падручнікі для пачатковых класаў. Плён супрацоўніцтва В. Кудлачова з рускім кампазітарам Генадзем Чабаковым, які жыве ў горадзе Кургане (Расія), — 60 песень для дзяцей.

З днём нараджэння, Віктар Сямёнавіч! Жадаем вам і надалей заставацца ў жыцці і творчасці актывістам!

"Роднае слова", N 12

Галоўны рэдактар часопіса "Роднае слова" М. Шавыркін звяртаецца да чытачоў з роздумам "Дайсці да Беларусі". Заканчэнню даследавання Б. Плотнікава "Беларуская мова ў сістэме славянскіх моў" папярэднічае артыкул Л. Антанюк і В. Трайкоўскай "Імя ў лінгвістыцы", у якім аўтар даследаванне віншувецца з 60-годдзем. Змешчаны нататкі А. Астраух пра паэзію Р. Барадуліна "Долі інакшай не трэба зямной...". Беларускую літаратуру Беластоцчыны разглядае А. Раманчук ("Вялікае бачыцца здалёк"). Артыкул Ж. Шаладонавай называецца "Эстэтыка мроі ў паэме Якуба Коласа "Новая зямля" і ў аповесці Міхайлы Кацюбінскага "Fata morgana". Друкуюцца артыкулы Н. Старавойтавай "Аповесць пра Трышчана": сінтэз стыляў Рэнэсансу і барока", З. Сіцькі "Сігнал" у будучыню" (перакладчыцкія спробы М. Клімковіча), Т. Федарцовай "З гісторыі цвёрдых жанравых формаў", К. Шальманавай "Пра некаторыя разыходжанні ў фразеалагічных мікрасістэмах", В. Рагаўцова "Ідыялектныя клішэ ў мове персанажа", М. Жуковіча "Рэцэнзія — праца творчая", Алены Яскевіч "Ля вытокаў палемічнай лініі старабеларускай кніжнасці", заканчэнне артыкула Л. Лыча "Шлях беларускага слова ў касцёл". Рэкі і азёры ў паэзіі Р. Барадуліна — тэма даследавання А. Карлюкевіча "Як ацішэць, абымшэць, адтаць?". У рубрыцы "Літаратурны ветразь" М. Скобла прадстаўляе паэту Ю. Карэйву. А. Кулагін знаёміць з радзімай аднаго з нашых знакамітых землякоў ("Сядзіба Скокі. Юльян Урсын Нямцэвіч"). Л. Захлеўны расказвае пра салістку ансамбля "Бяседа" Н. Раманскую, тут жа можна пазнаёміцца са словамі і нотамаі песень, якія яна выконвае. Часопіс уводзіць новую рубрыку "Шматгалосае рэха", якая будзе спрыяць знаёмству чытачоў з творамі беларускай літаратуры, якія сталі мастацкімі з явамі іншых літаратур. Пра перастварэнні санета А. Міцкевіча "Да Нёмна" расказвае У. Мархель ("Дзе хвалі тыя?"). У сувязі з 70-годдзем М. Ароцкі змешчана падборка яго вершаў.

Тамашу Ляшонку

Як сок салодкага ранета,
Як хмель у маладым віне,
Я палюбіла верш паэта,
Хоць ён гучаў — не для мяне.

Як песню кропляў вадаграю,
Як радасць ветраных надзей,
Я прыняла душой "кахаю"
Двух незнаёмых мне людзей.

О, як узнісла, як высока,
Як нафасна паэт пісаў!
І я ляцела за аблокі,
Туды, увывь, дзе ён кахаў,

Дзе пырскі пеністых напояў
І так спакойна ад таго,
Што ўсё маё — было са мною,
Ды мне было — не да свайго,
Бо

Як салодкі сок ранета,
Як хмель у маладым віне,
Я палюбіла верш паэта,
Хоць ён гучаў — не для мяне...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5)

Плачеш погорлец на золе,
Плачеш маты над льюлькаю пустой,
Плачеш крепкий камень под пятой.

А ўсё-ткі добра, што я натрапіў на гэты нумар часопіса — і знайшоў-такі свой кут там і адагрэўся...

□ Адзінае, што было, — гэта бацькі. Адзінае, што ёсць, — гэта дзеці. Адзінаю будзе і памяць...

□ Сяджу на кухні, слухаю "Правінцыю" Віктара Шалкевіча — і плачу паціху, міжвольна...

Слухаючы Шалкевіча, наўрад ці хто плача, бо над ім можна толькі горка ды іранічна пасміхацца... як над самім сабой...

Але я — плачу, бо сам іраніст і ведаю кошт гэтай сённяшняй беларускай самаіроніі...

□ Дзякуй, Віця, што ўмываеш мяне сваімі слязьмі. Магчыма, я стану яшчэ чысцейшым...

КОЛА

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 9)
ты лічыш, што твая белмова дасканала не перакладаецца, яе, маўляў, трэба разам з глебай, — на чужой зямлі яна не прыжываецца, бы нейкае рэліктавае дрэва. Ну проста боскае паходжанне мовы, і над усімі! Ты бышчам увесь свой век пацеры мовіш, маўляў, душа павінна быць высокай, а жаль скіраваны ўніз, да простага чалавека. А ад іх трэба ратавацца, абараняць свой свет, трымацца на адлегласці, каб вочы не зацерашвалі сваімі прымхамі. Не баішся іхняй прастаты, сама апрагнаешся, каб ханя не выдзяляцца, а вёска мысліць катэгорыямі беднасці ці поспеху, і скарэй зняважыць цябе за тваё скаромнае. Памятаеш, поспілку даматканую, сялянскую ўбачылі на ложку, і пайшло па вёсцы, маўляў, во як яшчэ бедна людзі жыць!.. Прабач, ты розумам усё гэта не абмяркоўваеш, толькі левы жалудачак сэрца працуе. І паспрабуй табе што параіць ці запярэчыць, ты адно і тое: "Я не бязродная — яны з майго гора, яны з майго гора". У табе памірае інтэлігент!
— А, можа, толькі нараджаецца?
— І наогул, чакаю, каб хутчэй скон-

Язэп Драздовіч

Майстар слова, пэндзля, вандроўнік,
Што прайшоў дарог-шляхоў нямала...
На яго прыдзісенская роўнядзь
Настальгію часам наганяла.

І тады ў палоне дум самотных
Аб сваім няўдалым горкім лёсе
Ён пісаў, і на яго палотны
Каляровых зор святло лілося.

Ажываў мальберт ад краявідаў,
(Фантазёр, ён бачыў іх даволі!), —
З-пад рукі сыходзілі "Луніды"
І недасягалы "Артаполіс".

Кожны дзень ён пражываў панова,
І блукаў па свеце адзінокі:
Вось Лужкі, Баярычына, Ляскова,
Летнікі, Балбекі, Празарокі...

Што за лёс? Суцэльная вандроўка!
Быў вальнейшы ён за вольны вецер.
Ён ішоў, і поступ яго крокаў
Адзываўся рэхам у Сусвеце.

•
А жанчына — як на іконе!
На руках трымае дзіця.
Завіток лагодны ля скроні —
Вось яна, прыгажосць жыцця.

Патаемная лёгкасць косаў,
У вачах — спакой чысціні.
Для яе — вышыня нябёсаў
І бурштынавых зор агні.

Цеплымі агарнецца ночка
(Ці ж няма на тое прычыны?),
Яе сэрца ружовай шчочкай
Сагравае маленькі сын.

Перад гэтай вялікай тайнай
У паклоне схліўся свет.
Ён прысвечаны незвычайны,
Самы вытанчаны санет.

І узвысіцца род чалавечы
Над прасторай зямнога быцця —

На руках у жанчыны — Вечнасць!
На руках у жанчыны — Дзіця!

•
Маё жыццё буяе пад блакітам,
Маё жыццё шарэе, бы ў імжы;
То абаўе шыкоўным аксамітам,
То як на шкле пабітым прабяжыць.

Не каюся за здзейснення ўчынкі
І не лаўлю былых імгненняў ценю,
Ды з даўняй фатаграфіі дзяўчынкай
Так здзіўлена гляджу ў сучасны дзень...

•
Запаршыла снегам зіма,
Залюляла на сон прыроду...
Ты прабач, я не знала сама,
Што пайду назаўсёды.

І былі ў напльвах святла
Зорных кропляў разводы...
Я і думаць тады не магла,
Што іду назаўсёды.

Працягнуць бы спакойна руку
На паўкрока ад згоды...
Ды са снегам, па крохкім лядку
Я пайшла назаўсёды...

•
А ты мяне ніколі не любіў.
І ў нелюбові ты не меў спачыну.
І цвіў палын. О, як ён шыра цвіў
Над доляю самотнае жанчыны!

І дзень канаў, і нараджаўся дзень,
І зоркападам вечар асыпаўся,
І праз вуальку страчаных надзей
Няўмольны смутак моўчкі прабіваўся.

Вясельных песень змоўклі галасы,
І памяць адступала актарака
На ўзбочыну жыццёвай паласы,
Дзе мы з табою крохым паасобку,

Дзе палыном шчыруе недавер
Вакол такое звілістай сцяжыны...
Што ж ты прыпаў, халодны кавалер,
Да горкіх губ самотнае жанчыны?
г. Глыбокае

На якую глянуць Страшна нават сонцу...

□ Таксама — праўда, але надзённая і сярмяжная.

□ Адночы я прачнуўся — і зразумеў, што ўжо не паэт... Адбылося глыбокае расчараванне ў самім сабе і яснае зразуменне таго, што Паэт — гэта не назаўсёды... Назаўсёды — гэта ПАЭЗІЯ.

□ Саромлюся многіх сваіх вершаў... Вельмі многіх...

□ Неде да трыццаці гадоў жанчыны для мяне, вясковага наіўнага дуралея, былі чымсьці святым і недакранальным... Да самай жаніцьбы не пакідала боязь заставацца з імі тэт-а-тэт... Я так любіў і абагуляў іх боскае вызначэнне, што, здаецца, баяўся за іх нявіннасць больш, чым яны самі...

нік Антэк быў надта хвалены. І будзе потым сёння сніцца бацькаў сад, уся вёска ў зімовай квецені, а вуліца скрозь заросшы густым, высокім гарохаўем — нагі не пераставіць. І нясу бышчам той вазон ужо сама, і няма яго каму пакінуць, ад'язджаючы ў горад, каб не засох...

Не, не паспела пляменніца ўспомніць: лягнулі дзверы, на парозе тая мая баба, кажа, адвезла нашае кола, толькі дзве спіцы ў ім паламаліся, бо не змазанае было.

— Дык што, я павінна была тое кола ей змазаным трымаць?! — раптам весела засмяялася пляменніца, расчученая бездапаможнасцю перад сваёй няпоміслівай прыродай.

І яшчэ нехта з суседзяў заходзіў, з поля ідучы, — ага, Надзя. "А ці чулі, людцы, — прыпынілася, — у тым канцы вёскі град усё чыста пабіў, а ў нас анічагуткі не зачачу. Пэўна, што тутакж ваш такі ўжо харошы дом стаіць!" І яшчэ нехта, звякла, будзённа, і не ўспомніць па што, бы за пакінутым ключом. Толькі заўсёды, за кожным разам нейкай самотнай трывога на хвіліну: а дзе ён, той ключ, ці то забылася, ці зусім не ведаю, дзе схаваны...

Выходжу на ганак, ужо шарэе, ужо якраз над галавой раскрыўся, развінуўся зорны купал паднябнення, абзначыліся іншыя светлы — заўсёды здаецца, што жыву ў самым цэнтры, пад самым высокім небам...

Абсягі навукова-творчай думкі

Міхасю МУШЫНСКАМУ — 70

Міхась Іосіфавіч — родам з вёскі Мокрае Быхаўскага раёна. Скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працаваў рэдактарам Універсітэцкага выдавецтва, з 1956 года — навуковы супрацоўнік, з 1979-га — загадчык сектара, цяпер аддзела выданняў і тэксталогіі Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Доктар філалагічных навук, член-карэспандэнт НАН.

У жанры крытыкі і літаратуразнаўства М. Мушынскі выступае з 1956 года. Аўтар манаграфіі “Ад задумы да здзяйснення. Творчая гісторыя “Новай зямлі” і “Сымона-музыкі”, “Шляхі развіцця беларускай савецкай прозы” (разам з Віктарам Каваленкам і Алесем Яскевічам), “Беларуская крытыка і літаратуразнаўства. 20—30-ыя гады”, “Беларускае савецкае літаратуразнаўства”, “Беларуская крытыка і літаратуразнаўства. 40-я — першая палавіна 60-х”, “Каардынаты пошуку. Беларуская крытыка: набыткі, перспектывы”, кнігі “Якуб Колас. Летапіс жыцця і творчасці”, “І нічога, апроч праўды. Якой быць “Гісторыі беларускай літаратуры”, “Няскораны талент”...

Міхась Мушынскі з’яўляецца адным з аўтараў “Гісторыі беларускай дакастрычніцкай літаратуры”, “Історыі беларускай дооктэбрыскай літаратуры”, “Історыі беларускай савецкай літаратуры” (за удзел у напісанні апошніх дзюх у 1980 годзе ўдастоены звання лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы). Сёння ж Міхась Іосіфавіч разам з іншымі даследчыкамі плённа працуе над стварэннем “Гісторыі беларускай літаратуры” ў чатырох тамах.

Як тэксталаг, М. Мушынскі кіраваў падрыхтоўкай і ажыццяўленнем выдання навукова каментаваных Збораў шэрагу знакамітых беларускіх пісьменнікаў.

Віншuem Міхася Іосіфавіча, сталага лімаўскага аўтара, з 70-годдзем. Зычым яму і надалей заставацца ў актыўным жыццёвым і навукова-творчым страі!

Міхась МУШЫНСКІ

Клімчыкі. Мокрае. Вайна

ФРАГМЕНТЫ НЕНАПІСАННЫХ УСПАМІНАЎ

Вёска

Сапраўды, кожная вёска — гэта цэлы свет. Каб хапіла часу, пра маю родную вёску Мокрае, што ў Быхаўскім раёне Магілёўскай вобласці, можна было б напісаць не адзін раман. Такія каларытныя паўстаюць фігуры аднавяскоўцаў. Іх паводзіны, учынкi, мова.

Успомніць хоць бы мянушкі. Прычым адкуль узялася тая ці іншая мянушка — ніхто не ведаў. Быў у вёсцы Іван, які меў мянушку Вуцар. Чаму “Вуцар”, цяжка сказаць. Але як каларытна гучыць! Такое не прыдумаеш знарок. У іншага мянушка — Шлапка. Што такое “шлапка”? Пэўна, той, хто клэпае, шлэпае. Або яшчэ — Павел-Таўкадуб. Гучыць не горш, чым славуае “Паша-мерседэс”. Сына Івана Буціна называлі Коля Кадацка. Быў Іван, якога называлі Венчык. Быў яшчэ адзін Іван — Іван-Мэм. Нас, дзядзю Мушынскіх, называлі Клімчыкі, паколькі мой прадзед быў Клім.

У маіх бацькоў, Марфы Іванаўны і Іосіфа Кірылавіча, было чацвёра дзяцей. Старэйшы брат, Іван, нарадзіўся ў 1930 годзе. Я — праз год. Меншы брат, Талік, у 1937-м і, нарэшце, сястра, Валечка — у 1938-м. Мы ўсе трое — студзеньскія хлопцы.

Маці мая была адзінай дачкой у сваіх бацькоў — Аксінні Раманаўны Пісарэнкі і Івана Крукоўскага. Бацькаў род больш разгалінаваны. У дзеда па бацькавай лініі, Кірылы Мушынскага, было пяцёра сыноў. Ягор, Іван, Фёдар, Антон і нарэшце малодшы, Іосіф, мой бацька. Усе мае дзядзюкі былі вельмі таленавітыя людзі. І пра кожнага з іх можна расказаць асобна. У кожнага з бацькавых братоў было не менш за чацвёра дзяцей. Усе дзядзюкі жылі ў Мокрым.

Бацька спачатку быў за тэлеграфіста ў Быхаве. А потым падвучыўся і пайшоў у Магілёў дыспетчарам на чыгуначную станцыю. Працаваў па 12 гадзін. Магілёў і да вайны з’яўляўся буйным чыгуначным вузлом. У размовах бацька прыгадваў розныя гарады і населеныя пункты, напрыклад, Навазыбкаў. А гэта ўжо Расія. Магілёў як чыгуначная станцыя кантраляваў вялікі адрэзак дарогі. Ажно да Гомеля. Былі і дарожныя здарэнні. Бывала, нехта пад цяжкік трапляў, здаралася аварыя. Бацька ўсё гэта моцна перажываў. Гаспадарка ён мала займаўся. Хоць і любіў касіць, добра ўпраўляўся з коньмі.

Росту бацька быў невысокага, але зграбны, прыгожы з твару. І надта хораша спяваў. Голас мяккі, багаты на інтанацыі, вельмі прыемны. Душка любіў я бацькавыя спевы. І ў любой кампаніі Юзік — так сябры між сабой называлі бацьку — быў заўжды жаданым госцем. Калі на добрым падлітку вясковыя хлопцы пускалі ў ход кулакі, бацька выступаў пасрэднякам, за што яму часцяком перападала і ад адных, і ад другіх. Але сваёй “міратворчай” місіі не кідаў.

Вельмі добра памятаю тую хату, у якой жылі да вайны. Добра збудаваная, пяцісценка. На дзве палавіны. Адна — чыстая, вокнамі выходзіла на вуліцу. А ў другой палове хаты — кухня, печ. Досыць шырокі, прасторны двор. Вялікая пуна, клець — асобнае збудаванне, дзе стаяла зерне і прадукты, якія не баяцца марозу. Клець цёмная, з маленькім акенцам. Паднавес спалучаў клець і стопку, дзе захоўваліся бульба, буракі. Зімой стопку прагравалі. Брама была, фортка, высокі плот з бярвення. Трымалі карову, цялё, свіней. Пэўны час — авечак. Сена і дрывы куплялі.

У бежанцы

Як пачалася вайна, мне споўнілася дзесяць з паловай гадоў. І такое было абвост-

ранае ўспрыманне ўсяго... Памятаю многія дэталі, падрабязнасці, хоць з таго часу колькі дзесяцігоддзяў мінула. Цяперашнія падзеі, можа, і не так запамінаюцца. А тое, што ў маленстве — яно, сапраўды, незабыўнае. Калі пайшоў у школу, я сее-тое запісваў — для памяці. Але хто тады тыя запісы чытаў? І ў гады вайны, і пасля вайны жылося вельмі цяжка.

Як у вёсцы пачалася страляніна, бачу, праз нашу вуліцу, праз гарады бяжыць салдацік. Ён ужо вінтоўку кінуў, пілотку трымае ў рукаў, рамень расшпіліў і таксама кінуў, каб лягчыць бегчы. Бег у бок Дняпра.

Нашы — амаль няўзброеныя. А немцы іх гналі на танках. Танкі падышлі з-за рэчкі, ад вёскі Трысцівец. І трасіруючымі пачалі біць па апошнім цяжніку, які ўжо адыходзіў. Бо чыгунка — побач з Мокрым. Танкі і запалілі вёску. Можа, яны і нядоўга стралялі. Можа, каб загадзя была падрыхтавана вада, пясок, можна было і патушыць... Але хто ж ведаў, што так будзе?

Многія хаты згарэлі. Успыхвалі імгненна. Хата Жукавых была побач з намі, яна першая і загарэлася. Ад яе полымя на нашу перакінулася. Можа, каб мужчына быў у доме... Але паколькі бацька да вайны працаваў чыгуначнікам, яго адрозу змабілізавалі. Як толькі пачало гарэць, бабуля Аксіння паспела залезці на гарышча, каб пазнімаць рэчы, якія там захоўваліся, паскідала іх уніз. А мы, дзеці, ускочылі ў хату. Пытаемся ў маці: “Што браць?” Яна нам: “Што можаш, што пацягнеш, тое і вынось...”

Вельмі шкадавалі, што згарэла цялё. Карова была на пашы, а цяля на ногі хворое было. І дрывы згарэлі, і пуна, і стопка, і клець, і хата. Адным словам, босыя на вогнішчы. Пайшлі ў глінабітку, якая стаяла каля чыгункі, адтуль было добра відаць, як дагарала вёска. Не ўся згарэла. Канец вёскі і пачатак — засталіся. Але выкаціла шмат. Асабліва ў сярэдзіне.

Страляніна. Хаты няма. Жах! Уражанне, што свет рушыцца. Маці плача, разгубленая. Але ж трэба нешта рабіць, трэба малых ратаваць. Перад маімі вачыма, які насланне, усё стаяла хата ў полымі пажару.

Мамін стрыечны брат, дзядзюка Міша, запрог двух коней. Ноч перачкалі ў глінабітку, а пад раніцу, калі сонца яшчэ не ўзыхло, а толькі пачало святлець, паехалі ў бежанцы. Спачатку ў Касічы, а потым у Людкоў. Бо праз нашыя вёскі шла лінія фронту. Чырвоная Армія замацавалася на левым беразе Дняпра, а немцы адрозу фарсіраваць раку не маглі.

На адной фурманцы — Іван, яму адзінаццаць, я, Талік, яму чатыры, і Валечка — ёй тры гады. Дзеці, лічы. Конь ледзь цягне. Баба Аксіння і мама ішлі пехатою. На другім возе — дзядзю Міша, ягоная жонка цеця Дуня (у іх хата таксама згарэла) і Польшка, Паліна Міхайлаўна, іхняя дачушка.

Да гэтага часу памятаю тую дарогу — абрывы, чырвоная гліна. Сонца ўзыходзіць... Ехалі доўга. Прыехалі ў Касічы да сваякоў. Размясцілі нас у нейкай хаце. Пабылі мы там трохі. Але ізноў узялася страляніна. То купка чырвонаармейцаў ідзе, то немцы іх на танкетках даганяюць. Мы ж хацелі праехаць туды, дзе фронт ужо прайшоў.

Паехалі ў іншае месца — у Людкоў. Пасялілі нас у новай, толькі пабудаванай хаце. Але як напалі на нас ночку клапы і блохі! Гэта была такая пакута! Трываць немагчыма! Кожную секунду цябе нехта кусае. Кажу: “Бабуля, не магу спаць!” Іван кажа: “Бабу-

ля, і я не магу!” Пайшлі ў двор, на вуліцу. На возе як змаглі, так і ляглі. А як бабуля і маці спалі, я і не ведаю. Адтуль, з Людкова, бабуля хадзіла пехатою ў Мокрае даць карову. А потым і засталася там.

Калі мы вярнуліся назад, на сваё папалішча, прыйшла да нас баба Паўліна, жонка старэйшага бацькавага брата Ягора Кірылавіча, і кажа: “Ідзіце да нас! Свяжкі ўсё-такі!” У хаце бабы Паўліны — я сям’я і нас, дзядзю, чацвёра. Маці, Марфа Іванаўна, бабуля Аксіння Раманаўна. Было вельмі цесна. Усе мы спалі на адным ложку. Упokat, упоперак. Пад ногі падстаўлялі нейкую лаўку. Так мы перабілі зіму 41-га і пачатак 42-га года, а летам 42-га года пачалі будаваць новую хату.

Новая хата

Ставіў яе Іван Кірылавіч. Выдатная асоба! Усё мо рабіць. Залатыя рукі. Цесля, столляр, печы складваў адмысловыя. Клопатаў, вядома, было шмат. Спачатку купілі трысцен. Купілі не хату, а стопку. Што такое “стопка”? Збудаванне, дзе зімой бульба захоўваецца. Вокнаў там няма, адны дзверы. Наймаюць талаку, завуць сваякоў, асабліва ў каго коні ёсць, і за дзень бярвенні перавозьцяць. Сценкі ў стопцы сучальныя, значыць, потым вокны трэба рабіць. Усім гэтым займаўся Іван Кірылавіч.

Падруб — тое, на чым трымаецца хата, фундамент, павінен быць новы. Звычайна падруб робяць з камення ці з цэглы. Але іх не было. Мы рабілі звычайны, драўляны.

Дрэва было ўзята з кладбішча. У нас не казалі — “могілкі”, казалі кладбішча. Гэта цэлая гісторыя, у якой адлюстроўваецца і дурноста начальнікаў, і разгубленасць перад небяспёкай. Перад вайной савецкія ваенныя камандзіры загадалі спілаваць усе сасонкі на могілках. На ўзроўні чалавечага росту. Разлічвалі на тое, што дрэвы будуць перашкодай для танкаў. Так у нас рыхтавалі абарону. Але чаму танкі павінен абавязкова ісці на лес, калі побач чыстае поле? Смех!

Як толькі немцы дайшлі да Дняпра, калі страляніна заціхла, народ кінуўся на могілкі — хто з коньмі, хто так, каб ссечаныя сасны забраць сабе. Пілаваць не было калі. Тапаром абсякалі галіны, на калёсі і — хуценька дадом! Шмат было эпізодаў і смешных, і трагічных — якіх заўгодна! Наш аднавясковец Кірыла Кавалеўскі разам з сынам прыбег на могілкі, нарабіў на дрэвах зачосаў і там напісаў: “Кавалеўскі”, “Кавалеўскі”. Шмат нарабіў такіх памет! Але адрозу ж ён іх не пацягне! Ну, адно, ці два, ці тры — колькі конь зможа. А прыходзілі іншыя — і пакуле вазіў Кірыла бярвенні ў вёску, счэсвалі гэты надпіс і надпісвалі сваё прозвішча: напрыклад, “Жукаў”, “Жукаў”, “Жукаў”. Адшукай потым, што там было напісана раней! І сяркі ўзніклі, і крыўда засталася... Хто колькі мог, столькі бярвенняў і ўхапіў. Нам засталася адно ці два.

На пачатку вайны калгасы распустілі. Раздалі коней, кароў. Нават калгасныя збудовы, стайню, кароўнік, таксама падзялілі. Нам дасталася адна сцяна, сценка свірна. Трэба ж было нейкі хлеў пабудавач, бо карова заставалася адзіным паратункам сям’і з чатырма малымі дзецьмі.

Памятаю, восенню 1942 года, калі ўжо вырасла новая бульба, мы ўлезлі ў новую хату. Як перабіраліся, дык у нас нічога не было — апроч каровы. Ажэнне — тое, што на нас. Вельмі бедна жылі, вельмі цяжка. Чацвёра дзядзю і дзве жанчыны... Маці расплацілася з Іванам Кірылавічам за рабо-

ту зернем, якое мы сабіралі, адала вельмі дабротны бацькаў касцюм.

У 1943 годзе Івана Кірылавіча забілі немцы. Дзядзюка на санях ехаў разам з аднавяскоўцамі малоць збожжа ў суседнюю вёску, Зіма, раніца, туман. У Мокрым у той час стаялі немцы. Здаралася, яны з’езджалі, вёска два-тры дні была без немцаў, потым яны з’яўляліся ізноў. Абстаноўка тады была вельмі напружаная. Вакол партызаны. У немца, што стаяў на пасту, была зброя, напэўна, з аптычным прыцэлам. Ён — усіх і пастраліў, хто на возе ехаў. Аднаго, другога, трэцяга... І як толькі хто спрабуе да воза падысці, ён зноў пачынаў страляць. Так гэтыя сані з кулямі зерня і з забітымі прастаялі ўвесь дзень. Якраз насупраць нашай хаты. Як неслі тры труны на могілкі, плакала ўся вёска...

Пра партызанаў і гета каля Сапаяжынкi

У час вайны ў вёску раз-пораз траплялі газеты, якія выдаваліся ў Мінску або ў Магілёве. Памятаю некаторыя малюнкi з тых газет, карыкатуры. Газеты змяшчалі крытыку бальшавікоў, заклікалі: “Знішчайце жыдоў і камісараў, ворагаў нашага народа!”, “Выдавайце партызанаў!” Але не памятаю, каб нехта некага выдаў.

Увогуле партызанам цяжка было трапіць у нашу вёску. Побач, у Быхаве, стаяў вялікі нямецкі ваенны гарнізон. У дадатак, побач знаходзіўся аэрадром. Пабудаваны да вайны, ён лічыўся адным з буйнейшых у Савецкім Саюзе, бо прымаў самалёты рознага тыпу. Немцы карысталіся аэрадромам — не толькі самой пляцоўкай, але і казармамі, ангарамі і г.д. Калі адступалі, усё ўзарвалі. Я гэта бачыў, бо аэрадром ад Мокрага — літаральна праз рэчку. Каля аэрадрома размяшчаліся трох-, чатырохпалерховыя казармы з цэглы. Раптам ты бачыш — гук узрыву яшчэ не даляцеў — дым, пыл... Потым дом развальваецца на тваіх вачах. Жудасна!

У 1942—1943 гг. немцы сапраўды лютавалі. Вестка пра тое, што немцы спальваюць вёскі, ды яшчэ і з жывымі людзьмі, імгненна далятала да Мокрага. Маўляў, гэта адплата, помста за дапамогу партызанам. Пачуае не толькі дарослых, але і нас, падлеткаў, кідала ў жах. Як гэта — згарэць жывым? А такі трагічны лёс напатакў многія паселішчы, адны з іх недалёка ад нашай вёскі — Студзёнка, Гарадзец, Сяліба, Ветранка, крыху далей — Смаліца, Хамічы, Дабужа, Боўкі.

Бачылі мы, як немцы зганялі яўрэяў у гета. Яно знаходзілася ў Сапаяжынцы. Шклоў, Магілёў, стары Быхаў, Рагачоў — гэта былі яўрэйскія цэнтры, праз якія раней праходзіла лінія аседласці. У Мокрым было мала яўрэяў. А ў Быхаве — шмат. І яны не паспелі эвакуіравацца.

Зімой 1941—1942 года, калі немцы ганялі нас, вясковых жыхароў, расчышчаць ад снегу грунтовыя дарогі, мы, дзеці, падлеткі, часам заходзілі ў школу ў Сапаяжынцы, каб пагрэцца. Там, у былых класах немцы трымалі яўрэяў. Немцы думалі, што ў іх шмат золата. Памятаю, што ў школе было цесна. Шум, гам, крык. Там і хворыя людзі, і старыя... Усе з шасцікутовай зоркай. Апанутыя вельмі бедна. Асуджанасць нейкая ў тварах была. Немцы дазвалялі яўрэям хадзіць па вёсках, жабраваць. Баяліся яны чамусьці ў партызаны ісці. Як дзіця, я, вядома, не ўсё разумеў.

Памятаю, былі мы з маці на агародзе, аббівалі ячмень. Нехта з суседзяў сказаў, што яўрэяў расстрэльваюць. У нас ніколі не казалі “жыды”. Казалі — “яўрэі”. Чутны былі крыкі моцныя і чэргі. Можа, з аўтамата. Можа, з кулямёта. Расстрэльвалі паміж Сапаяжынкай і Дняпром. Выкапалі роў. І доўгадоўга стралялі. І крык быў чуцен здаля. Потым людзі, якія туды хадзілі, расказвалі, што доўга дыхала там зямля, жывых шмат пазасыпалі... Страшэнна!

Як ратаваліся?

У часе вайны немцы то ёсць, то іх няма. То з фронту іх на адпачынак прысылаюць. І кожны раз нас выганялі з хаты. Таму, што ім трэба жыць. А ты — дзе хочаш! Немцы выбіралі хаты лепшыя. І імкнуліся размяшчацца купна. Каб побач быць.

(Працяг на стар. 15)

17 студзеня споўнілася 60 гадоў мастацкаму кіраўніку Мінскага абласнога драматычнага тэатра Мікалаю Мацкевічу. Нарадзіўся Мікалаі Пятровіч у вёсцы Старое Сяло на Зэльвеншчыне. У дзяцінстве марыў стаць кінаакцёрам, быў актыўным удзельнікам мастацкай самадзейнасці. Так атрымалася, што свой працоўны шлях пачаў ля станка — працаваў токарам, фрэзероўшчыкам. Але ж душа адоранага юнака прагнула іншага: цягнулася да мастацтва, тэатра. Закончыў Магілёўскае культасветвучылішча, вучыўся ў Беларускам дзяржаўным тэатральна-мастацкім інстытуце. Пэўны час працаваў у Слуцку, дзе паставіў шэраг спектакляў: «У спісках не значыўся» Б. Васільева, «Старэйшы сын» А. Вампілава, «Апошні тэрмін»

В. Распуціна, «Плытагоны» У. Галубка і інш. З 1982 года — у Маладзечне. На сцэне народнага тэатра ўвасобіў дзясцят п'ес, у тым ліку «Радавыя» А. Дударова і «Вежа» А. Дударова і У. Някляева.

Менавіта М. Мацкевічу належыць ідэя стварэння ў Маладзечне прафесійнага калектыву. З дня яго заснавання (9 лютага 1991 г.) — ён мастацкі кіраўнік і галоўны рэжысёр тэатра. За гэты час паставіў больш за 15 спектакляў, многія з іх атрымлівалі ўзнагароды на рэспубліканскім фестывалі «Маладзечанская сакавіца», іншых фестывалях. Вельмі плённа супрацоўнічае рэжысёр з драматургам А. Дударавым. Не хто іншы, як М. Мацкевіч першым даў сцэнічнае жыццё такім яго п'есам, як «Адчуранне», «Прынц Мамабук», «Вавілон», «Кім» (п'рэм'ера апошняга адбылася 17 студзеня 2001 года, у дзень нараджэння рэжысёра), а «Радавыя» былі пастаўлены ў Маладзечне толькі на тры дні пазней за купалаўцаў. З іншых спектакляў М. Мацкевіча варта назваць такія вядомыя пастаноўкі, як «Зямля» Я. Коласа, «Чорная нявеста» Ж. Ануя, «Двое на арэлях» У. Гібсана, якія мелі нямаля станоўчых водгукаў сярод тэатралаў.

Не забывае М. Мацкевіч і пра маладую беларускую драматургію: дзякуючы яму сцэнічную прапіску атрымалі п'есы «Секс па пералісцы» Л. Вашко і «Аўчары» В. Лапціка. Хочацца пажадаць юбіляру добрага здароўя, моцы духу, каб яшчэ доўга-доўга радаваў глядачоў сваімі новымі спектаклямі.

На здымку: сцэна са спектакля «Прынц Мамабук» А. Дударова.

Віктар МІКАЛАЕЎ.

Фота А. СПРЫНЧАНА і А. КАСКІНА.

У латвійскім выдавецтве

У латвійскім выдавецтве «ZVAIGZN ABC» выйшлі падручнікі для 2 класа латвійскіх школ «Русское слова» і «Русский язык». Іх аўтарам-складальнікам з'яўляецца прафесар Даўгаўпілскага педагагічнага ўніверсітэта габлітаваны доктар педагогікі Людміла Цімошчанка. Тут побач з творамі класікаў сусветнай літаратуры, у тым ліку рускай і латышкай, змешчаны ў перакладзе на рускую мову вершы і загадкі беларускіх паэтаў Якуба Коласа, Васіля Зўенка і Станіслава Валодзькі.

Н. К.

ПЕРАКЛАДЫ

На пераломе стагоддзяў

Зоя Манькоўская (1847—1911) пачынала складаць вершы, калі вучылася ў прыватным пансіёне Клячкоўскай у Вільні. Вершы свае чытала самому Уладзіславу Сыракомлю. На гэта яна пайшла, таму што, даводзячыся племянніцаю швагру Сыракомлі, часта бывала ў доме паэта ў Барыкаўшчыне. Умаі 1862 года, за чатыры месяцы да смерці, Сыракомля прысвяціў сваёй першай вершы «Да панні Зоф'і Манькоўскай», у якім запавяшчаў ёй быць пасля яго пясняркай «на сіратлівай Літве». Аднак запавест гэты яна спраўдзіла не адразу. Выйшаўшы замуж за Вацлава Тшашчоўскага, афіцэра-артылерыста расійскага войска, яна доўга не адважалася выступаць у польскім друку, каб не зашкодзіць мужавай кар'еры. Выйце падказаў мужчынінскі крытыкі Адам М-скі, імя і скарачанае прозвішча бацькі. Ім паэтка падпісвала свае вершы, імят друкуючыся ў польскай

перыёдыцы на пераломе стагоддзяў. Да беларускага слова звярталася, калі снывала з сялянскімі дзядзючатамі ў роднай Дарагавіцы, што недалёка ад Капыля, і калі перакладала з польскай мовы вершы Тэафіля Ленартовіча, Марыі Канапіцкай, Яна Чачота. Гэтымі перакладамі, стылізаванымі да меласу беларусаў, яна і увайшла ў гісторыю беларускай літаратуры. Яе польскамоўная спадчына, таленавітая псіхалагічна-канфліктным ЗМЕСТам і мастацкай ЗМЯШЧальнасцю вобразаў, застаецца пакуль закрытай для шырокага кола. Прапанаваны ў гэтым варыянце перакладаў з яе паэзіі канца XIX — пачатку XX стагоддзя — гэта запрашэнне адчыніць дзверы ў свет перажыванняў таленавітай дачкі Беларусі.

Уладзімір МАРХЕЛЬ

Адам М-скі

(Зоф'я ТШАШЧОЎСКАЯ)

Думкі

I
Павяла мне болем бяздонным,
Непазбытай туюю
Па днях юначых — маем нястомным,
Пякучаю парою,

Па тваіх вачах, поўных пляшчоты,
Па вуснах, шчодрых жарам,
Па арліных нашых небаўзлётах,
Па мроівах — нектарам.

Не мелі свабоды мы з табою,
Ярмо гняло без меры,
Дзе ж душы, куды сплылі вясною
Плыўцы нябеснай сферы?

II
Мне нічога так не шкода
Гэтым часам хмарным,
Як сіл былых, не спажытых,
Ды сцёртых намарна.

Мне нічога так не шкода,
Змогі, слёз юначых,
Як не выбухлых вулканам
Нашых сэрц гарачых.

Не дапітых пацалункаў,
Шчасцю хвіль не даных
І няспоўненых жаданняў,
Сноў недаспяваных.

Не шкода зжатых каласоў,
Раз яны даспелі,
Гнёзд пустых, як птушаняты
Ужо з іх паляцелі.

Юнака тады не шкода, —
Толькі б мук не многа, —
Як у бойцы ўпаў ён з крыкам:
«Мая перамога!»

III
Да цябе, нібы зяюла,
Я лячу душою,
Да тваіх грудзей хінуся,
Будзем мы з табою.

Узняліся мае песні,
Што даўно замерлі,
Завілілі ў твайм вуху,
Ды слязы не ўцёрлі.

Ты з галоўкаю пахілай
Сумная такая,
Мне твой смутак, нібы камень,
Грудзі разбівае.

На сябе твой боль узяў бы,
Ды не зменіш долі.
Рэчкай быстрай раз'ядналі
Дзве стаяць таполі.

Іх асобна віхар зломіць
Ці прыру зрухоча,
Толькі вецер лучыць рэхам
Одум іх сірочы.

Не знаю

Мо гэта лёгка, думае каторы,
Кідаць дзяцінства любасныя мары?
І быць плытом, пакінутым на моры?
Глядзець, як падаюць твае штандары?

Занадта казкі бабчыны святыя
Былі душой дзіцячай ахінуты,
Задоўга ішлі са мною казкі тыя,
Каб з імі развітацца без пакуты.

Хоць ёсць перакананні, досыць сілы,
Ці ж раз паддамся раніям падману?
Або, як родных бачу я магілы,
Шукаць іх дух у небе перастану?

Нібы той грэк, што ажыўляе
І геніяў і німфаў гурт вясёлы,
Калі са мною мара маладая,
Я бачу: вокал духі і анёлы.

Над рогам месяца, у срэбным полі
Не раз мне блісне постаць дарага,
І па даўнейшай звывцы, мімаволі
Мае ўжо вусны шэпчаць: «О Святая!»

А колькі ж раз бадзягаю ў самоце,
Адчуўшы стому ад жыцця і працы,
Хацеў бы ўкленчыць сцішана ў сумоце,
Мець да каго ўжо «Ойча наш!» азвацца.

Я знаю, шлях у вернікаў прасцейшы,
І ім лягчэй даецца падарожжа,
Ды раз арлінай думкаю ўзляцеўшы,
Сном вусеня заснуць ужо не можаш.

Я горды, мне падманвацца не трэба,
Хоць распачаю грудзі апякаю,
Сноў немагчымых не пускаю ў неба,
Прад тайнаю быцця кажучы: не знаю.

Адказ

Пытаешся, чаму такі я смутны,
Без долі ў песні, тым сардэчным рэху?
Чаму, нібыта нейкі дух пакутны,
Я па жыцці іду без следу ўсміху?

Маё дзіцятка, мой анёл ахвочы,
Была твая ішч думка спавівана,
Як сонцу ў твар мае глядзелі вочы,
А сонца згасла між выцця ўраганаў.

Ды хвіля бляску тога, што звысоку,
Была з таемнай сілаю нязломнай,
Калі чыйму яна бліснула воку,
Таму ў жыцці заўсёды будзе цёмна.

Замалады, выношваў я намеры
Ды пазіраў навокал з летуценнем
І, як арл у наднябеснай сферы,
Лунаў з братамі думкаю, імкненнем.

І трэ было з паветранай той горкі
Зваліцца на зямлю, у лёх аблогі
І ўжо не згледзець болей яснай зоркі,
Ідзі вялікіх і ахвярнай змогі.

І ўжо агменем больш не пачувацца
Спаміж сяброў у братнім духаў коле,
Жывым слаўцом ніколі не азвацца
І смела галавы не ўзняць ніколі.

А я быў малады, узнісла-мройны,
Я з тых, хто гвалтам шую гнуць не будзе.
Не ведаеш, якія вёў я войны,
Калі смяўся, змеі лезлі ў грудзі.

Як цяжка, колькі трэба было сілы,
Каб сэрца закілаў я маладое
І каб душу, якая мела крылы,
Упрог у плуг, нібыта быдла тое.

Пайсці я быў бы на пакуты здольны
І кроў да кроплі выліць без трымцення
За пробліск за адзін заранкі вольны,
За выкрык за адзіны вызвалення.

Ці знаеш кнігу Данта, дзе славыты
Паэт ідзе ў свет пекла таямнічы?
Ты глянь на твар яго, то ж здань пакуты,
Хоць і вяла яго там Беатрыча.

Ён распавёў, як цяжка на парозі
Ступаць чужыя, ну а хлеб бадзячы
Гарчэй за ўсё. З майго жыцця дарогі
Я зразумеў, што тая скарга значыць.

Утож жыцця майго не быў шаўковы,
Я знаў хвароб нямогласць і хімеры,
Няпэўнасць заўтра, нэндзы шлях суровы,
Скон блізкіх, пахаванне добрай веры.

Братоў страчаў я на шляху ўпадлення,
Што, родных кінуўшы, ішлі ў свет далёкі,
Але не мог кідаць у іх каменя,
Бо подласць іх — ад голаду уцёкі.

Мець стол раскошы не было нагоды,
Не піў з уцехі піннага напою,
Жыву, бо песня берагла заўсёды:
Яна ёсць Беатрычаю маёю!

Усё мінула, знаю — здацца трэба
І ўжо без веры ў іншыя засветы
Сысці, зямнога не знаўшы неба,
У змрок магільны ў свеце гэтым.

Гляджу я ў цемру смелымі вачыма,
Няздольны выжаброўваць дараванне,
А ў песні чуць гук шчасця немагчыма:
Яго зглушыў стоен братняга канання.

Мяне, дзіцятка, смутак не кідае,
Як ліст трыміць увосень на таполі
Пакуль, сарваны віхам, не спадае,
Так сэрца ў заміранні знае болі.

Не суджана мне мець па-над магілай
Ціш у грудзях, жалобай ахінутай,
Бо што жыццё яшчэ мне падарыла? —
Бязмежжа па тае тугі пакутнай.

Цень

А я сплыў у цень... расплыўся ў цень...
Мо вясною, пад прамень
З салаўіных прамаўлень
Песня выпырхне туюю
І табе нашэпча мрою:

Ах! мінуўся цень...

А я сплыў у цень... расплыўся ў цень...
З болю і маіх трыміцень,
З сэрца выбухне пламень,
Як ручай, які ўздыхае,
Застанецца песня тая

І мой бледны цень...

А я сплыў у цень... расплыўся ў цень...
Светлым ранкам ясніць дзень
У сонцы залатых ірэдзень;
Ён не вечны ў тым парадку:
У ноч прыойдзе, я ж — у згадку,

У бледны, ніклы цень.

Песняры

У землях Адама, у Людвіка землях,
Хоць знікла веліч часу і сіл,
Шчэ засталася музыка зеля,
Што абдымае горкі магіл.

Вецер шуміць там і размаўляе,
Хто ж іх з дзяцінства слухае шум —
Сэрца сваё навек запаўняе
Любасцю моцнай, загадай дум.

Хто ж мы такія? Як жа нам звацца?
Што абуваем? З ежы ёсць што?
Можна, найлепей будзе прызнацца:
Імя паэта — тлум і нішто!

Бо наша песня ёсць лес зялёны,
Убогі загон, капліцы зvon,
Ёсць кропель поту пэўна мільёны,
Пакуль для хлеба выхадзім плён.

Ёсць любнай песні вечная змога
Па-над суровай жорсткасцю зім,
Ёсць мужнай сурмы покліч-трывога
Ці спеў дзявочы па-над усім.

Ёсць сялян нашых шэрыя світы —
Слава й жалоба для песняроў,
Імі іх труны будуць укрыты
Пад гук дзядоўскіх лір жабракоў.

Калі ж песняроў возьмуць магілы,
Як бы ціскі труны не цягнуць,
Выйдзе Анёл, разгорне крылы
Душа паэта, узнятая ў спеў.

У зеллі звініць, гайдае галіны,
Хвалі ў тонях калыша, траву,
Новых святых кладзе падваліны,
Руінам кажа: «Узняць галаву».

Тысячай звёнаў сэрца абдыме,
Вочы запаліць, вынішчыць страх,
Шэрагі духаў песенка ўздыме —
Хто ж быў паэт? Анішто ён, прах!

Пераклаў
Уладзімір МАРХЕЛЬ

Штогоднік, якому няма цаны

Археаграфія — гэта навука, якая распрацоўвае тэорыю і метады публікацыі дакументаў. У больш шырокім сэнсе яна займаецца пытаннямі, звязанымі з уяўленнем у навуковы ўжытак пісьмовых крыніц на стадыі іх пошуку і збору, уліку і апісання, а таксама публікацыі. Археаграфія ўзнікла ў Еўропе ў XVI стагоддзі. Што датычыцца нашых зямель, складанне вопісаў і архіваў пачалося ў 1494 годзе. На шлях самастойнага развіцця беларуская археаграфія выйшла ў 1920-я гады, пасля стварэння Інстытута Беларускай культуры, а ў 1925 годзе Археаграфічная камісія Інбелкульту на чале з М. Доўнар-Запольскім падрыхтавала "Беларускі архіў". У студзені 1926 г. у Мінску адбыўся першы з'езд даследчыкаў археалогіі і археаграфіі. На вялікі жаль, далейшы ход падзей мала спрыяў ажыццяўленню яго рашэнняў.

З тых часоў прайшло амаль тры чвэрці стагоддзя. 27 студзеня 2000 г. калегія Дзяржкамархіва Рэспублікі Беларусь зацвердзіла "Палажэнне аб Археаграфічнай камісіі Дзяржаўнага камітэта па архівах і справаходстве Рэспублікі Беларусь", паводле якога яна з'яўляецца ведамасным каардынацыйным, навукова-метадычным і публікатарскім цэнтрам. Старшынёй быў прызначаны прафесар Р. Платонаў, а яго намеснікамі — навуковцы У. Крук, М. Шумейка і Я. Янушкевіч. Адначасова калегія Дзяржкамархіва прыняла рашэнне аб выданні з 2000 года "Беларускага археаграфічнага штогодніка".

І вось ён перад намі — першы выпуск яго, які выйшаў у свет у лістападзе мінулага года і складаецца з артыкулаў па археаграфіі, архівазнаўстве і архіўнай справе, крыніцазнаўстве і спецыяльных гістарычных навук, тэксталогіі і гісторыі дзяржаўных устаноў.

У раздзеле "Археаграфія", акрамя вельмі каштоўнага матэрыялу Міхася Шумейкі "Станаўленне і развіццё беларускай археаграфіі ў 1-й палове XIX ст.", усіх, каго хвалюе гісторыя беларускай культуры, безумоўна, зацікавіць артыкул дырэктара Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Ганны Запартыкі "Да гісторыі калек-

цый аўтографу з бібліятэкі і музея старажытнасці А. К. Ельскага ў Замосці". Грунтоўны аналіз становішча архіваў і архіўнай справы ў краіне на сучасным этапе дадзены ў матэрыяле старшыні Дзяржаўнага камітэта па архівах і справаходстве Рэспублікі Беларусь Аляксандра Міхальчанкі "Архівы Беларусі на мяжы XX—XXI стагоддзяў: накірункі развіцця".

Увагу чытачоў "ЛіМа", на мой погляд, прыцягне, перш за ўсё, вельмі змястоўны матэрыял вядомага літаратуразнаўцы Міхася Мушынскага "Першы Поўны збор твораў Янкі Купалы: канцэпцыя выдання і яе практычнае ўвасабленне". У ім ёсць такія радкі: "...новае выданне спадчыны Янкі Купалы ў 9 тамах з'яўляецца (паводле тыпу) крытычным, навукова каментаваным (паводле віду) поўным, паколькі ўключае ўсю мастацкую публіцыстычную і эпістальную спадчыну паэта, вядомую на сённяшні дзень.

...Мы ставілі за мэту праз паўтара падачы матэрыялу наблізіць чытача да глыбейшага ўспрымання Купалы як мастака, паэта-навагара, адраджэнца, духоўнага бацькі нацыі, аднаго з заснавальнікаў айчынай драматургіі, выдатнага перакладчыка, палымянага публіцыста-мыслера, буйнога грамадскага, культурнага дзеяча. І зразумела, як чалавека, як непаўторную асобу. Нам патрэбны не адрэдагаваны, не выпраўлены, не палепшаны, а рэальны, праўдзвы, аўтэнтычны Купала, менавіта такі, якім ён быў у жыцці. Паўната спадчыны — літаратурнай, публіцыстычнай, эпістальнай — заклікае паказаць сапраўднае месца паэта ў нацыянальным адраджэнні, у духоўным жыцці грамадства, народа".

Галоўны навуковы супрацоўнік аддзела старажытнасці і новай літаратуры Інстытута літаратуры НАНБ Геннадзь Кісліў пралічыў роздзям з вольту сваёй працы над матэрыяламі Беларускага архіваў — "Над старымі радкамі". Ён прызначае: "Мне шмат даваўся займацца ўзнаўленнем біяграфій беларускіх пісьменнікаў, дзеячаў культуры і вызваленчага руху. Цікавая, захапляючая, трэба сказаць, праца, нечым блізка да цуду ўваскрэснення.

Прынцыпова важныя зыходныя біяграфічныя звесткі даюць даследчыку метры-

кацыйныя дакументы, якія захоўваюцца ў фондах праваслаўных і каталіцкіх кансісторый. Сваёй юрыдычнай дакладнасцю і аўтарытэцкаю гэтыя матэрыялы нярэдка кладуць канец многім спрэчкам і сумненням адносна дат жыцця таго ці іншага дзеяча".

У апошні час у рэспубліцы і за яе межамі выйшла шмат кніг і артыкулаў, у якіх даследаецца праблема беларусізацыі ў 20-я гады XX стагоддзя. У некаторых чытачоў нават паўстае пытанне: "Колькі ўжо можна пісаць пра гэта?". Але Расціслаў Платонаў здолеў сказаць новае па вызначэнні беларусізацыі як партыйна-дзяржаўнай палітыкі, па распрацоўцы канцэпцыі беларусізацыі, па этапах і прыкметах згортвання беларусізацыі. Гэтаму прысвечаны яго грунтоўны артыкул "Беларусізацыя 1920-х гадоў: асаблівасці і праблемы ажыццяўлення".

У кастрычніку 2000 года аўтару гэтых радкоў давялося быць сведкам вострай дыскусіі аб сэнсе і накіраванасці беларусізацыі 1920-х гадоў, якая адбылася ў час міжнароднай навуковай канферэнцыі ў Польшчы, у горадзе Беластоку. У сувязі з гэтым нельга не згадаць і з выносамі Р. Платонава. На яго думку, беларусізацыя выступала адначасова і як партыйная, і як дакладна акрэслена дзяржаўная палітыка. Калі меркаваць па дакументах ЦК КП(б)Б, а таксама па дзяржаўных актах БССР 1920-х гадоў, то беларусізацыю трэба разглядаць як важнае працяўленне накіраванасці нацыянальнай палітыкі на гаспадарча-эканамічнае, нацыянальна-дзяржаўнае і асабліва духоўна-культурнае адраджэнне беларускага народа.

"Галоўліт БССР (1923—1991)" — артыкул Уладзіслава Ракашэвіча. Ёсць усе падставы сцвярджаць, што перад намі адзін з самых каштоўных і цікавых матэрыялаў штогодніка. Мы даведваемся, што ў сакавіку 1928 года на пасяджэнні бюро ЦК КП(б)Б падверглася крытыцы дзейнасць Галоўліта БССР за дазвол публікацыі цыкла вершаў Я. Пушчы "Лісты да сабакі". У тым жа годзе пад забарону трапілі артыкул Я. Лёска "Асноўныя матывы ў творчасці М. Багдановіча" за яго "нацыяналістычны змест", вершы К. Крапівы "Канцэрт" і "Бараны", "як сатыра-

на палітыку партыі ў галіне друку", вершы Я. Купалы "Чужым" "за іх шавіністычны і антысавецкі змест". У шавінізме абвінавачваўся верш Я. Коласа "Ваяцкі марш".

Нарыс загадкава аддзела Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі Сяргея Рыбчонка "Гэтага просяць яўрэі, якія жадаюць справядлівасці" знаёміць чытачоў з ходам і вынікамі пералісу яўрэяў мужчынскага полу, які быў здзейснены ў Расійскай імперыі ў 1874 годзе.

Заслугоўваюць увагі агляд архіўных фондаў, шэраг дакументаў па пытаннях палітычнай, эканамічнай і сацыяльнай гісторыі Беларусі, а таксама змешчаныя ў кнізе бібліяграфія, рэцэнзіі і хроніка.

Сярод аўтараў штогодніка — кіраўнікі архіўнай справы і шэраг архіваў нашай рэспублікі Уладзімір Адамушка, Ала Галубовіч, Вячаслаў Селяменюк, вядучы палеограф НГАБ Аляксандр Груша і архівіст Кацярына Вербаўева, дырэктар і адказны супрацоўнік Беларускага навукова-даследчага інстытута дакументазнаўства і архіўнай справы Уладзімір Фядосаў, Геннадзь Гарбачоў, Сяргей Жумар, Юрый Несцяровіч, Анатоль Валахановіч, навуковцы Яўген Анішчанка, Сяргей Новікаў, Уладзімір Свяжынскі, Віталь Скалабан, Міхаіл Спірыдонаў, грамадскі дзеяч Аркадзь Туюсцік, галоўны рэдактар "Чырвонай змены" Аляксандр Карлюкевіч.

Важна, што ў склад рэдкалегіі "Беларускага археаграфічнага штогодніка" уваходзяць прадтаўнікі не толькі Беларусі, але і Расіі (М. Ларын), і Украіны (У. Ляхоцік). Гэта дае магчымасць у будучым знаёміць беларускіх даследчыкаў і чытачоў са здымкамі расійскай і украінскай археаграфіі.

Хочацца спадзявацца, што ў наступных выданнях штогодніка з'явіцца змястоўныя артыкулы аб людзях, якія ўнеслі вялікі ўклад у развіццё беларускай археаграфіі, — М. Доўнар-Запольскім, У. Піцце, Д. Даўгялю, М. Улашчыку і інш. Было б вельмі карысна ўвесці рубрыку "Археаграфія Беларусі за мяжой (у розных краінах свету)".

Эмануіл ЮФЕ,
доктар гістарычных навук

Клімчыкі. Мокрае. Вайна

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 13)

Тады, як немцы выгналі нас з ужо новай хаты, вымушаны былі пайсці да бацькава брата Фёдара Кірылавіча. У яго сыны Іван і Міша, дачка Клава. Тут жа выгнаны са сваёй хаты Антон Кірылавіч разам з жонкай Соняй, дзецьмі Фёдарам, Тамарай і Толькам. Дзве вялікія сям'і... І наша — трэцяя. Таксама спалі ўпокат.

Шмат розных здарэнняў было. Памятаю, вечарам грукае нехта ў дзверы. Антон Кірылавіч і Фёдар Кірылавіч кажуць: "Трэба адчыняць!" Адчынілі. Уваходзіць п'яны-п'яны немец. З вінтоўкай. Сеў. Паўночы ён нешта крычаў, гразіўся. Хапаўся за сваю вінтоўку. І ўсё — "Та-та-та!" — нібыта страляе. Бацькавы браты маўчалі. А што тут скажаш, калі ў яго ў руках зброя? Стрэліць — і ўсё! Ці то хадзіла група немцаў, яны пастукалі і яго забралі, ці то ён сам адлучыўся... Хапала ўсяго.

Вядома, галадалі. Вельмі хацелася есці. Каму з аднаўскаючаў удавалася ссканоміць, той трохі сала тэзвава або меў кавалак здору. Ці сала... Гэта было, вядома, вельмі смачна. А так — часцей нішчыміца.

На полі ў нас свой кавалак зямлі быў. Малолі зерне ў трыны. Былі і ручныя жорны. Была ступка. Таўкачом таўклі ячмень.

Самая звычайная натуральная гаспадарка. Побраба добрага не было. Дык бульбу на зіму закопвалі ў бурты. Ці іншак — у капцы. Каля хаты ўтопталі крыху зямлю, ссыпалі сухую бульбу, абкладвалі яе саломай. А наверх — зямлю. Праз зямлю і праз салому бульба дыхала. І так усю зіму яе захоўвалі, а вясной адкравалі.

Памятаю, калі мы жылі ў сваякоў — то ў адных, то ў другіх, дык аднойчы маці пайшла правядаць сваю хату, якую немцы занялі. І прынесла адтуль цэлую каструльку крупніку. Густога, з варанай морквы. Гэта было так смачна! Відаць, булён быў мясны, якога мы даўно не елі. У дадатак запраўлены, з нямецкімі спецыямі, духмяны. Стала не было. Маці паставіла табурэт пасярод хаты, бліжэй да таго ложка, на якім мы спалі. І мы, дзеці, — Валечка, Тольк, я, сама мама — у чатыры лыжкі ўсё і з'елі. Па кавалку хлеба — і ўсю каструлю адразу!

Іван — у лагеры

У гэты час немцы ўжо хапалі моладзь і вывозілі ў Германію. Мама, каб уратаваць мяне, не пакідала дома, а накіроўвала да свайго дзядзькі, Івана Раманавіча. У чыстай палове хаты Івана Раманавіча стаяў нейкі нямецкі чын. А гаспадар наचाваў у другой палове. Ягоную дачку немцы прымуслілі паперы ў сваёй канцылярыі перапісаць. Потым, як вярнулася Савецкая ўлада, у сям'і былі цяжкасці з гэтай прычыны. Але перапіс-

ваючы паперы, яна што, з немцамі супрацоўнічала? Смешна!

Івана, майго старэйшага брата, немцы забралі ў канцлагер. Забралі яго так. Зіма. З 42-га на 43-ці год. Стукаюць у дзверы. Заходзіць немец. "Айн, цвай, драй..." — пералічыў маму, Івана і мяне. Маўляў, тры чалавекі павінны ісці на работу. Каля кожнай хаты паставілі вартавога.

А ў нашай хаце тады стаялі абознікі — уласаўцы, якія служылі ў абозе. Яны жылі ў чысцейшай палавіне А мы ўжо тут — хто на печы, хто на палку... Тады мама кажа аднаму з абознікаў: "Кірыла, схавайце аднаго!" Гэта значыць, мяне. Каб немцы не забралі. Мама штурханула мяне да абознікаў. Яны спалі на сене. Мяне схавалі пад сена, а Толька, малодшага брата, паставілі на табурэтчку — слончык называўся. Як бы замест мяне. Як ужо зусім развіднела, уваходзіць немец. "Драй ман! Драй ман!" Значыць, тры чалавекі. Бабуля апрапулася як айн ман, Іван вымушаны ісці — нікуды не дзенешся. А трэці — малы... Маўляў, вы памыліліся!

Забралі бабулю і Івана. Пастроілі аднаўскаючаў на вуліцы. Бацаць, што бабуля старая. "Альтэр фрай — нах хаўзі" Ідзі дадому! Іван адзін з нас трох і пайшоў.

Далёка яго, за Днепр заганалі. І ён там, у лагеры, быў усю зіму. У лагеры яны вельмі моцна галадалі. Прасілі немцаў-ахоўнікаў, каб тыя настралялі ім варон. Ашпарвалі варон і гатавалі страву. Што ў лагеры рабілі? Аконы капалі, бліндажы рабілі. Немцы ўжо адчувалі, што фронт адступае, што трэба ўмацоўвацца ўздоўж Дняпра.

Памятаю такі выпадак. Пошта, вядома, не працавала. Праз некага Іван перадаў ліст. Я чытаю яго маме. У нас у сям'і ўсё хлопцы былі, як кажуць, з мастацкім ухілам. У Іванавым лісце прыпеўка:

**Мы из лагеря удрали,
Но поймали нас опять.
Три дня суну не давали
И хотели расстрелять.**

Маці, Марфа Івануна, — у слёзы. Я кажу: "Мама, гэта ж прыпеўка, частушка..." Маці: "Якая табе, дурань, частушка! Калі напісаў, значыць, праўда! Іван у п'яны не стане маніць". Колькі я ні тлумачыў, мама не верыла. Я ўжо пачаў смяцца. Дык яна добра мяне лупцанула. Гэта можна даследаваць пісаць на тэму, як народ успрымае напісанае слова. Літаральна успрымае. Як працяг рэчаіснасці.

Іван быў у лагеры доўга. У суботу ён прыязджаў. Адпрошваўся, каб у лазню схадзіць. Адпускалі пад залог, каб гарантыя была, што вярнешся. Ён паехаў і пайшоў да дзядзькі Мішы, мамінага стрыечанага брата. А ў дзядзькі Мішы, у чыстай палове хаты, стаяў зноў жа нейкі важны чын. Чын гэты

жыў не тут. А тут у яго былі дзве перакладчыцы — Зоя і Тоня. Потым высветлілася, што Зоя з'яўлялася савецкай разведчыцай. А Тоня з Быхава ёй дапамагала. Гэтая Зоя, калі Іван прыйшоў да дзядзькі, сказала: "Іван, не едзь назад! Я табе памагу!"

Дзядзька ўзняў з падлогі некалькі масніц. Туды ўпхнулі Івана, паслалі яму нейкі армяк і зачынілі. І ў гэты час туды зазірнуў нямецкі афіцэр, які за Зойю ухажваў. А ў нашу хату прыйшоў той немец, які павінен забіраць Івана. Мы кажам: "Маўляў, ён пайшоў да свайго дзядзькі, вунь у тую хату". Што яму, салдату, сказаў той афіцэр, не ведаю. Можна, сказаў, што прапаў. Можна, што іншае. Але Іван уратаваўся. Колькі ён знаходзіўся ў падполле, я не памятаю...

Наш Іван і ў партызаны схадзіў, дакладней, не адзін, а разам з дзядзькам Мішам. Хадзілі-хадзілі, шукалі-шукалі, не знайшлі. Трэба было, відаць, звязнацца з некім. Ноч хадзілі, пераначавалі недзе. Вярнуліся. І пасля гэтага Іван вымушаны быў на чыгунку пайсці. Бо калі ты працуеш на чыгунцы, тады немцы не забяруць.

У Кузьмі Чорнага ёсць апавяданне, як маці будыць падлетка, каб той гнаў каровы на пашу. Усё супадае — абсалютна! Падымацца трэба рана. Маці: "Іванечка, сыночак, уставай!" — "А я яшчэ хвілінка пасплю!" — і не можа падняцца.

Чыгунка працавала вельмі напружана. Яна вельмі дапамагала немцам перакідаць войскі на фронт. Ахоўвалася страшэнна! І людзей на работу туды і гналі, і гналі... Увесь час на дрызіне ездзілі немцы. Немцаў было шмат, і партызаны баяліся сюды лезці. Бо не падступіцца. Калі ты чыгунку ўзарвеш побач з вёскай, дык вёска тут жа спяляць!

Кнігі

У перадавенны час людзі моцна цягнуліся да кнігі. Калі чалавек быў пісьменны, ён ганарыўся гэтым! У Макранскай школе была бібліятэка. Існавала яшчэ вясковая бібліятэка, якая размяшчалася ў былой царкве. Перад самай вайной я хадзіў у гэтую бібліятэку і браў там кнігу "Гітлер — вожьд германскага народа". Вельмі добра памятаю — аж да гэтага часу — тую кніжку.

Да вайны бацька шмат кніг прывозіў. Ён сам вельмі любіў чытаць, асабліва гістарычныя раманы. Часта чытаў стаячы, абалпершыся локцямі на стол. Паглыбіцца ў чытанне.

Маці: — Воспі! Ідзі дапамажы!
Бацька: — Зараз, зараз! Дачытаю толькі...
Доўга маці чакала, пакуль ён дачытае...
Прывозіў бацька казкі Пушкіна, "Казкі дзядзечкі Рымуса".

Яшчэ да вайны, калі вучыўся ў трэцім класе, прачытаў "Ціхі Дон". Трохі пазней "Ганну Карэніну". У часе вайны любімым заняткам было чытанне кніг. Чытаў усё, што толькі можна. Кнігі браў пераважна ў суседзях. Якія толькі можна. — Джэка Лондана, Майна Рыда, раманы Жуль Верна (у тым ліку "Дзеці капітана Гранта"), "Востраў скарбаў" Стывенсана. Прычым, кніжкі былі пераважна на беларускай мове... Класіка амаль уся была перакладзена ў 20-я гады, калі ішла хваля беларусізацыі. У часе вайны прачытаў многія творы Янкі Маўра, "Падарожжа Гулівера" Свіфта, творы Балаяна Катаева, апавяданні Чэхава. Памятаю кнігу пра кітайцаў, якія выйначылі фарфор. Былі шпіёнскія раманы — у тым ліку пра Мата Хары. Памятаю, ляжаў на палацях і чытаў "Вайну і мір". Прачытаныя кнігі я запісваў. Спіс быў велізарны! Вядома, згубіўся потым...

Калі наша хата зарэла і мы жылі ў сваякоў, у сям'і бабы Паўліны, дык у яе зяця, Віктара, настаўніка, таксама было шмат кніг. У тым ліку раманы Дзюма "Тры мушкетэры" і працяг іх.

Запомнілася "Зямля Саннікава". Узяў я гэтую кніжку ў цёткі Мані. А яна ў той час тыфам захварэла. І такі цяжкі тыф быў! Прынес кніжку дадому. Мама вельмі баляса, каб мы такім чынам усе не захварэлі, не заразіліся. Дык яна спіртам ці нечым іншым абпырскала яе, думаючы, што так можна засцерагчыся... Уражанне ад гэтай кнігі было казачнае, фантастычнае! Калі потым паглядзеў фільм — вельмі прызвонены, спрошчаны, — ледзь не плакаў ад расчаравання. Я і да гэтага часу баюся чытаць "Зямлю Саннікава" — каб не расчаравацца, каб засталася тое даўняе, яшчэ ваеннае уражанне.

За вайну, здаецца, мільён кніжак прачытаў. Маці, вядома, па-рознаму ставілася да таго, што я ўсё чытаў і чытаў. Калі трэба было дапамагач па гаспадарцы, дык, бывала, і ганяла. Казала: "Грамаць не дасць грамаць!" Далейшае жыццё паказала, што тут яна крыху памылалася...

Тры класы я скончыў перад вайной. Тры гады мы не вучыліся. З пятага па семы я хадзіў у школу ў Мокрым. А потым адзін з настаўнікаў параіў мне: "Здайце вы экзамены за восьмы клас экстрэнам". У Быхаве я здаў экзамены за восьмы клас — самастойна падрыхтаваўся за лета. І пайшоў у дзевяты ў Быхаве, бо сям'я ўжо сюды перабралася.

Скончыў школу з медалём. Праўда, не залатым, а срэбным. Мой дзядзька Жэня пачуў пра тое і кажа: "Табе — срэбны медаль? Вазьмуццельна!" Ён лічыў, што я, ягоны сваяк, абавязкова павінен атрымаць залаты медаль.

У 1950 годзе я прыхаў у Мінск паступаць на філалагічны факультэт БДУ. Пачыналася новае жыццё...

Запісала Тацяна МУШЫНСКАЯ

Наскае і парнаскае

Не ў тым памылка...

Рыфмач перачытаў сваю падборку
І — уздыхнуў пакрыўджана і горка:
“Вычытваў карэктур, —
Аж сляпіўся.
А за памылку, бач,
Не зачпіўся”.

Яму паспачуваў паэт мудрэйшы,
Такі, як Галубовіч ці Камейша:
“Памылкі граматычныя бываюць.
Ды ў выбравым усе выпраўляюць.
І пастраінее твой радок-калека.”

Памылка непараўная, “калега”,
Што нехта цісне ў друк
твае падборкі.
Ад іх не толькі ты
уздыхаеш горка...

З нізкі “Тнкогніта”

Калі ўзнаўляецца даўнейшае,
Ён кандыдат, якіх няшмат.
Калі ж сам блытаецца ў вершах,
Тады ўжо ён — не кандыдат.

Не назавеш яго паэтам:
Не той парыў, не той узлёт.
І выдаюць яго куплеты:
Акадэмічны вершаплёт.

Як з аблогі...

...Узялі мяне ў палон
Эскулапы.

Кажуць: “Дзядзька,
нам павер, —
Трэба легчы!”
...
Ды спрачання з вамі? —
Пас, —
Не бяруся.
Паляжаў бы і ў запас,
Каб з Марусяй...
Анатоль МАЙСЕЕНКА

Гэта ява, а не сон.
Абдажылі.
Дакарты мяне ў палон
Захпілі.

Лёгка ім паспачуваць,
Як загадам:
“Трэба, дзядзька, паляжаць
Пад наглядом”.

Няўжо выхаду няма?
Я тамлюся.
Мне бальніца, як турма, —
Без Марусі.

А падумаўшы, і крыць
Мне ўжо нечым:
У лякарні дакарты
Не палецаць.

Ды без мілай мне не жыць,
Эскулапы.
Ну, а што, калі збяжыць
Да Патапа?

“Клятва вернасці?” Я — пас:
Страшнавата!

І вы крыўдзілі не раз
Гіпакрата.

Мне ў аблозе не да сну.
Не лячуся.
Да Марусі драпану
І — прарвуся!

Транічнае сненне

— Хто там? — спытаў
паэт спрасонку. —
Чаго так позна ходзіш ты?
Няўжо не бачыш:
дома жонка.
Не абярэшыся з ёй бяды.

Знікай адсюль, пакуль без гуза.
Забудзь былое пачуццё.
— Ды гэта ж я,
багіня Муза,
Тваё натхненне і жыццё.

— Душу вярэдзіць мне не варта,
Яна і так даўно дрыжыць.
Я абяцаў у вершах жартам,
Што без цябе мне
не пражыць.

Скарбонку творчую напоўню,
Шліфу ю я свае радкі...
Прабач, імя тваё не помню.
Быў малады —
былі грашкі.

Ты не прыкідвайся багіняй:
Ідзі туды,
адкуль прыйшла.

Мне са сваёю палавінай
Хапае шчасця і святла.

Паразумеў і я з гадамі
(І выключэння не раблю):
Тых, хто ка мне
прыходзяць самі,
Я не любіў і не люблю...

— Багіню так не выпраўляюць.
Што ж, спі,
хоць ясніцца зара,
Цябе ж — натхнення пазбаўляю
І рыпу вечнага пяра...
Услед ёй творца буркную ітосьці
І праваліўся ў мяккі сон.
І сніў, што не спыніў
ён Госцю,
Хоць бег за ёю наўздагон.

Раней і цяпер

Пра грошы айчынныя
зварына-дэмінацыйныя
і цэны даспелыя
ды пазварэлыя
З грошай звары пазбягалі далёка.
І цэны за імі — з падскокам,
з падскокам.

Раней мы грошы клалі ў кашалёк,
А ўсю правізію — ў мяшок.
Цяпер жа грошы — у мяшку,
А правіліт — у кашалёчку.

Паэт, тваё прароцтва ажыло:
“Няма таго,
што раней было”.

Суфлёр

ПАДКАЗКІ—АНОНСЫ—ПАРАДЫ АД “ЛІМ”

РАМПА

Тэатр балета

19 студзеня — “Карсар”
21 студзеня — “Доктар
Айбаліт”
24 студзеня — “Карміна
Бурана” і “Кармэн-сюіта”
26 студзеня — “Ства-
рэнне свету”
28 студзеня — “Чыпаліна”

Тэатр оперы

20 студзеня — “Барыс
Гадую”
23 студзеня — “Іяланта”
25 студзеня — “Кармэн”
27 студзеня — “Лючыя
дэ Ламермур”
28 студзеня — “Набука”
30 студзеня — “Яўген
Анегін”

Купалаўскі тэатр

19 студзеня — “Вечны
Фама”
20 студзеня — “Парфен
і Аляксандра”
21 студзеня — “Паўлінка”
24 і 25 студзеня — “Ту-
тэйшыя”
26 студзеня — “Страсці
па Аўдзею”
27 студзеня — “Пірамі-
да Хеопса”
28 студзеня — “Інтымны
тэатр Еўсцігнея Міровіча”
29 і 31 студзеня —
“Ідылія”.

Малая сцэна

Купалаўскага

18 і 20 студзеня —
“Трыстан і Ізольда”
27 студзеня — “Кавар-
ства і каханне”
29 студзеня — “Восень-
ская саната”
Тэатр імя Горкага
19 студзеня — “Дзамет-
рыус”

20, 21 і 23 студзеня —
“Тэрмінова патрабуецца “са-
мазабойца”
24 студзеня — “Ад’ю-
тант-Ша Ягамосці”
25 студзеня — “Вольны
шлюб”
27 і 28 студзеня — “Гам-
лет”
30 студзеня — “У пры-
цемках”
31 студзеня — “Тата,
тата, бедны тата!..”

Прадзюсерскі цэнтр

“Альфа-радыё”

19, 24 і 25 студзеня —
“Дотык”
20, 26 і 27 студзеня —
“Стрыптыз”
21 і 28 студзеня —
“Чаравікі на тоўстай падэш-
ве”

Тэатр беларускай

драматургіі

19 студзеня — “Ры-
чард”
20, 21 і 23 студзеня —
“Чорны квадрат”
25 і 26 студзеня —
“Макбет”
28, 30 і 31 студзеня —
“Містэр Розыгрыш”

“Віртуозы сцэны”

19 студзеня — “Жорж
Дандэн, або Падмануты муж”
20 студзеня — “Старас-
вецкае каханне”
23 студзеня — “Жудас-
ныя бацькі”
30 студзеня — “Фран-
цузская таямніца амерыкан-
скага палкоўніка”

Малы тэатр

23 і 30 студзеня — “Ка-
медыя”
23 студзеня — “ART”
24 і 25 студзеня — “...я

жыць хачу...” (“Гульня ў
джын”)

“Хрыстафор”

19, 28 студзеня — “Выб-
ранае”
20 студзеня — “Дзень
танкіста”
21 студзеня — “Жэне-
фіс”

Тэатр юнага глядача

19 студзеня — “Пала-
чанка”
20, 31 студзеня — “Ма-
ленькі лорд Фаўнтлерой”
21 студзеня — “Коткін
дом”
23 студзеня — “Сястра
мая, Русалачка”
24, 28 студзеня — “Кот
у ботах”
25 студзеня — “2222”
27 студзеня — “Ніхто не
паверыць”
30 студзеня — “Ства-
ральніца цуду”

ВЫСТАВЫ

Музей сучаснай
скульптуры імя Бембеля
запрашае на выставу ма-
стацкага шкла Таццяны і Пят-
ра Арцёмавых “Навагодні
брудэршафт”.

ГАЛЕРЭЯ

“МАСТАЦТВА”

26 студзеня адчыніцца
персанальная выстава Ула-
дзіміра Зінкевіча, прымер-
каваная яго 50-годдзю;

ПАЛАЦ МАСТАЦТВАЎ

Да 22 студзеня доўжыць-
ца выстава “Беларусь —
трыццю тысячагоддзю”;
ГАЛЕРЭЯ “LASANDR”
З 19 студзеня адкрыва-
ецца выстава графічных ра-
бот і жывапісу Уладзіміра
Стэльмашонка.

Марцін КОЎЗКІ

Доля праўды

Змагаюся смехам. Што ён можа? Калі не
ўзрушыць, дык устрывожыць.

Была такая ідэя: пабудавач у Мінску не-
шта нахштальт маўзалея. “Няможна, — казалі
архітэктары, — для маўзалея патрэбны нябож-
чык”, — “Нам не на гэта”... Невядома, якія
абставіны выратавалі фасады сталічных
універсітэтаў, але “маўзалеі”, сапраўды, прыз-

начаўся “не на гэта”: не было трыбуны, дзе “пры-
маць” дэманстрацыі... Туман акрапляе траву,
Мінск пераймаў Маскву.

Не ўсе яшчэ патрачана, не ўсе яшчэ права-
лена, шчэ многае тлумачыцца і робіцца “па Ста-
ліну”. Маленькія начальнікі з далёкіх гарнізо-
наў шлюць “бацьку свайму роднаму” нябачныя
паклоны.

Снежкі — злева, снежкі — справа,
Б’юць па шапцы і ў каршэнь,
Нібы я для іх забава,
Нібы я для іх мішэнь...

Фота Я. КОКТЫША

ПАРОДЫ

Павел САКОВІЧ

Шматборца

Адвесаваў, албераў, адлуроў
У дні сваёй шалёнай маладосці.
І сёння ўжо восень на дварэ,
Як бышам бы заслужанае ітосьці.
Алесь ЖЫГУНОЎ

Я аддурэў, адбегаў... Што яшчэ?
Адплаваў, адкруціў педалі.
Па твары пот аж ручаём цячэ,
Дый ногі меней глуцца сталі.

А быў шматборца ого-го які,
Хоць званіяў, медалёў не маю...
Што ёсць то ёсць: цярновыя вялікі,
І восень... Праўда, залатая!

Вершатар

Спавядацца ў пакутах не кіну.
Час ляшціць, нібы конь, наўздагон.
І кулой не спускайся ў даліну —
Чарнабыл, чарналес, чарнатроп.
Віктар ГАРДЗЕЙ

Спавядацца, вініцца не кіну,
Ды паэт я, аднак, не халоп.
Не тудой, у даліну — нізіну,
А сюдой, на Парнас, на вяршыню
На Пегасе памчу наўздагон —
Пракладу туды свой ВЕРШАТРОП!

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
“Літаратура і мастацтва”

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар

Алесь
ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Павел ВЕРАБ'ЁЎ —

намеснік галоўнага
рэдактара,

Алесь ГАЎРОН —

адказны сакратар,

Мікола ПІЛЬ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Яўген РАГІН,

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,

Віктар ШНІП —

першы намеснік

галоўнага рэдактара

АДРАС

РЭДАКЦЫЯ:

220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
284-8461

намеснікі галоўнага
рэдактара — 284-8525,
284-7985

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-8204

пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-7985

літаратурнага
жыцця — 284-8462

крытыкі
і бібліяграфіі — 284-7985

паэзіі і прозы — 284-8204

музыкі — 284-8153

тэатра, кіно
і тэлебачання — 284-8153

выяўленчага мастацтва,
аховы помнікаў — 284-8462

навін — 284-8462

мастацкага
афармлення — 284-8204

фота-
карэспандэнт — 284-8462

бухгалтэрыя — 284-8462

Пры перадруку просьба
спасылацца на “ЛІМ”.

Рукпісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка “ЛІМ”

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
“Беларускі Дом друку”
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856

Наклад 2865

Нумар падпісаны ў друк
18.1.2001 г. у 17.30

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715

Заказ 390

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12